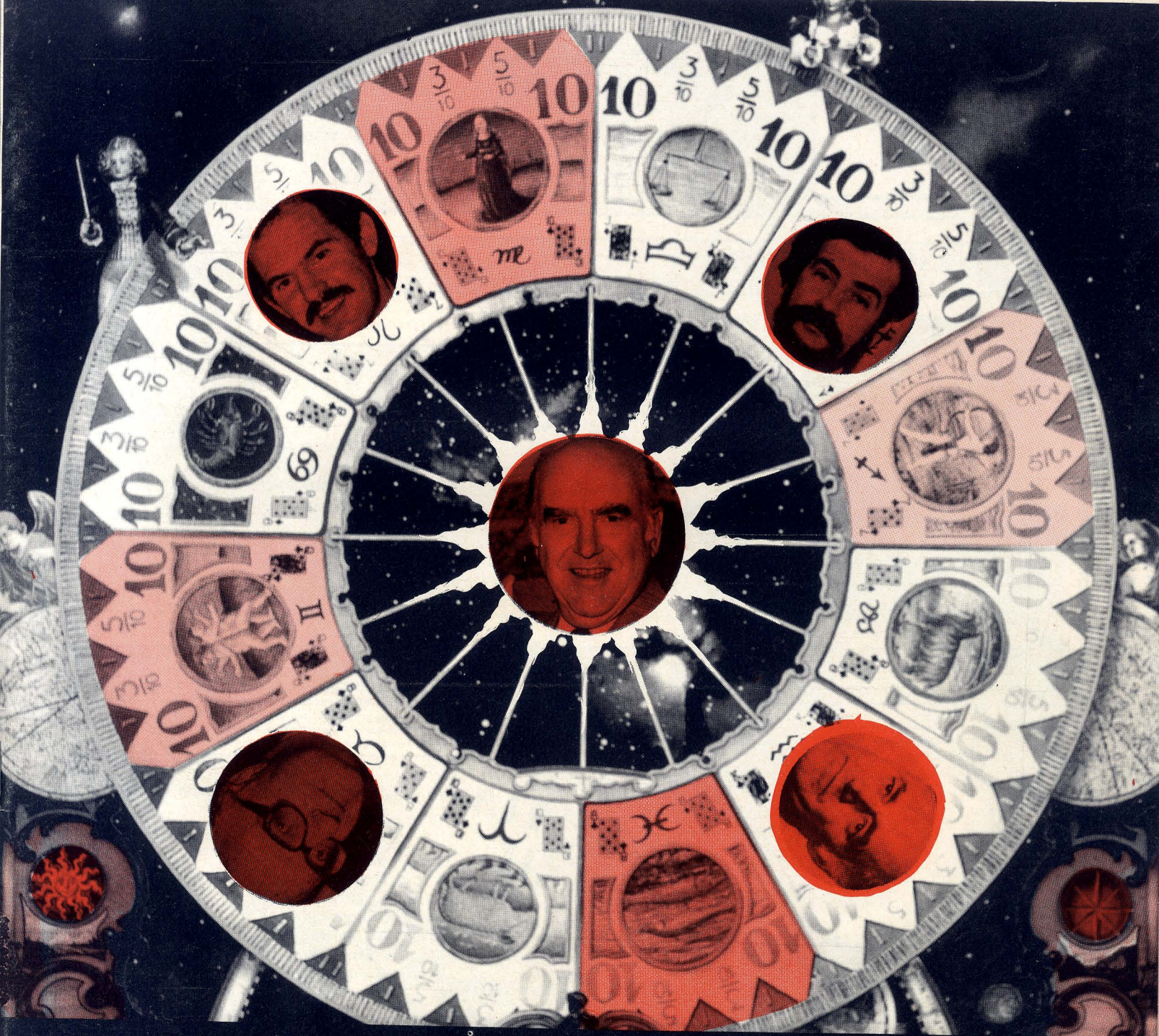

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΤΡΙΤΗ 23 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1985, ΤΕΥΧ. 57, ΔΡΧ. 100

Έκτός από τούς μή προνομιούχους υπάρχουν και οι προνομιούχοι • Νέος συνδικαλιστικός φορέας • Μπορεί η Άριστερά να έχει έναλλακτικό πρόγραμμα ανάπτυξης; • Μουσική και παιχνίδι Για τον Έρνστ Μπλόχ • Τό «1984» και οι διανοούμενοι • Τά παιδιά βλέπει αλλά δεν παίζει

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

Περιεχόμενα

Τρίτη 24 Δεκεμβρίου 1985
Τεύχος 57, δρχ. 100
Αθήνα, Κέκροπος 2,
τηλ. 3239645, 3228791

Θέση, Μπροστά στό 1986	6
Ο δεκαπενθήμερος, Περιδιαβάζοντας την πολιτική επικαιρότητ	7
Αγγελου Ήλεφάντη, Υπάρχουν καί οί προνομιούχοι	10
Μιχάλη Παπαγιαννάκη, Θά υπάρξει ποτέ άριστερός προϋπολογισμός;	13
Λάκη Δεδουσόπουλου, Μπορεί ή Άριστερά νά προτείνει έναλλακτικό πρόγραμμα ανάπτυξης;	15
Σταύρου Λιβαδά, Η Άνεξάρτητη Συνδικαλιστική Κίνηση των διαφωνούντων του ΠΑΣΟΚ	17
Μάκη Μπαλαούρα, Γιά ένα αυτόνομο συνδικαλιστικό κίνημα	19
ΣΗΜΕΙΑ	21
Πέτρου Πιζάνια, Πασιονάρια, τά 90 χρόνια	23
Π.Π., Πολωνία, διώξεις στό πανεπιστήμια	24
Γιώργου Κουρουπού, Μουσική καί παιχνίδι	25
Γιώργου Ξανθάκη, Τά παιδιά βλέπει	30
Δημήτρη Γαλάνη, Τά παιδιά δέν παίζει	31
Δημήτρη Κυρτάτα, Πώς ό Ίησούς έγινε μαραγκός	32
Μίλτου Φραγκόπουλου, «1984» ή ό έπιθανάτιος ρόγχος της Άναγέννησης	34
Θεόδωρου Γεωργίου, Έρνστ Μπλόχ: Ο φιλόσοφος της έλπίδας	36
Άρη Μπερλή, Έρνστ Μπλόχ: Ουτοπία καί επανάσταση	37
Λεωνίδα Λουλούδη, Μέ τό βλέμμα της χαμένης άθωότητας	40
Δ.Π., Ο κινηματογράφος στό νύχια του βίντεο	41
ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	42
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	44
Εύρετήριο Δ' τόμου (Β' εξάμηνο, τεύχη 46-56)	46

Ίδιοκτησία Σπ. Δελέγκας καί Σία ΟΕ • Έκδότης Άγγελος
Ήλεφάντης, Μάρκου Μουσούρου 34, Αθήνα • Τυπογραφείο Χαϊδε-
μένος ΕΠΕ, Λεωφ. Βουλιαγμένης 429, τηλ. 9440997

Μόνο μέ 5.000 δρχ.
τά τεύχη του

ΠΟΛΙΤΗ

άπό τό 1 Έως τό 65
όλο τό περιοδικό άπό τό 1976
Έως τό 1984
μαζί μέ τον

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΗ

Μπορείτε νά παραγγείλετε τή σειρά
στά βιβλιοπωλεία ή στό γραφεία μας
Κέκροπος 2 - 105 58 Αθήνα
τηλ. 3239645 καί 3228791

Συνδρομή έσωτερικού: Έτήσια (26 τεύχη) 2.000 δρχ. Έξάμηνη 1.000 δρχ.
Συνδρομή έξωτερικού: Εύρώπη έτήσια 2.800 δρχ., έξάμηνη 1.500 δρχ.
Άλλες χώρες, έτήσια 3.000 δρχ., έξάμηνη 1.700 δρχ.
ΤΡΑΠΕΖΕΣ - ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΔΡΧ. 5.000. Η ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ 1986

Η χρονιά πού μᾶς ἔρχεται δέν μοιάζει μέ τίς προηγούμενες κατά τούτο: ὁ καθένας νομιμοποιεῖται πλέον νά προλέγει ὅ,τι θέλει, ὅλα τά σενάρια, ἀκόμα καί τά πιό παράλογα, μποροῦν νά ἐπικαλεστοῦν κάποια ἀληθοφάνεια. Διάλυση τοῦ ΠΑΣΟΚ, ἀπλή ἀναλογική, πρόωρες ἐκλογές, κυβέρνηση διευρυμένη, συνεργασίας ἢ καί Ἐθνικῆς Σωτηρίας, μεταπήδηση Παπανδρέου στήν Προεδρία, εἴσοδος τοῦ Διεθνoῦς Νομισματικοῦ Ταμείου, ὑποτιμήσεις, χρεοστάσια ἄν ὄχι καί ἀνάληψη τῶν χρεῶν μας ἀπό τήν Ἀμερικῆ μέ ἀντάλλαγμα τίς βάσεις ἢ καί ὄξυνση στά ἑλληνοτουρκικά. Καί δέν πρόκειται ἀπλῶς γιά δημοσιογραφικά σενάρια, αὐτές οἱ κουβέντες βρίσκονται πιά μονίμως στά χεῖλη τοῦ κόσμου, αὐτά εἶναι πού συζητάει σήμερα.

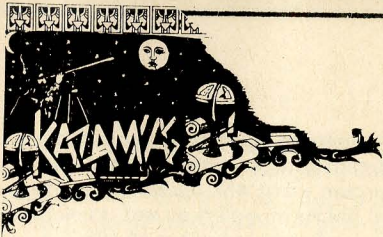
Αλλ' ὄχι μόνον αὐτά. Γιατί ὑπάρχει βέβαια ἡ φοβερή ἀκριβεία, τό πάγωμα τῶν μισθῶν, ἡ ἀνεργία, ὁ κρατικός συνδικαλισμός, τά ΜΑΤ. Καί ἐπειδή ὁ κόσμος αὐτά τά προβλήματα ἔχει ἀπέναντί του ἀλλά γνωρίζει πλέον ὅτι ἡ πολιτική ἡγεσία δέν εἶναι σέ θέση νά τά ἀντιμετωπίσει ὡς αὐτά πού εἶναι, δηλαδή ὡς προβλήματα τῆς κοινωνίας συνολικά — γι' αὐτό ἀκριβῶς καί στά πιθανά σενάρια πού συζητιοῦνται στόν κόσμο κυριαρχοῦν οἱ ἀμειγῶς πολιτικές κινήσεις φυγῆς τῆς κυβέρνησης, ὅπου τά πάντα θεωροῦνται «θεμιτά» στό πλαίσιο τοῦ ὁ σώζων ἑαυτόν σωθήτω.

Ἀνεξάρτητα λοιπόν ἀπό τό πόσο πιθανά εἶναι τά ὅσα συζητιοῦνται σήμερα, ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι, μπροστά στό 1986, ὁ κόσμος χάνει πιά ἐκεῖνες τίς βεβαιότητες πού καθόριζαν τίς πολιτικές του στάσεις καί συμπεριφορές, εἶναι γεμάτος ἐρωτήματα, τά παραδοσιακά πολιτικά ἀντανακλαστικά δίνουν τή θέση τους στό σκεπτικισμό, καθῶς οὔτε οἱ «ἀντιδεξιές» ἐκκλήσεις οὔτε ἡ συναίνεση κορυφῆς προσφέρουν ἀπαντήσεις στά σημερινά προβλήματα. Καί ἄν θελήσουμε νά κοιτάξουμε πίσω ἀπό τίς συντεχνιακές βεβαιότητες πού μοιάζουν νά καθορίζουν τή συμπεριφορά τῶν ἐργαζομένων, θά δοῦμε ὅτι ὅλος αὐτός ὁ κόσμος ἀποκτᾷ ἐπίγνωση τῆς ἀνάγκης γιά συνολικές ἀπαντήσεις, τῆς ἀνάγκης νά πολιτικοποιηθεῖ ἡ πολιτική τῆς ἀνάγκης δηλαδή νά μιλήσει ἡ πολιτική γιά τήν κοινωνία.

Η Ἀριστερά ὀφείλει νά διαγνώσει σωστά τούς κοινωνικούς, τελικά, λόγους τῆς σημερινῆς κινητικότητας, ρευστότητας ἄν ὄχι καί διαθεσιμότητας. Τήν ἀνάγκη δηλαδή νά «κοινωνικοποιήσει» καί αὐτή μέ τή σειρά της τήν πολιτική της, νά δώσει τίς ἀπαντήσεις γιά τά προβλήματα πού τά σενάρια ἀπλῶς συγκαλύπτουν. Τά προβλήματα πού σχετίζονται τελικά μέ τό εἶδος τῆς ἀνάπτυξης πού ἐπιδιώκουμε, τή θέση τῶν ἐργαζομένων σέ αὐτήν, τούς συνακόλουθους θεσμούς καί —μέσα σέ αὐτό πλέον τό πλαίσιο— τή σχέση της μέ τίς μάζες. Ἀντ' αὐτοῦ, ἡ ἀνανεωτική Ἀριστερά προκρίνει πρὸς τό παρόν τούς γνώριμους δρόμους τῆς ἐσωστρέφειας, ἐγγενoῦς γνωρίσματος τῆς ὑπερπολιτικοποίησης. Ὅπως καί οἱ ἀστικές πολιτικές δυνάμεις, ἔτσι κι αὐτή καταγίνεται μέ τήν προσπάθεια νά καλύψει ὅπως ὅπως ἄλλους πολιτικούς χώρους στή βάση μιᾶς ἀπλῆς διεύρυνσης στό ὀργανωτικό ἐπίπεδο καί τῆς ἐπανάληψης τῶν γνώριμων ἀλλά ἀποτυχημένων πιά συνθημάτων στό πολιτικό. Γιατί μέσα ἀπό τέτοιους ἀποκλειστικά δρόμους διερευνήθηκε στήν περί φορέα συζήτηση ἡ συνάντηση μέ τήν κοινωνία.

Αν τά περί πολιτικῆς κατάστασης σενάρια, ἄκρως ὑπερπολιτικοποιημένα καθῶς εἶναι, ἀποπολιτικοποιοῦν, τό ἴδιο ἀκριβῶς ἢ καί χειρότερα κάνει καί ἡ ἀποκλειστική σχεδόν ἐνασχόληση τῆς ἀνανεωτικῆς Ἀριστερᾶς μέ τά περί «φορέα» καί οἱ συνάδουσες πρακτικές. Λόγος γιά τόν ὁποῖο αὐτή ἡ ἐκκρεμότητα πρέπει ἐπιτέλους νά σταματήσει. Ἀλλιῶς καί τό 1986 θά ξεμεινοῦμε μέ ἐκεῖνο τό δῆθεν «ἦθος καί ὕφος» — ἢ καί χωρίς κἂν αὐτό.

Τεκμηριωμένα πράγματα

Θυμάμαι όταν είχε πρωτοβγει τό ΠΑΣΟΚ, τούς πρώτους καλούς μήνες, ό ύπουργός Συγκοινωνιών (τότε) κ. Γιαννόπουλος κατήγγειλε τά μέτρα άστυνόμευσης τής κυκλοφορίας, τήν άφαίρεση τών πινακίδων κ.λπ., και είχε δηλώσει ότι ό ίδιος έχει έμπιστοσύνη στόν πατριωτισμό τών Έλλήνων οδηγών. Περάσαμε λοιπόν κάτι έφιαλτικά Χριστούγεννα, μέ τά μισά γιωταχι νά παρκάρουν άτάκτως στή μέση του δρόμου και τά άλλα μισά νά κορνάρουν τό άνοιξε πέτρα νά διαβώ, γιά νά καταλάβει γρήγορα τό ύπουργείο ότι τόν πατριωτισμό τόν χάσαμε κάπου στό Γράμμο και ότι ή σημερινή Ελλάδα είναι ή Ελλάδα τής πάλης τών τάξεων και τής πάλης γενικότερα. Αποφάσισε λοιπόν και ή κυβέρνηση νά παλέψει: λίγο άργότερα και πινακίδες ξηλώναμε και τά μονάζυγά καθιερώθηκαν τς καθημερινές, και γενικά τά (αυτοκινητικά) πράγματα επανήλθαν εκεί πού τά άφησε ή Δεξιά.

Χρειάστηκε όμως νά περάσουν πέντε Χριστούγεννα γιά νά συμβεί τό ίδιο και στά φορολογικά πράγματα. Στο μεταξύ τά τεκμήρια του κ. Κανελλόπουλου είχαν σιγά σιγά άτονήσει και τό κράτος έβλεπε τούς ελεύθερους επαγγελματίες και τούς άπασχολούμενους νά διάγουν πολύ κάτω του όριου διαβίωσης.

Τά έχουμε ξαναπεί και τό 1979 και δέν χρειάζεται νά επαναλάβουμε ότι τό τεκμήριο (και ιδίως εκείνο τής διαβίωσης πού καθιέρωσε ό κ. Κανελλόπουλος) είναι τουλάχιστον άδικο, μιά και δέν άφορᾶ τά εισοδήματα. Τουλάχιστον τά νέα τεκμήρια του κ. Τσοβόλα διαφέρουν από τά παλιά κατά τό ότι είναι τεκμήρια εισοδήματος, μόνο πού αυτό δέν είναι τό πραγματικό, αλλά κάποιο εικαζόμενο ελάχιστο. Κι αυτό ήταν αναγκαίο, μιά και στην Ελλάδα οι μόνες σχέσεις παραγωγής πού άποδίδουν φόρο στό κράτος είναι οι καπιταλιστικές, και γιά νά ακριβολογούμε ή μισθωτή εργασία. Όλες οι ύπολοιπες λειτουργίες άρνούνται νά θεωρηθούν εαυτές ένταγμένες στόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, άρνούνται νά πληρώσουν φόρους στό καπιταλιστικό κράτος (ένω βεβαίως επωφελούνται άπ' τις κάθε λογής δαπάνες του κράτους), γι' αυτό και ήταν ίσως αναγκαίο νά συμμορφωθεί τό κράτος μέ τήν ιδεολογία τών φορολογουμένων, νά τούς φορολογήσει δηλαδή μέ βάση βυζαντινά πρότυπα.

Όσον άφορᾶ τούς ελεύθερους επαγγελματίες ό φόρος πού τούς επιβλήθηκε

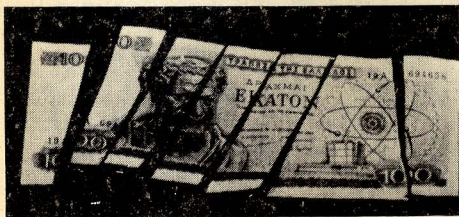
θά μπορούσε νά όνομαστέι «δικαίωμα άσκήσεως ελεύθερου επαγγέλματος». Κι όμως θά υπήρχε ίσως πιό δίκαιος και πιό άποτελεσματικός τρόπος γιά νά φορολογηθούν τά στρώματα αυτά, τρόπος πού σχετίζεται μέ τήν ασφάλιση και τις συντάξεις τους. Αλλά κάτι τέτοιο θά προϋπέθετε τήν ένοποίηση (και κρατικοποίηση) τών ταμείων, και άλλαγή τόσο του τρόπου καταβολής τών ασφαλιστρών, όσο και τής άπόδοσης πού αυτά έχουν γιά τούς ασφαλιζόμενους. Θα μπορούσε μάλιστα ή άπόδοση, άφου εξασφαλιστεί μιά άνεκτή βάση, νά είναι άνάλογη τής καταβολής σάν ένα είδος ύποχρεωτικής αυτασφάλισης (μιά και πρόκειται γιά αυτοαπασχολούμενους).

Αλλά αυτά είναι φιλά γράμματα, τουλάχιστον σήμερα, καθώς έχει πιά εγκαταλειφθεί κάθε ιδέα άναμορφωτικών (γιά τήν οικονομία) επεμβάσεων του κράτους, τό όποιο έχει καταλήξει νά ενδιαφέρεται μόνο γιά τήν εξασφάλιση τών χρημάτων του. Τό κράτος δηλαδή συμμορφώνεται άντί νά άναμορφώνει και τά παραδείγματα δέν εξαντλούνται μόνο στά νέα τεκμήρια, αλλά πάνε πιό πέρα, στην άναβολή γιά πολλοστή φορά τής εφαρμογής του φόρου προστιθέμενης άξιας, τών ταμειακών μηχανών κ.λπ. Αφου λοιπόν τά πράγματα φτάσαν ως εδώ, τά κάθε λογής χαράτσια μοιάζουν πιά άναγκαία.

Πάντως δέν θά είναι εξίσου κοινωνικά άνώδυνος ό φόρος πού επιβλήθηκε στις οικοδομές προκειμένου νά χτυπηθεί ή άπόκρυψη του πραγματικού ένοικίου. Όταν είναι γνωστό ότι ή εκτίμηση τής εφορείας ξεπερνᾶ τις πραγματικές τιμές τουλάχιστον κατά 50%, τότε τό 3,5% τής άξιας του άκινήτου άνάγεται σε περίπου 5% έτήσιο εισόδημα. Τό μέτρο ίσως οδηγήσει στό νοίκιασμα τών άδειων διαμερισμάτων, είναι όμως σίγουρο ότι θά άνεβάσει άκόμα περισσότερο τις τιμές τών ένοικίων αφήνοντας στάσιμη τήν οικοδομική δραστηριότητα, σε μίαν εποχή πού παρατηρείται έλλειψη (ένοικιαζόμενης) στέγης. Γιά άλλη μιά φορά, οι ιδιοκτήτες θά προτιμούν νά πουλήσουν παρά νά νοικιάσουν, οι τιμές πωλήσεως θά πέσουν και λίγοι θά είναι εκείνοι πού θά επενδύσουν στις οικοδομές.

Αλλά μήπως άμφιβάλλει κανείς ότι κι εκείνοι πού θά συνεχίσουν νά νοικιάζουν, θά βγάλουν τήν αξία τών φόρων πού καταβάλλουν στό κράτος από τήν τσέπη του νοικάρη τους;

Τά έσοδα καί οι δαπάνες του προϋπολογισμού

Στό ίδιο πλαίσιο κινείται και όλος ο προϋπολογισμός γενικότερα. Τά έσοδα του κράτους από τη φορολογία προβλέπεται να αυξηθούν τό 1986 κατά 32%, όταν ο πληθωρισμός θά κινείται (σύμφωνα με τίς κυβερνητικές προβλέψεις) στό 16%. Υπάρχει δηλαδή μία πρόσθετη (πραγματική) φορολογική επιβάρυνση, ή όποια όσον άφορά τούς έμμεσους φόρους δέν υπάρχει άμφιβολία ότι θά πραγματοποιηθεί, ενώ για τούς άμεσους δέν αποκλείεται τό κράτος να πέφτει έξω. Γιατί είναι άγνωστο από πού θά βγει αυτή ή παραπάνω φορολογία όταν ή μεγαλύτερη πηγή, οι μισθωτοί, προβλέπεται να πάρουν ΑΤΑ μικρότερη του επίσημου προβλεπόμενου 16%, κι όταν επίσης επίσημα έχει δηλωθεί ότι τό 1986 θά είναι έτος οικονομικής ύφεσης, ή όποια δέν μπορεί παρά να έχει αντίστοιχες επιπτώσεις και στά φορολογικά έσοδα του κράτους.

Πάντως, έστω και άν δέν πραγματοποιηθεί τελικά τό 32%, τό κράτος πρόκειται να αυξήσει τά έσοδά του από την κοινωνία, ενώ (σε αντίθεση με τη Σουηδία) πρόκειται να μειώσει τίς δαπάνες του, και μάλιστα εκείνες που άφορούν παρεχόμενες υπηρεσίες ή έργα προς την κοινωνία. Η διαφορά που έξοικονομείται θά χρησιμοποιηθεί προκειμένου να καλυφθεί τό κόστος λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού, έτσι ώστε να μειωθεί τό έλλειμμα του δημοσίου.

Ακολουθήθηκε λοιπόν κι εδώ ο εύκολος δρόμος για να μειωθούν τά έλλειμματα, ο δρόμος εκείνος κατά τον όποιο τό κράτος κοιτάζει να είναι εντάξει τά του έαυτου του, άδιαφορώντας για τίς επιπτώσεις στην κοινωνία. Άλλά τι όφελει να άναζητούμε σήμερα τον άλλο, τον πιο δύσκολο δρόμο, που σχετίζεται με την αλ-

λαγή του τρόπου που λειτουργεί ή δημοσία διοίκηση και οι όργανισμοί, και με μείωση του κόστους, όταν, άφου είχε μεσολαβήσει τό πάγωμα των προσλήψεων στό δημοσίο τό 1979, μετά τό 1981 προσελήφθησαν τόσα άτομα στό δημοσίο, που ο κ. Τσοχατζόπουλος άρνεϊται να άνακοινώσει τον άριθμό τους; Όταν μάλιστα όλες αυτές οι προσλήψεις έγιναν όχι προκειμένου να στελεχωθούν καινούργες υπηρεσίες και όργανισμοί, αλλά οι ήδη υπάρχοντες και κορεσμένοι;

Σήμερα πιά, όποιαδήποτε συμπίεση του κόστους λειτουργίας στό δημοσίο θά συνεπαγόταν κοινωνικά προβλήματα, άπολύσεις προσωπικού που εκτός των άλλων είναι μόνιμο, κοντολογίς είναι άνέφικτη. Εκείνο που δέν είναι άνέφικτο είναι να μπουν από σήμερα οι βάσεις ώστε να μη διαγωνίζεται τό πρόβλημα του δημοσίου: να γίνει άναδιάταξη στην λειτουργία του δημοσίου, έσωτερικές μετακινήσεις προσωπικού, στελέχωση νέων υπηρεσιών με ήδη υπάρχοντες και πλεονάζοντες υπαλλήλους κ.λπ.

Αυτό βέβαια δέν είναι θέμα προϋπολογισμού. Ο προϋπολογισμός θέλει να καλύψει τά έλλείμματα όπως μπορεί, με τά δεδομένα που έχει. Η άλλαγή των δεδομένων είναι θέμα γενικότερης πολιτικής, ή όποια όμως σήμερα συνίσταται στην κάλυψη των έλλειμμάτων πάση θυσία. Η διέξοδος, αυτό που στη συζήτηση για τά οικονομικά μέτρα είχε όνομασθεί άναπτυξιακή διέξοδος, δέν υπάρχει σήμερα στον όρίζοντα. Ο ίσοσκελισμός του προϋπολογισμού ένδιαφέρει κυρίως τό κράτος. Εκείνο που νοιάζει την κοινωνία είναι ο «κύκλος των εργασιών» που περικλείονται σ' αυτόν.

Οι φήμες για τήν υποτίμηση

Άς παραμείνουμε για λίγο στην περιδιάβαση της οικονομικής επικαιρότητας, μία και τον τελευταίο καιρό αυτή είναι που υπερκαθορίζει την πολιτική. Σχολίασαν εκτενώς οι έφημερίδες τίς φήμες για νέα υποτίμηση, οι όποιες δέν έσίγησαν άκόμα και μετά τη διάψευση του κ. Παπανδρέου και του κ. Σημίτη και όλα αυτά θεωρήθηκαν ως δείγμα της άναξιοπιστίας της κυβέρνησης.

Όμως οι φήμες δέν ήταν άνυπόστατες. Άν μή τι άλλο έκπορευθήκαν μέσα από τό ίδιο τό ΠΑΣΟΚ. Στό κάτω κάτω ή πρώτη υποτίμηση δέν έδωσε τά άναμενόμενα

άποτελέσματα, ή δραχμή αντί να διολισθήσει υπερτιμήθηκε στο μεταξύ έναντι του δολαρίου κατά 4%, έπίκειται υποτίμηση του βελγικού φράγκου και, κυρίως, άναμένονται δύσκολες μέρες τό 1986. Έπομένως όχι μόνο οι φήμες, αλλά και οι σκέψεις που υπήρξαν για νέα υποτίμηση, ήταν μάλλον άναμενόμενες και περισσότερο δείχνουν την ώριμότητα του κόσμου παρά την άναξιοπιστία της κυβέρνησης. Τώρα άν τελικά επικράτησαν άλλες λύσεις, π.χ. ή διολίσθηση (προκειμένου να μην άποκλίνουμε και τόσο πολύ από τη δέσμευση να συγκρατηθεί ο πληθωρισμός στό 16%, όπως άνέφερε και ο κ. Σημίτης) αυτό είναι μία άλλη ιστορία. Σε καμιά πάντως περίπτωση δέν άναιρείται τό γεγονός ότι τά περί μελλοντικής υποτίμησης δέν είναι καθόλου άνυπόστατα. Άλλωστε ο κ. Σημίτης (σε αντίθεση με τον πρωθυπουργό) δέν θέλησε να δεσμευθεί για τό τι θά γίνει μέχρι τό τέλος του 1986.

Νέος συνδικαλιστικός φορέας

Η συγκρότηση νέου συνδικαλιστικού φορέα από τούς «450» διαφωνούντες της ΠΑΣΚΕ, ο όποιος παραμένει μακριά από «κομματικές έξαρτήσεις», θά μπορούσε να έρμηνευθεί από όρισμένους ως άπαρχή του άνεξάρτητου και άκηδεμόνευτου συνδικαλισμού.

Άλλά βέβαια άνεξάρτητος και άκηδεμόνευτος δέν σημαίνει άπολιτικός, ούτε άποκλείει την κομματική δέσμευση. Τέτοιο πράγμα δέν υπάρχει. Άλλωστε και οι «450» από μία συγκεκριμένη πολιτική παράταξη προέρχονται, είναι οι διαφωνούντες της, και δήλωσαν την πίστη τους στις άρχές της 3ης του Σεπτέμβρη. Άν προχώρησαν στην συγκρότηση συνδικαλιστικού μόνο και όχι πολιτικού φορέα, αυτό έγινε από λόγους πολιτικής εκτίμη-

σης. Εκτιμήθηκε δηλαδή ότι στο συνδικαλιστικό επίπεδο τα πράγματα είναι ώριμα για την πετυχημένη παρουσία των διαφωνούντων του ΠΑΣΟΚ — αυτό άλλωστε φάνηκε και από διάφορες άρχαιρες τών τελευταίων ημερών, όπως π.χ. στον ΟΤΕ, στην Πειραιϊκή Πατραϊκή, στο Ε.Κ. Θεσσαλονίκης, όπου οι διαγραμμένοι πήραν ποσοστά από 20% μέχρι πάνω από 50% της δύναμης της ΠΑΣΚΕ. Αντίθετα στο πολιτικό επίπεδο δέν υπάρχουν αυτή τή στιγμή τά περιθώρια για τήν εμφάνιση ενός νέου πολιτικού φορέα. Οι άρχες της 3ης του Σεπτεμβρη δέν είναι κτήμα του λαού, μόνο σε μερικούς οργανωμένους του ΠΑΣΟΚ λένε κάτι. Για τόν πολύ κόσμο μόνη άρχη της 3ης του Σεπτεμβρη είναι ό κ. Α. Παπανδρέου.

Μόνο μέ τήν 3η του Σεπτεμβρη λοιπόν δέν μπορεί νά βγει κανείς στην πολιτική πιάτσα, κι αν τήν εξαίρεσει κανείς, ποιά θά ήταν άραγε ή διαφορετική ιδεολογία και πολιτική του νέου κόμματος, πού θά τό διαφοροποιούσε από τό ΠΑΣΟΚ, τό ΚΚΕ, τό ΚΚΕ έσωτερικού; Άρκούν οι διαγραφές και ή αναστάτωση στο συνδικαλισμό ως έπαρκής προϊστορία για τήν εμφάνιση —μέ κάποιες προοπτικές— ενός νέου πολιτικού φορέα στή σκηνή;

Αυτές είναι προφανώς οι σκέψεις πού υπαγόρευσαν τήν άπόφαση νά παραμείνει ό νέος φορέας στο συνδικαλιστικό επίπεδο. Υπάρχουν αυτή τή στιγμή και όρισμένοι, λίγοι, δυσαρεστημένοι βουλευτές του ΠΑΣΟΚ, πού θά ήθελαν νά αποχωρήσουν από τό κόμμα ιδρύοντας νέο πολιτικό φορέα. Άλλά ως υποθέσουμε ότι οι βουλευτές αυτοί ήταν πάνω από δέκα, και ότι θά ήταν συνεπώς σε θέση, αποχωρώντας, νά ρίξουν τήν κυβέρνηση. Άκόμα και σ' αυτή τήν περίπτωση, οι ένλόγω βουλευτές θά δισταζαν νά προχωρήσουν, γιατί όπως είναι σήμερα τά πράγματα δέν σηκώνουν άνατροπή της κυβέρνησης.

Γι' αυτό και οι πάντες βρίσκονται έν άναμονή. Άκόμα και τό ίδιο τό ΠΑΣΟΚ πού δέν έκανε καμία κίνηση διαγραφής των 450, φοβούμενο μήν δέξυνη τά πράγματα, ώθώντας τους δυσφορούντες σε δημιουργία άλλης πολιτικής κίνησης. Άπ' ό,τι φαίνεται, γι' αυτόν ακριβώς τό λόγο τό ΠΑΣΟΚ έχει σκοπό νά διαγράψει τμηματικά όσους από τους 450 βάζουν υποψηφιότητα σε συνδικαλιστικά ψηφοδέλτια άλλα από εκείνα της επίσημης ΠΑΣΚΕ.

Για τήν ώρα λοιπόν οι συνδικαλιστές προχωρούν πρώτοι. Και όλοι μαζί, συνδικαλιστικά και πολιτικά στελέχη του ΠΑΣΟΚ άναμένουν τό 1986, μέ τις πιθανολογούμενες άνατροπές και τις άπρόβλεπτες οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις, για νά άποσαφηνίσουν τή στάση τους.

Καλή χρονιά.

Ό δεκαπενθήμερος

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Ζωροδοχό Πληγής 17,
36 39 980

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΠΙΛΟΓΗ
ΧΑΜΗΛΟΤΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
Ελεύθερος Τυπος

ΡΟΜΠΕΡΤ ΜΟΥΖΙΑ

ΤΡΕΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΝΕΦΕΛΗ
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 9
ΑΘΗΝΑ 106 79
Τηλ. 3607744-3604793

Σ. ΚΑΨΑΣΚΗΣ

ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ

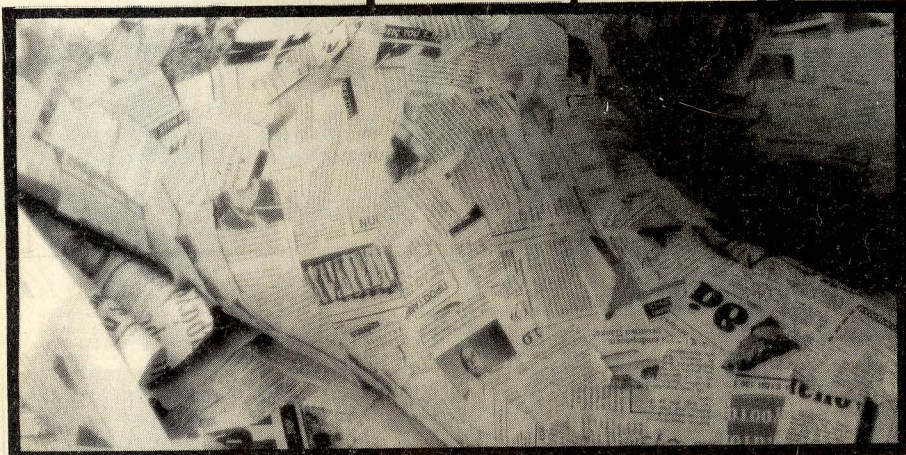
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Δυό πρώην έραστές, τσακισμένοι αγωνιστές της αντίστασης και του εμφύλιου, συναντιούνται μετά από χρόνια τυχαία στή Θεσσαλονίκη. Προσπαθούν νά ξαναγευτούν τά υπόλοιπα από τό ευώδιασμα του νεανικού τους έρωτα μαζί μέ τό πικρό κατακάθι της ήττας. Πάνω σε ένα κρεβάτι ξενοδοχείου, μέσα και πάνω στα σώματά τους, σωριάζονται τά ερείπια της δεκαετίας 1940-1950.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 9
ΑΘΗΝΑ 106 79
Τηλ. 3607744-3639962

Έκτός από τούς «μή προνομιούχους» υπάρχουν καί οί προνομιούχοι

Όσο είμαι ύπουργός Έσωτερικών δέν πρόκειται νά αλλάξει τό έκλογικό σύστημα

Άριστομ. Κουτσόγιωργας, 19.12.85

Η κατηγορηματική θέση του κ. Κουτσόγιωργα για τό έκλογικό σύστημα, άν τήν καλοεξετάσει κανείς, έκτός από τήν έκδηλη αυταρχικότητα και τόν πολιτικό μπαρμπαγιωρισμό πού άποπνέει, είναι πολύ άποκαλυπτική τής βαθύτερης πολιτικής φιλοσοφίας του ΠΑΣΟΚ. Άλλωστε αυτή ή διαβεβαίωση, πέρα από τήν άπολυτότητα της για τήν όποία δέν θά πρεπε νά άμφιβάλλει κανείς, τίποτε τό νεότερο δέν προσθέτει. Τά πράγματα από καιρό είναι σαφή. Ό περυσινός έκλογικός νόμος για τό «σύστημα άπλης άναλογικής», οί τοποθετήσεις και οί διευκρινίσεις των κυβερνητικών παραγόντων στό ζήτημα, έδειχναν πολύ καθαρά πόσο ήταν προσηλωμένο τό ΠΑΣΟΚ στην ιδέα τής μονοκομματικής αυτοδύναμης κυβέρνησης πού ό έκλογικός νόμος θά έπρεπε νά έγγυηθεί.

Η αυτοδύναμη μονοκομματική κυβερνητική έκφραση τής ΕΛΕ (τής «συμμαχίας», κατά τό ΠΑΣΟΚ, όλων των «μή προνομιούχων» Έλλήνων στό πλαίσιο του ίδιου και μόνου κομματικού φορέα) μέ βάση και τήν τελευταία πολιτική άποσαφήνιση του ΠΑΣΟΚ έχει δύο διαστάσεις πού μάλλον δέν προσέχτηκαν από τήν Άριστερά. Πρόκειται για άποσαφηνίσεις στό επίπεδο τής ταξικής βάσης του ΠΑΣΟΚ πού έγκαταλείπει τούς πραγματικούς μή προνομιούχους και τήν άποφασιστική έγκατάσταση του αυταρχικού κράτους. Καί οί δύο αυτές διαστάσεις δέν

είναι καινούργια φαινόμενα, δέν πρωτοεμφανίζονται μέ τά μέτρα λιτότητας, άλλα συνοδεύουν όλη τήν πολιτεία του ΠΑΣΟΚ ήδη από τήν εποχή τής διακήρυξης τής 3ης του Σεπτεμβρη. Γι' αυτό άλλωστε ποτέ δέν ύπήρξε μερική έστω άποκήρυξη των άρχων τής διαβόητης εκείνης διακήρυξης: ήταν έτσι φτιαγμένη ώστε νά μπορεί νά επικαλύπτει όλες τές ένδεχόμενες πολιτικές καμπές πού ή έκάστοτε συγκυρία θά επέβαλλε, ήταν τέτοιες οί ιδεολογικές τής προϋποθέσεις πού μπορούσε νά λειτουργεί συνεχώς ως δικαιοτική άναφορά και στή φάση τής μάχης για τήν κατάκτηση τής εξουσίας και στή φάση τής στερέωσης τής νέας εξουσίας μέ τόν έκπασοκισμό του κράτους κατά τήν πρώτη τετραετία και στή σημερινή φάση των πολιτικών άποσαφηνίσεων τής εξουσίας.

Έκτός από τούς μή προνομιούχους υπάρχουν και οί προνομιούχοι

Όλα τά κόμματα, όσοδήποτε πολυσυλλεκτική κι άν είναι ή τακτική τους (κι άπό μία άποψη όλα τά κόμματα διαθέτουν ένα βαθμό πολυσυλλεκτικότητας), όσοδήποτε κι άν είναι επιτυχημένη ή τακτική αυτή, σε τελευταία άνάλυση, έχουν κάποιες σταθερές ταξικές άναφορές. Οί άναφορές αυτές, ή σύνδεση κοινωνικών

συμφερόντων και κόμματος, μαζί μέ τά πολιτικά στοιχεία, τά ιδεολογικά και τά οργανωτικά, οδηγούν σε άσφαλή συμπεράσματα για τό χαρακτήρα των κομμάτων. Φυσικά —κι αυτό είναι αυτονόητο— σπάνια έχουμε καθαρές καταστάσεις εργαστηριακού τύπου, σάν εκείνες πού επικρατούν στό χώρο των θεωρητικών άφαιρέσεων. Οί τάξεις και τά κόμματα έλεγε ό Ν. Πουλιαντζάς δέν είναι όπως τά παπαδάκια στα θρανία τους: τέτοια τάξη, τέτοιο κόμμα. Στην πραγματική πολιτική σκηνή ή έκλογική δύναμη και ή πολιτική έπιρροή ενός κόμματος συνήθως είναι ένα μείγμα έτερόκλητων, από ταξική άποψη, στοιχείων. Όστόσο μολοντί ύπάρχει αυτή ή θολή κοινωνιολογική επιφάνεια δέν είναι δύσκολο νά διακρίνει κανείς τές πραγματικές τάσεις.

Τό ΠΑΣΟΚ, όπως όλοι ξέρουμε, αυτορίστηκε, ήδη από τή Διακήρυξη τής 3ης του Σεπτεμβρη, ως κόμμα των «μή προνομιούχων». Έτσι δέ όπως όριζε τούς μή προνομιούχους ήθελε νά άγκαλιάσει «όλο τό λαό» μέ εξαίρεση τά μονοπάγια, τούς πράκτορες και τούς κερδοσκόπους γενικώς. Είναι έπίσης γνωστό ότι μέχρι ένα όρισμένο σημείο πέτυχε νά συσπειρώσει στίς γραμμές του —έννοώ πάντα τήν έκλογική του πελατεία και όχι τόν κομματικό μηχανισμό— ένα σημαντικό μέρος του κόσμου πού τό ίδιο όριζε ως «μή προνομιούχους»: εργάτες, άγρότες (στή συντηρητική τους πλειοψηφία), μικρομεσαίους, έμπόρους, κρατικούς λειτουργούς, έλευθεροεπαγγελματίες, άκόμη και σοβαρά τμήματα του επιχειρηματικού κόσμου. Όμως αυτό τό όνομα, ή προσωινία «μή προνομιούχου», πού δόθηκε σε όσους κατατάσσονταν ή μπορούσαν νά καταταθούν στην έκλογική πελατεία του ΠΑΣΟΚ άπέκρυπτε ότι οί μή προνομιούχες τάξεις και στρώματα τής ελληνικής κοινωνίας δέν είναι ένα πράγμα: ότι άνάμεσα στους μή προνομιούχους υπάρχουν κάποιοι πού είναι λιγότερο προνομιούχοι και κάποιοι άλλοι περισσότερο μή προνομιούχοι. Τό όνομα επομένως άπέκρυπτε ότι μέσα σ' αυτό τό θεωρητικό πλαίσιο και τό έμπειρικό κράμα έμφιλοχορούσε μία σοβαρότατη ταξική διαφοροποίηση τήν όποία ό αντιδεξιός λόγος του ΠΑΣΟΚ, τά νεφελώδη όράματα και τά ιδεολογήματα του λαϊκισμού έμψόδιζαν νά βγει στό φώς τής ήμέρας μέ τά πραγματικά τής χαρακτηριστικά. Έμψόδιζε για παράδειγμα νά φανεί ότι πολλοί μή προνομιούχοι δέν ήταν τίποτε άλλο από άστικά στρώματα τής επαρχίας—δήθεν άγρότες, ή τής πόλης—δήθεν μικρομεσαίοι, ή του τριτογενούς—δήθεν μικροεπαγγελματίες. Ήταν άκριβώς τά στρώματα πού ή προηγούμενη οικονομική άνάπτυξη είχε άναδείξει και τά όποια μάλιστα προβάλλονταν δυναμικά μέσα στον κοινωνικό σχηματισμό και λόγω τής στρατηγικής τους θέσης στην παραγωγή ή τήν κυκλοφορία και λόγω του μεγάλου άριθμού τους.

Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία και ή επί μία τετραετία πασοκική διακυβέρνηση τής χώρας ενίσχυσε άκόμη περισσότερο τά στρώματα αυτά, τά έφερε σε προνομιακή θέση άπέναντι στα παραδοσιακά άστικά συμφέροντα πού ήταν συνδεδεμένα για ιστορικούς λόγους μέ τή Δε-

ξιά, έτσι πού κανένας λόγος δέν υπήρχε νά τό εγκαταλείψουν. Τό ΠΑΣΟΚ ήταν τό κόμμα τους πού τό παρακολούθησαν και τό ενίσχυσαν κατά τήν άνοδο του στήν έξουσία, στήν πάλη του γιά τόν έκπασοκισμό τού κράτους, στήν ιστορική «ρήξη» μέ τόν καραμανλισμό τής 9ης Μαρτίου, άκόμη και σήμερα στή φάση τού έκδηλου μονεταρισμού. "Άλλωστε από αυτά τά στρώματα άντλησε τό ΠΑΣΟΚ τό κύριο τής κομματικής του στελέχωσης αλλά άκόμη και τής πολιτικής επάνδρωσης τού κρατικού μηχανισμού.

Δέν πρέπει νά μās διαφεύγει επίσης ότι ή τελευταία στροφή τού ΠΑΣΟΚ, αναγκαστικά, κάποιους βλάπτει και κάποιους ώφελεί. Η επιδιωκόμενη οικονομική ανάκαμψη, άν και έφόσον επέλθει, δέν πρόκειται νά ώφελήσει τούς πάντες μέ τόν ίδιο τρόπο, ούτε ώφελημένη θά είναι ή ένγένει έθνική «μας» οικονομία έτσι όπως τή φιλοτεχνούν οι γενικοί οικονομικοί δείκτες. Έκείνοι πού κυρίως προσδοκούν από μιά τέτοια ανάκαμψη και εκείνοι πού στίς σημερινές δύσκολες οικονομικά συνθήκες είναι οι λιγότερο διατεθειμένοι νά πληρώσουν γι' αυτήν είναι κυρίως οι άνερχόμενοι, είναι οι νέες μερίδες και στρώματα τής αστικής τάξης τού ελληνικού μικροκαπιταλισμού.

"Έτσι ενώ επιχαιρούν γιά τόν περιορισμό τής ΑΤΑ και τήν άνοδο των τιμών, ενώ έπωφελούνται από τήν ανάπτυξη τής άνεργίας (ό «άτσάλινος νόμος τού κεφαλαίου») είναι οι ίδιοι πού κυρίως έπωφελούνται από τίς φοροδιαφυγές, τίς φοροαλλαγές, τίς επιδοτήσεις, τίς επιχορηγήσεις, τήν καταστρατήγηση των περιβαλλοντολογικών ρυθμίσεων, από τήν χωροταξική άσυδοσία, τή ρύπανση, είναι οι ίδιοι πού μπορούν νά πιέσουν γιά άκόμη μεγαλύτερα περιθώρια κερδοληπτικής άσυδοσίας, καλυπτόμενοι άκριβώς κάτω από τήν προστατευτική άσπιδα τού ΠΑΣΟΚ, διεκδικώντας από τό μεγάλο κεφάλαιο άν όχι τή μερίδα τού λέντος πάντως τή μερίδα τής ύαινας και τού τσακαλιού. Καημένοι «μη προνομιούχο»...

Άπό τίς ταξικές στίς πολιτικές μετατοπίσεις

Σήμερα, παρά τούς έσωτερικούς κλυδωνισμούς στό κυβερνητικό κόμμα, ή κύρια πολιτική δύναμη πού τό άρθρώνει, τό συγκροτεί και τό συντηρεί, ό Άνδρέας Παπανδρέου —γιατί κάποτε, επιτέλους, θά πρέπει νά κάνουμε τή διάκριση ανάμεσα στό ΠΑΣΟΚ —κομματικός μηχανισμός και τό ΠΑΣΟΚ —Άνδρέας Παπανδρέου— δέν φαίνεται νά έχει χάσει ουσιαστικά από τή δημοτικότητα του. Τί σημαίνει αυτό; Άπλούστατα ότι κάποιος «μη προνομιούχο» δέν αισθάνονται σοβαρούς κινδύνους ώστε νά άρουν τήν εμπιστοσύνη τους από τόν άρχηγό και πολιτικό τους οδηγό. Γιατί τάχα ή πράξη του νομοθετικού περιεχομένου ή ή άφαίρεση τής ΑΤΑ μπορεί νά άπειλήσει τόν, έστω μικρομεσαίο, επιχειρηματία εκμισθωτή εργατικής δύναμης; Γιατί ή ενίσχυση τής ιδιωτικής οικονομίας μπορεί νά άπειλει τά άστικά συμφέροντα όταν μάλιστα οι συγκεκριμένοι διαχειριστές τους προέρχονται από τήν ίδια κομματική παράταξη; Τό ΠΑΣΟΚ ήταν πλέον καιρός νά ξεκαθα-

ρίσει τήν πολιτική του γιατί ή διατήρηση τής έκκρεμότητας έμπεριείχε γιά τό ίδιο τόν κίνδυνο νά άποσχιστούν άπ' αυτό εκείνα άκριβώς τά στρώματα πού τό όδηγήσαν και τό κράτησαν στήν έξουσία. Άφού λοιπόν οι έκλογές τής 2ας Ίουνίου έπιβεβαίωσαν τήν πολιτική αυτοδυναμία τού ΠΑΣΟΚ, ή ευχέρεια πολιτικής διαχείρισης χρησιμοποιήθηκε γιά τήν ενίσχυση εκείνου τού τμήματος πού άποτελεί νέα ιθύνουσα τάξη. Θά πρόσθετα: τό ΠΑΣΟΚ ήταν ταξικά προσδιορισμένο νά κάνει τή στροφή πού έκανε. Έτσι λοιπόν ή δεξιά πολιτική δέν είναι λάθος, όπως τό κατηγορεί ή Άριστερά, ώστε νά μπορεί νά διορθωθεί μέ τήν κριτική ή τήν πίεση.

Η άλλη πλευρά τής ίδιας διαδικασίας είναι ότι οι εργαζόμενοι μισθωτοί, κυρίως αυτοί, πληρώνουν τά σπασμένα τής δεξιάς πολιτικής τού ΠΑΣΟΚ. Αυτό είναι σαφές. Δέν είναι σαφές όμως ότι από τούς εργαζόμενους δέν πρόκειται νά απομυζήσουν μόνο τά μονοπώλια και ή μεγαλοαστική τάξη αλλά και οι άνερχόμενοι τού νεοαστικού πασοκικού κόσμου. Οι εργαζόμενοι είναι οι άγελάδες άπ' όπου θά άρμείζουν παραδοσιακοί-δεξιοί άστοί και πασοκικοί άνερχόμενοι. Γι' αυτό άλλωστε ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία συμπλέουν και στό ίδιο κομβικό σημείο: τή στήριξη των μέτρων λιτότητας (οι συναινετικές διαδικασίες πού λένε). Άπό κει και πέρα άρχίζουν οι διαφορές. Διαφορές και συγκρούσεις ανάμεσα στή Ν.Δ. και τό ΠΑΣΟΚ ύπάρχουν πραγματικές και σημαντικές γιατί έχουν νά κάνουν μέ τή νομή τής έξουσίας αλλά και μέ διαφορετικούς ταξικούς προσδιορισμούς.

Τό ΠΑΣΟΚ, μετεκλογικά, εγκαταλείπει τή μάχη των «μη προνομιούχων», επιλέγει τούς δικούς του, εκείνους άκριβώς πού τό επιλέγουν ως πολιτικό τους έκφραστή. Περιθώρια άλλα γιά άρμονική συνύπαρξη δέν υπήρχαν. Τό τμήμα των εργαζομένων πού τό άκολουθούσε και τό άκολουθεί άκόμη, γιά πρώτη φορά, βρίσκεται μπροστά σέ μιά ριζικά νέα κατάσταση έχοντας νά διαλέξει ή τή συνοδοιπορία μέ τήν πασοκική προοπτική, όπου άλλοι σέρνουν τό χορό, ή τήν πάλη κατά τής νέας αστικής ήγεμονίας. Οι τριγμοί στό συνδικαλιστικό επίπεδο, ή μαζική διαφοροποίηση συνδικαλιστών, κυρίως ή μαζική λαϊκή δυσφορία δέν είναι παρά ή πρώτη έκφραση αυτών των βαθύτερων διεργασιών. Και θά πολλαπλασιαστούν. Μιά άλλη διάσταση των ίδιων διαδικασιών είναι ότι τό ΠΑΣΟΚ σέ καμιά περίπτωση δέν πρόκειται νά συνεργαστεί μέ τήν Άριστερά, άκριβώς γιατί αυτή ή συνεργασία υποχρεώνει σέ συνύπαρξη λαϊκά και άστικά συμφέροντα, συνύπαρξη πού έχει ήδη άποκλειστεί. Η διαπίστωση αυτή είναι άρκετή γιά νά δείξει, άν άκόμη χρειάζεται κάποια άπόδειξη, πόσο βρίσκεται στό κενό ή πολιτική πού κανοναρχεί ή Άριστερά μέ εκείνα τά περι «συμμαχίας όλων των πολιτικών και κοινωνικών προοδευτικών δυνάμεων». Αν όμως αυτή είναι ή πορεία των πραγμάτων, ή αναλογική δέν πρόκειται νά εφαρμοστεί ποτέ! Ο κ. Κουτσόγυργας έχει πράγματι δίκιο. Διότι αναλογική σημαίνει συναινωση, είσοδο τής χώρας στή φάση των πολυκομματικών κυβερνήσεων όπου κατά κάποιο τρόπο μετέχουν και τά κόμματα τής Άριστεράς, κόμματα δηλαδή πού

ΕΞΥΓΙΑΝΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ

Σάν νά μην έφταναν οι μέχρι τώρα, ή κυβέρνηση όρομολογεί νέα δέσμη «κοινωνικοποιήσεων» (ανάμεσά τους ή Όλυμπιακή, τά ΕΛΤΑ, ή ΕΥΔΑΠ). Ο ύπουργός Έθνικής Οικονομίας έκανε γνωστό ότι τά νέα προεδρικά διατάγματα θά έχουν δύο διαφορές από εκείνα τού Φεβρουαρίου γιά τή ΔΕΗ, τόν ΟΤΕ και τόν ΟΣΕ. Πρώτον, ο γενικός διευθυντής, άνώτατο έκτελεστικό όργανο, δέν θά εκλέγεται από τά μέλη τού διοικητικού συμβουλίου και, λογικά, δέν θά είναι και ανακλητός άπέναντί τους. Θά διορίζεται μέ κοινή άπόφαση συναρμόδιων ύπουργών. Ανακλητός θά είναι λοιπόν από αυτούς: όπως και αυτοί άλλωστε από άλλον είναι ανακλητοί. Ο λόγος πού ή κυβέρνηση θά διορίζει τόν γενικό διευθυντή είναι γιά νά μην κρύψει τίποτα από τό λαό. "Η, μέ τά λόγια τού ύπουργού, γιά νά «κάνει διαφανείς τίς διαδικασίες», άφού είναι «πιό σωστό νά είναι ξεκάθαρο ό τι όρίζεται από τήν κυβέρνηση». Είναι οι λεγόμενοι κρυστάλλινοι όροι του παιχνιδιού.

Και ή δεύτερη άλλαγή: ενισχύεται ή εκπροσώπηση τής Τοπικής Αυτοδιοίκησης στα διοικητικά συμβούλια, εις βάρος τής εκπροσώπησης των εργαζομένων (οι διορισμένοι φυσικά διατηρούν, ούτως ή άλλως, τήν άπόλυτη πλειοψηφία).

Άνακεφαλαιώνοντας: σήμερα πού «έκείνο πού χρειάζεται είναι σταθερή, συμπαγή εκπροσώπηση τού κράτους» (Σημίτης), ο διευθυντής διορίζεται από τήν κυβέρνηση. Έτσι, όπως είπε ο ύπουργός, καθίσταται ο ένλόγος άνδρας ανεξάρτητος από «συμμαχίες» (δηλαδή από τήν πολιτική). Εκεί άντίθετα πού χρειάζεται ή πολιτική είναι στα όργανα. Και χρειάζεται γιά νά καταστούν και αυτά μέ τή σειρά τους ανεξάρτητα από τήν κοινωνία. Διότι πολλοί εκ τής Τοπικής Αυτοδιοίκησης προερχόμενοι όλο και σέ κάποιες συμμαχίες εντάσσονται, όλο και σέ κάποιες πολιτικές και κομματικές σκοπιμότητες θά υποτάσσονται. Είναι γενικώς πιό ευέλικτοι, ενώ οι εργαζόμενοι στίς επιχειρήσεις άλλα, άνελαστικά, έχουν στό μυαλό τους. Και τότε πού ή κυβέρνηση πρωτοσκαρφιζόταν τήν «κοινωνικοποίηση» ή ΠΑΣΚΕ είχε βέβαια τό πάνω χέρι.

Άλλάζουν οι συνθήκες, αλλάζουν και τά προεδρικά διατάγματα, όλα τους στό όνομα τού «κοσμογονικού» 1365 τού '83. Ίς άπόψεις μας γιά τήν πασοκική «κοινωνικοποίηση» τήν έχουμε πει κατ' επανάληψη. Άλλά τό ΠΑΣΟΚ ούτε άπέναντί σέ αυτήν δέν μπορεί νά είναι συνεπές, ούτε αψηφής δέν μπορεί νά τής έγγυηθεί κάποια αντικειμενικότητα, τήν αντικειμενικότητα ενός κάποιου θεσμού. Πόσο μάλλον άλλου, εκεί πού δέν πρόκειται άπλώς γιά δικά του κατασκευάσματα...

άντιπροσωπεύουν σεβαστές μερίδες του εργαζόμενου - μισθωτού κόσμου.

Μ' αυτές τις προϋποθέσεις στις οποίες καταλήξαμε μετά από τέσσερα χρόνια «Αλλαγής», η χώρα δέν μπορεί παρά νά κυβερνηθεί από τήν κεντροδεξιά. "Αν κάποιος αντίδρουν, γι' αυτούς υπάρχει και τό αυταρχικό κράτος.

Η εγκατάσταση του αυταρχικού κράτους

Τά συμπτώματα είναι γνωστά, και άρθρώνονται σέ δύο επίπεδα. Από τή μία βλέπουμε τήν καθημερινή ένισχυση των μηχανισμών καταστολής, τή συνεχή αύξηση του πολιτικού τους βάρους και τήν άμεση έμπλοκή τους στις κοινωνικές διαδικασίες. Η συχνή-πυκνή εμφάνιση των ΜΑΤ, όχι μόνο στά Έξάρχεια, αλλά κυρίως στους χώρους τής δουλειάς, ακόμα και στις διαδικασίες ανάδειξης τής δοτής ΓΣΕΕ, δέν είναι τό μόνο σύμπτωμα του αυταρχισμού. Τό κυβερνητικό-δικαστικό πραξικόπημα στή ΓΣΕΕ γιά τήν καθύπταξη και τήν πλήρη κρατικοποίηση του συνδικαλιστικού κινήματος δέν είναι τό τελευταίο αποδεικτικό στοιχείο. Η λυσσαλέα προσπάθεια μή τυχόν και ξεφύγουν έστω και μικρές πνοές ελευθεροφροσύνης στήν ΕΡΤ δέν είναι τό μόνο όλίσθημα τής πασοκικής πολιτείας. Υπάρχουν κι άλλες πλευρές ίσως περισσότερο δραστηκή άν και λιγότερο όρατές γιατί χτυπούν και εγκαθίστανται στό μαλακό υπογάστριο των ιδεολογιών και των μαζικών συμπεριφορών. Κατ' άρχήν τά συμβαίνοντα μέσα στό ίδιο τό κόμμα του ΠΑΣΟΚ όπου ή διαφωνία είναι άδιανόητη και ή ελάχιστη άνυπακοή παίρνει τό δρόμο του πειθαρχικού, τής διαγραφής και τής μαζικής έκκαθάρισης. Και έπειδή πρόκειται γιά κόμμα πού προεκτείνει τά κομματικά θέσμια κατευθείαν μέσα στον κρατικό μηχανισμό, έπειδή ό απόλυτος έλεγχος του κομματικού μηχανισμού από τό Καστρί έξυπηρετεί τόν απόλυτο έλεγ-

χο του κρατικού μηχανισμού από τόν κομματικό, δηλαδή πάλι από τό Καστρί, έπειδή μέσα στήν πασοκική ιδεολογία ένυπάρχει ή περιφρόνηση των θεσμών και των άντικειμενικών διαδικασιών, δικαίως μπορούμε νά μιλάμε ταύτιση κόμματος-κράτους, δηλαδή μία μορφή κοινοβουλευτικού δεσποτισμού. Ο δεσποτισμός δέ αυτός, άκριβώς γιά νά καλύπτεται ή κοινοβουλευτική του νομιμότητα, έχει ανάγκη τόν πλήρη έλεγχο τής κοινοβουλευτικής ομάδας άπέναντι στήν όποία δέν επιτρέπει και δέν θά επιτρέψει τήν παραμικρή ρωγή. Δέν είναι τυχαίο τό γεγονός ότι παρόλη τήν αναταραχή του τελευταίου καιρού στις γραμμές του πασοκικού κόμματος και τις σοβαρότατες άποσχίσεις ή άμφισβητήσεις στις συνδικαλιστικές του παρατάξεις καμιά σοβαρή κριτική δέν προήλθε από τήν κοινοβουλευτική ομάδα. Τά σενάρια των έφημεριδών γιά τούς 'Αρσένη, Τρίτη, Γεννηματά κ.λπ. δέν είναι παρά σενάρια τής άμήχανης ή ιδιοτελούς έφημεριδογραφίας.

Γιά νά χρησιμοποιήσουμε μία έκφραση του συρμού ή κοινοβουλευτική ομάδα είναι «μπετοναρισμένη» και θά παραμείνει διότι σ' αυτό τό επίπεδο υπάρχει ειδική στρατολόγηση, ειδικές δεσμεύσεις και ή δαμοκλειος σπάθη τής λίστας - άποκλειστικό κι άδιαμφισβήτητο προνόμιο του άρχηγού των μή προνομιούχων.

Η ψυχρή ιδεολογία του αυταρχισμού

Τό αυταρχικό κράτος όμως κυρίως εγκαθιδρύεται ιδεολογικά. Έδώ ή επίκληση των έθνικών αναγκών, ή καταστροφή τής έθνικής οικονομίας πού μάς άπειλεί (φωνάζει ό κλέφτης φωνάζει και ό νοικοκύρης), ή επίκληση τής ανάγκης έκσυγχρονισμού μή χάσουμε τό τρένο τής τεχνολογίας, ό μαγικός κόσμος του 2000, ό τρομερός και ύπουλος έσωτερικός έχθρός

(πάνκ, τρομοκράτες, άναρχικοί, άριστοριστές, έλιτίστες διανοούμενοι, υπέρμετρες και άνευθυνες αξιώσεις - «ιδιότυπος κοινωνικός έκφασισμός» κατά Λαλιώτη) έρχονται νά δικαιολογήσουν και νά δικαιώσουν μέτρα σκληρά και πρακτικές άντιδημοκρατικές.

Γιατί ή δημοκρατία είναι δύσκολη, και οι «μή προνομιούχοι» του ΠΑΣΟΚ συνήθισαν στήν εύκολία έτσι καθώς τούς θάμπωσε ή αϊφνίδια και άεριτζίδικη ευμάρεια στό όνομα τής δημοκρατίας διαπράχθηκαν πολλά άνομήματα αλλά ποιά ιστορική μνήμη μπορεί νά προστατεύσει, όταν ένας όλόκληρος κόσμος πιστεύει ότι «για πρώτη φορά σ' αυτόν τόν τόπο» ή «επίτελους πιά σ' αυτόν τόν τόπο» χάρη στό ΠΑΣΟΚ, και προσωπικώς χάρη στον 'Α. Παπανδρέου, μόλις τώρα άρχίζει νά χαράζει ή ημέρα τής ελευθερίας και τής δημοκρατίας; Όταν ή μαζική και όλόκληρωτική έκχώρηση έξουσιών ευαισθησιών, και πνευματικότητας στον 'Αρχηγό θεωρείται ως άνώτατο στάδιο τής πολιτικής τότε όλα είναι πιθανά: όχι μόνο ή προώθηση του κ. Σαρτζετάκη στήν Προεδρία αλλά ακόμα και ή άντικατάστασή του!

* * *

Είναι σκούρα δηλαδή τά πράγματα όχι μόνο γιατί δέν ευημερούν οι δείκτες τής οικονομίας, αλλά κυρίως γιατί άσθενούν τά αισθητήρια τής δημοκρατικής ευαισθησίας. Κάπως έτσι μάς αφήνει, βαθιά άλλωμένους, μορφαίνοντας γκριμάτσες σοσιαλολαϊκιστικές, τό 1985. Ίσως όμως ό ίδιος χρόνος, μ' αυτήν τήν πρώτη άφύπνιση των εργατικών μαζών, νά προσημειώνει μιάν άλλη τροπή στήν πάλι των τάξεων, γιά τό 1986. Η διάσπαση των «μή προνομιούχων» μπορεί νά βαθύνει και νά πλατύνει έως ότου άποκαλύψει τό πρόσωπο των πραγματικών μή προνομιούχων: των εργαζόμενων.

Άγγελος Έλεφάντης

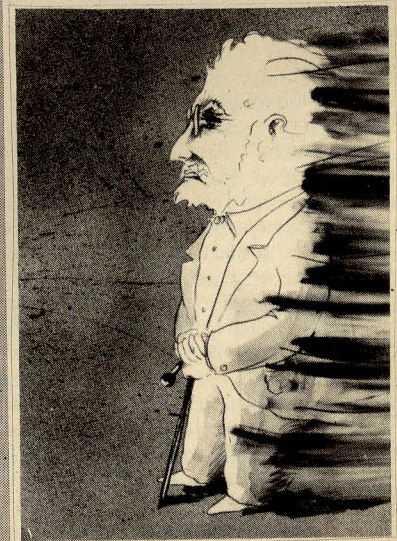
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΟΓΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ

Θέλοντας νά κατακρίνουν τόν δημόσιο τομέα τής οικονομίας πολλοί, και ανάμεσά τους ό ΣΕΒ, επικαλούνται τήν τεράστια διόγκωση του δημόσιου χρέους. Χωρίς νά ύποστηρίζουμε ότι τά έλλείμματα θά πρέπει νά αυξάνονται ανεξέλεγκτα, πιστεύουμε πώς ό κίνδυνος δέν βρίσκεται στό γεγονός ότι ό δημόσιος τομέας είναι έλλειμματικός. Αυτό άποτελεί, ανάμεσα σ' άλλα, και έναν μηχανισμό άναδιανομής του έθνικού πλούτου στον όποιο υπάρχουν χαμένοι και κερδισμένοι, χωρίς τίποτα νά προστίθεται ή νά άφαιρείται γιά τό κοινωνικό σύνολο. Τό πρόβλημα είναι ποιοί χάνουν και ποιοί κερδίζουν

και πώς καλύπτονται τα έλλειμματα.

Ο ΣΕΒ πιέζει γιά νά μειωθεί ή φορολογία του κεφαλαίου και νά συνδεθεί ή άμοιβή τής εργασίας με τήν παραγωγικότητα μέσα από ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις ανάμεσα στήν εργοδοσία και τούς εργαζόμενους. Δηλαδή γιά μία συγκεκριμένη διανομή του έθνικού πλούτου, πού περιορίζει τήν παρέμβαση του κράτους στις λειτουργίες πού εξασφαλίζουν τά κέρδη του επιχειρηματικού κόσμου. Γιατί, βέβαια, φιλελεύθερη οικονομία δέν σημαίνει εξαφάνιση του κράτους. Σημαίνει έναν ειδικό τρόπο χρησιμοποίησής του στήν άντίθεση κεφαλαίου εργασίας. Λέτε τό ΠΑΣΟΚ νά είναι κάθετα άντίθετο;

Μ.Κ.

Θά ύπάρξει ποτέ ἀριστερός προϋπολογισμός;

Ἡ οἰκοδόμησις μιᾶς ἡγεμονικῆς πολιτικῆς σκέψης καὶ πρακτικῆς δέν μπορεῖ νά ἀφήνει ἀπέξω τῆ σημερινῆ οἰκονομία, ὅπως δέν μπορεῖ νά ἀφήνει ἀπέξω τὰ ζητήματα τῆς κουλτούρας ἢ τῆς καθαυτοῦ πολιτικῆς

Κάθε φορά πού ἐρχεται στό προσκήνιο τῆς δημόσιας ζωῆς μιά συγκεκριμένη συζήτηση-ἀντιπαράθεση γιά τὰ οικονομικά τῆς χώρας, οἱ περισσότεροι ἀριστεροί ἔχουν τῆ δυσάρεστη αἴσθηση ὅτι πολύ λίγοι τοὺς παίρνουν στά σοβαρά. Ἡ Ἀριστερά, κι ἐδῶ κι ἄλλοῦ, φαίνεται (κι αὐτό βγαίνει καί ἀπό δημοσκοπήσεις καί ἀπό ἄλλου τύπου ἀναλύσεις τῆς «κοινῆς γνώμης», περιλαμβανομένης καί τῆς ἐργατικῆς) νά θεωρεῖται σχετικά ἀξιοπιστα ὡς πρὸς τὴν προστασία συγκεκριμένων ἢ ὅλων τῶν «κοινωνικῶν» δικαιωμάτων, τῶν συνθηκῶν ἐργασίας, τῶν ἀσφαλίσεων κ.λπ., ὄχι ὅμως καί ἀρμόδια ἢ ἐπαρκῆς γιά τὸν χειρισμὸ τῶν οικονομικῶν, διαχειριστικῶν ἢ ἀναπτυξιακῶν προβλημάτων.

Καί ἡ συζήτηση γιά τὸν προϋπολογισμὸ ἐπιβεβαιώνει κάθε χρόνο, καί φέτος, αὐτὴν τὴν αἴσθηση. Ρηχὴ καί βεβιασμένη ἡ συζήτηση (σέ 4 μέρες γιά τὸ σύνολο, ἐνῶ ἄλλα κοινοβούλια περνᾶνε ἐβδομάδες συζητώντας κατὰ ομάδες κονδυλίῶν, κατὰ ὑπουργεῖα ἢ τοὺς ἐπιμέρους στόχους τοῦ συνόλου), ἀνεπαρκῆ ἢ ἀδιαφανῆ πολλὰ ἀπὸ τὰ σημαντικὰ στοιχεῖα πού θά τὴν ἐμπλοῦτιζαν, πάντως ὅμως συζήτηση σημαντική, πού δίνει καί τὸ στίγμα γενικότερων ἐξελίξεων.

Οἱ πρωτοβουλίες τῆς συζήτησης ἀνήκουν φυσικά στὴν κυβέρνηση, ἀλλὰ εἶναι μιά ἀπὸ τὶς σπάνιες φορές ὅπου ὁ ἀντίλογος καί οἱ ἐναλλακτικὲς κατευθύνσεις τοῦ καθενὸς μποροῦν νά ἀναδειχθοῦν σέ ἐφ' ὄλης τῆς ὕλης ἀναμέτρηση μὲ τὴν κυβέρνηση καί μάλιστα τῆ παρουσία τῆς!

Εἶναι δέ φυσικὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ἀναμέτρηση ἀντανაკλᾶται στὴν κοινὴ γνώμη μέσα ἀπὸ τὸν Τύπο, τὶς ἀντιδράσεις ἢ κινητοποιήσεις μαζικῶν ὀργανώσεων, τὶς κάθε εἶδους μορφές δημόσιας ἀνταλλαγῆς ἀπόψεων, συζητήσεων ἢ ἀντιπαραθέσεων. Στὸ σύνολο αὐτῶν τῶν ζυμώσεων πού καί πόση εἶναι ἡ πραγματικὴ ἐπίδραση τῆς Ἀριστερᾶς; Ἀσήμαντη. Καί δέν φταίει μόνο γι' αὐτὸ ἡ ἀνεπαρκῆς πρόσβαση

στὴ δημοσιότητα, οὔτε ἡ ὀργανωμένη προβολὴ τῶν ἄλλων, ἰδίως τῶν μεγάλων, παρατάξεων. Καμιά τῆς ἀνάλυση ἢ πρόταση δέν κυριαρχεῖ στὴ δημόσια συζήτηση, ὄχι ὡς πῶ ἐγγλωττῆ ἢ πῶς χαριτωμένη, ἀλλὰ ὡς διαφορετικῆ, ὡς ἐνδεικτικῆ τῆς δυνατότητας μιᾶς «ἄλλης» πολιτικῆς. Κι ἄς εἶναι τὸ ἐπιθετὸ ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο ὁ γενικῆς χρήσης χαρακτηρισμὸς πού καλύπτει πάσαν ἀδυναμία περαιτέρω ἐπεξεργασίας, ἡ πανάκεια τῶν κάθε εἶδους ἀμνηγιῶν. Δέν ἀρκεῖ βλέπεις ἢ ἐκφώνηση ἢ ἡ ἐπίκληση. Καλύπτουν ἴσως πρὸς στιγμὴν τὸ ἄγχος τῆς διαφοροποίησης ἀπὸ τοὺς ἄλλους, κάποτε ὅμως κουράζουν τοὺς πάντες. Μέρος ἀπ' αὐτοὺς ἐπιστρέφει τελικὰ οἴκαδε μὲ τὴν ἱκανοποίησή του «ἡ σιωπὴ μου πρὸς ἀπάντησά σου», μέρος δέ, ἀπὸ διάφορες ὁδοὺς, δοκιμάζεται σέ ἀναμετρήσεις πού ἄλλοι ἔχουν ὀρίσει τὶς συντεταγμένες τοὺς καί, συχνά, τὰ ὄριά τοὺς.

Ἡ Ἀριστερὰ δηλαδὴ παραμένει στὴν οὐσίαν δύναμη διαμαρτυρίας, καταγγελίας καί συνολικῆς κριτικῆς, ἄγρυπνο παρατηρητήριον γιά τὴν ἀποκάλυψη τῆς πραγματικῆς ὑφῆς καί τῶν πραγματικῶν διαθέσεων καί πρακτικῶν τῶν ἄλλων. Μόνο πού ἡ «ἀποκάλυψη» δέν μπορεῖ νά εἶναι διαρκῆς, στὴν πολιτικὴ τουλάχιστον. Ἐχει νόημα ὡς προπαρασκευὴ τῆς «ἐπίθεσης». Ἡ ὁποία ὅμως δέν προωθεῖται ἀπὸ κανένα διάταγμα ἢ ἀπὸ διαταγὴ κάποιου ἐπιτελείου.

Οἱ προϋποθέσεις τῆς δέν εἶναι ἀπλή συνάρτηση τῶν «ἀποκαλύψεων» τοῦ ἐνλόγου ἐπιτελείου ἢ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου. Αὐτὰ ὑποτίθεται ὅτι τὰ ἔχουμε μάθει ἢ τουλάχιστον πληροφορηθεῖ καί πολύ νερὸ ἔχει κυλήσει κάτω ἀπὸ τὶς γέφυρες τοῦ Νέβα καί τοῦ Τίβερη ἀπὸ τότε πού γενικά εἶχε κυριαρχήσει ἡ ἰδέα ὅτι ἡ αὐγὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀκολουθοῦσε λογικά καί ἀποκλειστικά τὸ μεγάλο βράδυ τῆς ἐφόδου στὰ χειμερινὰ ἀνάκτορα.

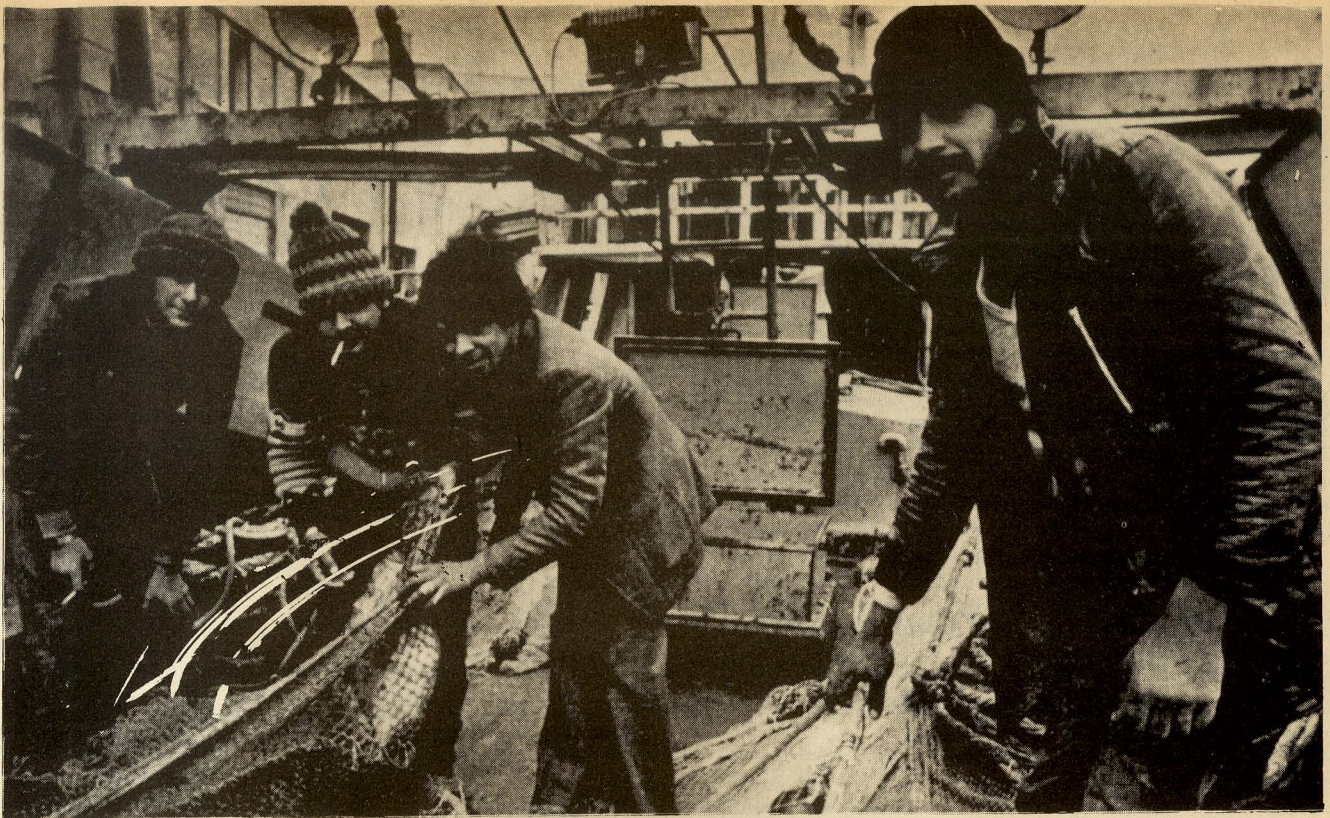
Καί πράγματι ἀπὸ τότε ἄλλαξαν πολλά. Ἡ μεθοδολογία ὅμως τῆς προσέγγι-

σης τῶν «πραγμάτων» μέσω συνεχῶν «ἀποκαλύψεων» ἐξακολουθεῖ νά κατατρύχει τὴν Ἀριστερά, ἴσως ὄχι ἀποκλειστικά, πάντως βασανιστικά, πολλαχοῦ τῆς γῆς. Ἡ «ἀποκάλυψη» ὅμως πού δέν ἀκολουθεῖται ἀπὸ «ἐπίθεση» καταντᾶει ἀπλή ἄμυνα καί μάλιστα, λόγω ἀναγκαστικοῦ συγχρωτισμοῦ μὲ τὴν κοινωνία καί τὰ ποικίλα καί ἀντιφατικὰ ἐπιμέρους αἰτήματα, ἄμυνα σχεδόν συνδικαλιστικῆ, χωρίς νά ἀποκλείονται καί τὰ «προοδευτικὰ γλιστρήματα τῆς ἡδονῆς» πού προσφέρουν καί συντεχνιακές, καλυμμένες συνήθως μὲ τὸ δάνειο ἐνδύμα τῆς ἀριστερόσνης, διεκδικήσεις.

Μπορεῖ τὰ τελευταῖα νά θυμίζουν τὶς φαιδρὲς κριτικῆς κάποιων ὑπονιασμένων καί κρᾶλ δασκαλεμένων «θεωρητικῶν» τοῦ ΠΑΣΟΚ πού σέ θέματα συντεχνιασμοῦ θυμίζουν βέβαια τὸ γάιδαρο πού ἔλεγε τὸν πετεινὸ κεφάλαι. Τὸ ὅτι ὅμως οἱ ἐνλόγω εὐμετάβλητοι, ἀνάλογα μὲ τὴ συγκυρία καί τὶς ἀνάγκες τοῦ Κινήματος, ἀναλυτὲς «πατᾶνε» σέ μίαν ἀδυναμία τῆς Ἀριστερᾶς, δέν σημαίνει ὅτι αὐτὴ δέν ὑπάρχει. Ὑπάρχει καί ἀπαιτεῖ χειρισμὸ, ἀσχετο φυσικά μὲ τὰ κρυφὰ τοὺς δνεῖρα καί μάλιστα οὐσιαστικὰ ἀντίπαλο μὲ τὶς πραγματικῆς τῆς ἐπιδιώξεις. Ἀλλὰ κάτι τέτοιο ἀπαιτεῖ πολλές καί ἐπώδυνες ἀναθεωρήσεις.

Ἀλλὰ γιά νά μὴν παρασυρθοῦμε σέ ἀκόμα γενικότερες ἀναλύσεις, πού πάντως, δυστυχῶς, ἐκκρεμοῦν, ἄς ἐρθοῦμε στὸν φεινὸ προϋπολογισμὸ καί στὸ πῶς ἀντιμετωπίστηκε ἀπὸ τὴν Ἀριστερά. Τὰ βασικά του μεγέθη εἶναι πιά ἄρκετὰ γνωστά καί ἐξάλλου δέν εἶναι, ἔστω γι' αὐτὴ τὴν φορά, οἱ ἀριθμοὶ πού ἐνδιαφέρουν. Ἐκείνο πού ἐνδιαφέρει εἶναι νά δοῦμε πῶς χειρίστηκε ἡ ἀριστερὴ κριτικὴ τὶς κατευθύνσεις καί τὶς γενικὲς τοποθετήσεις πού συνάγονται ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ἡ καλύτερη ἀφετηρία γιά τὴν ἐνλόγω ἀνάλυση εἶναι οἱ γενικοὶ χαρακτηρισμοί. Ὁ προϋπολογισμὸς εἶναι «ἀντιλαϊκός»,

«ύφρειακός» ή «άντιαναπτυξιακός», «άποσταθεροποιητικός», «φορομηχτικός», «ταξικός». Ίσως μου διαφεύγουν κάποιιο άλλοι, είμαι όμως περίπου βέβαιος ότι ποτέ δέν χαρακτηρίστηκε «πληθωριστικός» ή «έπεκτατικός», κι αυτό έχει κάποια σημασία, όπως θά δοϋμε πιά κάτω.

Τό πρώτο ζήτημα πού τίθεται είναι φυσικά άν τά στοιχέα του προϋπολογισμού έπιτρέπουν τέτοιους χαρακτηρισμούς. Καί βέβαια έπιτρέπουν, όχι γιατί οι στατιστικές έπιτρέπουν ότιδήποτε (κατά τούς άδαεις), αλλά γιατί είναι δυνατό νά ρίξεις τό βάρος των αναλύσεων σου περισσότερο σ' αυτόν ή εκείνο τόν χαρακτηριστικό ή βολικό γιά τήν αντίληψή σου δείκτη ή συντελεστή. Έπειτα οι έννοιες αυτές είναι αρκετά έλαστικές και χωράνε πολλές αναφορές στον ίδιο τόν προϋπολογισμό, στή σχέση του μέ τήν οικονομική πραγματικότητα, τή διαχρονική της εξέλιξη, συγκρίσεις μέ άλλες, συγκρίσιμες ή όχι, καταστάσεις σέ άλλες χώρες, όλα αυτά δέ διαζευκτικώς ή σωρευτικώς.

Τό κύριο, νομίζω, είναι ή έξ αντίδιαστολής άνάλυση των όσων διατυπώθηκαν στον άριστο χώρο, γιά νά φανούν και τά όρια του άριστου λόγου, όχι μόνο καθαυτόν αλλά και σέ συνάρτηση μέ τόν συγκεκριμένο σημερινό έλληνικό χώρο, πολιτικό και κοινωνικό και οικονομικό.

Όταν θεωρείς ότι ο προϋπολογισμός είναι «άντιλαϊκός», προφανώς υποστηρίζεις ότι θά έπρεπε νά είναι «φιλολαϊκός» ή λιγότερο «άντιλαϊκός». Κι άν δέν τό υποστηρίζεις, έτσι τουλάχιστον εισπράττεται από τούς, όσους, πολίτες παρακολουθούν τή συζήτηση. Τί σημαίνει όμως συγκεκριμένα κάτι τέτοιο; Ποιά είναι τά στοιχέα ενός «φιλολαϊκού» προϋπολογισμού;

Οι άπαντήσεις μπορούν νά είναι πολλών ειδών και σέ πολλά επίπεδα. Καταρχήν είναι βέβαιο ότι άν έσύ δέν πεις τίποτε πού νά συγκεκριμενοποιεί τή «φιλολαϊ-

κή» σου νύξη και διάθεση, θά άναδειχθούν ως «φιλολαϊκά» τά στοιχέα εκείνα πού άυθορμήτως και πρωτογενώς παράγονται καθημερινά από τίς «λαϊκές» άντιδράσεις, δηλαδή οι άντιπατικές διεκδικήσεις περισσότερων παροχών και λιγότερης φορολόγησης. Η άντίληψη αυτή έξάλλου ενισχύεται και από τίς γενικότερες τοποθετήσεις πού κατά καιρούς, και σέ άνύποπτο χρόνο, έχεις εϋνοήσει σέ έπιμέρους ζητήματα και πού τώρα βέβαια συσσωρεύονται και κρυσταλλώνονται γύρω από τό συνολικό πρόβλημα των δημόσιων οικονομικών πού θέτει ο προϋπολογισμός. Πόσο «φιλολαϊκή» είναι αυτή ή κατάληξη; Καί πόσοι, άνάμεσα στό «λαό», θεωρούν τελικά μιά τέτοια τοποθέτηση άξιόπιστη;

Βέβαια έδώ έρχεται άμέσως νά προστεθεί ο έπιπλέον καθορισμός του «ταξικού». Τό αντίθετο ενός «ταξικού» προϋπολογισμού δέν είναι φυσικά ένας «άταξικός» αλλά ένας άλλιώς προσανατολισμένος, ως προς τόν πάντα ταξικό του χαρακτήρα, προϋπολογισμός. Λαμπρά. Όμως αυτό σημαίνει ότι εϋνοείς μιάν άλλη κατανομή τόσο των βαρών όσο και των παροχών άνάμεσα στις τάξεις. Καί προφανώς έννοιες ύπέρ των «λαϊκών τάξεων» και εις βάρος των άλλων, όπως και νά τίς προσδιορίσεις. Καί αυτές οι τελευταίες είναι σχετικά βολικές, τουλάχιστον γιά τήν άνάλυσή σου: νά αξηθούν τά βάρη τους και νά μειωθούν ή εκμηδενιστούν οι παροχές πού εισπράττουν. Η όλιγαρχία, τό μεγάλο κεφάλαιο, οι 200 οικογένειες, ή πλουτοκρατία, τό ξένο κεφάλαιο, οι μεγαλοβιομήχανοι νά πληρώσουν και νά μήν εισπράξουν. Όστόσο κάποιες άμφιβολίες παραμένουν: πόσα περίπου θά άποδώσει αυτή ή «πολιτική»; Από 200 ως 400, άς πούμε 500 δισεκατομμύρια; Μά τό έλλειμμα του δημόσιου τομέα καλπάζει προς τά 850 έπισήμως, και μάλλον 1.000 άν οι «άποκλίσεις» από τίς προβλέψεις είναι σαν τίς περσινές. Καί τά 500 πού μένουν λοιπόν

είναι ήδη πάρα πολλά, σέ άπόλυτο μέγεθος ή και ως ποσοστό του Άκαθάριστου Έγχώριου Προϊόντος. Κι αυτό τό έλλειμμα προκαλεί, χωρίς καμιάν άντίρρηση, και τόν δημόσιο δανεισμό (ή άποπληρωμή του όποιου ροκανίζει τίς δαπάνες του... έπόμενου προϋπολογισμού) και τόν πληθωρισμό. Άναγκαστικά λοιπόν, και άσχετα από τό ρεαλισμό και τή σοβαρότητα τής πολιτικής πού προαναφέρθηκε, έρχεται άναγκαστικά και στις «λαϊκές τάξεις», μέ πρώτο και κύριο πρόβλημα ένα έστω και στοιχειώδη όριμό τους. Ένώ βέβαια τά πάντα σέ πίζουν νά μήν τό κάνουν. Καί νά άφήσεις σέ άπόλυτη άρμονία και άλληλεγγύη (πυ έσύ μάλιστα νομιμοποιείς μέ τή σιωπή σου) έργατες, υπαλλήλους, μισθωτούς, άγρότες, άυτοαπασχολούμενους, μικρομεσαίους, μικρομικρούς, μεσαιομεγάλους, έλευθέρους και άνελεύθερους, μεροκαματιάρηδες και άεριτζήδες, έκατομμυριούχους και δραχμοκυνηγούς, δραχμοβιώτους και συναλλαγατοβόρους.

Έ λοιπόν, όσο ή άνάλυση σ' αυτά τά ζητήματα δέν προχωράει και κάποιες έπιλογές δέν γίνονται και κάποιες προτάσεις δέν προωθούνται, ή άξιοπιστία τής Άριστοράς καταβαθαθρώνεται και στά μάτια των ίδιων των ένδιαφερομένων, πού μπορεί νά είναι φοροφυγάδες, φοροπαλλαγμένοι, προνομιούχοι ή ό,τι άλλο, βλάκες πάντως δέν είναι. Γιά νά μή μιλήσουμε γιά τούς μισθωτούς πού όλο και περισσότερο νιώθουν τίς διαφοροποιήσεις αυτές και ψάχνουν παρηγοριά, άφου έσύ δέν έχεις προτάσεις ούτε άνοιγεις προοπτικές, στις λαϊκιστικές καταγγελίες των μεγαλοτάδε ή μεγαλοδεΐνα, των «τεμπέληδων» και των «άχαίρετων» κάθε διαμετρήματος και άδιακρίτως «ενοχής» ή «άθωότητας».

Άλλά και όταν θεωρείς ότι ο προϋπολογισμός είναι «άντιαναπτυξιακός», προφανώς έννοιες ότι θά έπρεπε νά είναι «άναπτυξιακός». Όμως τί έννοιες άκριβώς; Περισσότερες επενδύσεις και παρα-

γαγικές δαπάνες, μάλλον. Πώς θά πληρωθούν όμως αυτές; Μέ πληθωριστικό (κι άλλο;) χρήμα; Μέ αύξηση τών εσόδων, δηλαδή τών φόρων; Και ποιοί θά επιβαρυνθούν; Ή μέ αναδιάρθρωση τών δαπανών; Και τότε εις βάρος ποιών άλλων δαπανών;

Ή αν αφήσουμε τίς άστειότητες τών δαπανών γιά τό ΝΑΤΟ (διότι ή είναι άσήμαντες ή ταυτίζονται μέ τό σύνολο τών άμυντικών δαπανών — πού πάντως δέν δικαιούνται κάποιας γενικής άσυλίας), ποιές άλλες άν όχι τίς λειτουργικές-διοικητικές (δηλαδή άπλώς αναπαραγωγικές του κρατικού μηχανισμού) θά σημαδέψουν; Άλλά τότε μέ ποιά πολιτική γιά τό καθεστώς και τή λειτουργία τής δημόσιας διοίκησης και φυσικά τών ύπαλλήλων τής (500.000); Κι αφήνω απέξω τίς επιλογές πού επίσης είναι αναπόφευκτες άν θέλεις νά συζητήσεις σοβαρά γιά τίς κατευθύνσεις τών επενδυτικών δαπανών.

Όπως αφήνω απέξω γιά νά τελειώνουμε τίς δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς, τά έλλειμάτα τους, τόν τρόπο κάλυψής τους, τήν τιμολογιακή πολιτική τους (πού «σηκώνει» ποικίλες έκδοχές, όχι όμως και πάσαν δημαγωγία), και πολλά άλλα συναφή.

Σέ όλα αυτά τά ερωτήματα είναι δυνατό νά πιστεύει ένας άριστερός ότι ή Άριστερά δέν πρέπει νά έχει έστω και κάποιες γενικές άπαντήσεις, βάσει γενικών άρχών πού νά στοιχειοθετούν μία συνολική αντίληψη γιά τήν κοινωνία και τή λειτουργία τής, και τώρα και κυρίως αύριο (τό όποιο όμως δέν πρόκειται νά δημιουργηθεί διά παρθενογενέσεως);

Ό προβληματισμός αυτός διακατέχει όλο και περισσότερους. Γιά τήν ώρα όμως οί περισσότερες απόπειρες άρθρωσης κάποιας πολιτικής βασίζονται σέ ύπέρβαση τών πραγματικών αντίρροπων μέσω «μέτρων» πού είναι άπλως πληθωριστικά, ανακαλύπτοντας μέ άρκετή καθυστέρηση μία από τίς παλιότερες ασθένειες τής άριστερης ευρωπαϊκής σκέψης. Αύτή όμως έχει ήδη θέσει από καιρού τό ερώτημα: πόσο «άριστερός» είναι ό πληθωρισμός;

Ή οικοδόμηση μιās ήγεμονικής πολιτικής σκέψης και πρακτικής δέν μπορεί, παρ' όλες τίς δυσκολίες, νά αφήνει απέξω τή σημερινή οικονομία και τίς ποικίλες δυνατές εξελίξεις τής στό μέλλον, άκριβώς όπως δέν αφήνει απέξω τά ζητήματα τής κουλτούρας (όπου κανείς δέν προτείνει νά αναπτυχθεί προβληματισμός και προτάσεις μετά τήν άνοδο τής Άριστεράς στήν έξουσία) ή τής καθαυτό πολιτικής. Γιατί τά προβλήματα τής διάρθρωσης τής παραγωγής, τών επενδύσεων, τής τεχνολογίας, τών πόρων και δαπανών του κράτους και τής κατανομής τους, τής άπασχόλησης, τής άμοιβής τής, τών έξωτερικών οικονομικών σχέσεων και τόσα άλλα πρέπει νά μένουν, γιά τήν Άριστερά, ένα είδος ταμπού, πού άν τό παραβεί χάνει τήν ψυχή τής; Μήπως γιάτί εκείνο πού στήν πραγματικότητα φοβάται μή χάσει είναι κάποιοι σημερινοί ή έκτακτοι ψηφοφόροι τής; Και τότε πώς θά προχωρήσει μαζί τους «μετά»;

Μιχάλης Παπαγιαννάκης

Μπορεί ή Άριστερά νά προτείνει ένα έναλλακτικό πρόγραμμα ανάπτυξης;

—μέ άφορμή μία συζήτηση—

Τήν Τετάρτη, 18 Δεκεμβρίου, έγινε στό Κέντρο Μαρξιστικών Σπουδών μία ενδιαφέρουσα συζήτηση ανάμεσα στή Δανάη Μυλωνάκη, τόν Μιχάλη Παπαγιαννάκη και τόν ύποφαινόμενο και μέ θέμα «Οικονομική πολιτική και τύπος ανάπτυξης». Ό τίτλος του θέματος επέτρεψε μία συζήτηση πού νά μήν επικεντρώνεται στά πρόσφατα μέτρα οικονομικής πολιτικής, αλλά σέ προβλήματα πού προέκυψαν από αυτά και πού συνδέονται μέ τήν τακτική αντιμετώπισή τους από τήν Άριστερά.

Πιο συγκεκριμένα, ό Μιχάλης Παπαγιαννάκης έθεσε δύο καιρία ερωτήματα, στό όποια ό ύποφαινόμενος τουλάχιστον, έδωσε σαφώς άνεπαρκείς άπαντήσεις. Ή «Ας μου επιτρέψετε λοιπόν νά εκμεταλλευτώ τόν φιλόξενο χώρο του περιοδικού γιά νά συνεχίσουμε ή και νά ξεκινήσουμε πίο συστηματικά τή συζήτηση. Ήσως γιά νά αποδείξουμε ότι οί άριστεροί τής ανανέωσης δέν χρειάζονται «διλημματικά» πλαίσια γιά νά διαφωνήσουν, αλλά και ότι οί διαφωνίες τους μπορούν νά είναι γόνιμες και άποτελεσματικές και γιά τούς ίδιους και, ένδεχομένως, γιά τήν Άριστερά.

Τά δύο ερωτήματα του Μιχάλη Παπαγιαννάκη ήταν: Πρώτον, όφείλει ή Άριστερά νά έχει πρόταση όχι μόνο γιά τό μέλλον, αλλά και γιά τό πολύ άμεσο παρόν, τό τώρα, μία πρόταση δηλαδή πού νά μήν παραπέμψει στήν κοινώς άποδεκτή από τούς άριστερούς άλλαγή τών σχέσεων παραγωγής, αλλά νά άφορά τήν καθημερινή διαχείριση τής οικονομίας, μέ τούς συγκεκριμένους καθορισμούς και περιορισμούς τής (τίς «δουλείες» τής, όπως είπε χαρακτηριστικά ό Μιχ. Παπαγιαννάκης); Και δεύτερο, μέσα από τήν κριτική τών οικονομικών μέτρων, όπως αύτή ή κριτική άρθρώνεται σήμερα από τήν Άριστερά, στοιχειοθετείται ή άναφορά σ' ένα έναλλακτικό πρότυπο ανάπτυξης;

Δύο εδλογα και σημαντικά ερωτήματα. Έρωτήματα πού είναι δύσκολο νά ά-

παντηθούν μ' ένα «ναί» ή ένα «όχι». Ής τά συζητήσουμε λοιπόν.

Εγώ τουλάχιστον, πιστεύω ότι ή άπάντηση στό πρώτο ερώτημα δέν μπορεί νά έχει κάποιο «μόνιμο» χαρακτήρα, αλλά πρέπει νά έξαρτάται από τή συγκυρία, δηλαδή από τή μορφή και τήν ένταση πού έχει πάρει ή ταξική διαμάχη, από τίς ταξικές συμμαχίες πού διαλύονται και ανασηματίζονται, από τά πιθανολογούμενα άποτελέσματα τής. Είναι αυτονόητο ότι ένα ισχυρό, μαζικό εργατικό κίνημα, μία Άριστερά πού προβάλλει μέ αξιώσεις στό προσκήνιο και θέτει άμεσα τό πρόβλημα τής έξουσίας πρέπει όχι μόνο νά έχει ένα σχέδιο γιά τό μέλλον, αλλά και πολιτική άμεσης εφαρμογής, πρόγραμμα αναλυτικό, συνεκτικό, συμπαγές και ιεραρχημένο. Πρόγραμμα πού θά είναι επίσης άμεσα ύλοποίησιμο, άκριβώς γιάτί θά έχει διαμορφωθεί από εκείνες τίς κοινωνικές δυνάμεις πού θά αναλάβουν τήν ύλοποίησή του. Γιατί ή άριστερά δέν έχει τήν πολυτέλεια νά θυσιάζει τήν προοπτική του μετασηματισμού τών κοινωνικών σχέσεων πός όρελος μιās προσωρινής «σύνθεσης» πού συνεπάγεται άφ' ενός τήν ιδεολογικοπολιτική τής άφερεγγυότητα, άφ' ετέρου τή στελεχική αίμοδοσία σέ άλλους σκοπούς.

Είναι προφανές ότι σήμερα ή Άριστερά στερείται προγράματος. Γιά τόν άπλούστατο λόγο ότι ή Άριστερά, και όχι μόνο ή έχχώρια, στή δογματική ή τήν ανανεωτική τής έκδοχή, αλλά και ή ευρωπαϊκή και ή παγκόσμια Άριστερά έχει ύποστεί μία ήττα, ήττα όχι έκλογική ή στενά πολιτική, αλλά κυρίως ιδεολογική και βαθιά πολιτική. Και αυτό άφορά και τά κομμουνιστικά κόμματα, αλλά και όσα εκ τών σοσιαλιστικών άποπειράθηκαν κάποια «άριστερή» στροφή.

Ήν ή έκτίμηση αύτή είναι σωστή, και πιστεύω ότι είναι, τότε ως άριστεροί πρέπει νά είμαστε πολύ επιφυλακτικοί ως πός τήν άναγκαιότητα διατύπωσης θετικών προτάσεων πού θά στοχεύουν στή

διαμόρφωση της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής. Ακριβώς γιατί ή ήττα της 'Αριστεράς έχει διαμορφώσει ένα συγκεκριμένο ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο άσκησης της οικονομικής πολιτικής ώστε οι προτάσεις της 'Αριστεράς είτε εμφανίζονται ως συμπληρωματικές-βελτιωτικές των κυβερνητικών, με αποτέλεσμα να συμβάλουν στη νομιμοποίηση της κυβερνητικής πολιτικής, είτε να μην έχουν άμεση πρακτική σημασία — να μην υλοποιούνται από την κυβέρνηση και να αρκούνται στην ιδεολογικοπολιτική ζύμωση. Δέν νομίζω όμως ότι η ένσταση του Μιχ. Παπαγιαννάκη αφορά αυτό του είδους τις προτάσεις.

Νομίζω ότι γι' αυτό ακριβώς πρόκειται σήμερα. Οι προτάσεις της 'αριστεράς στο συγκεκριμένο ερώτημα της κυβέρνησης «και εσείς τι θα κάνατε σήμερα» είτε θα αφορούν βελτιώσεις της πολιτικής πρότασης που ήδη έχει διατυπωθεί (που βέβαια δέν θα εντάσσονται σε καμία προοπτική διαρθρωτικών αλλαγών) και θα εγκλωβίζουν την εργατική τάξη σε μία διαπραγμάτευση του «πόσο» και όχι του «τί», είτε οφείλουν να επαναπροσδιορίσουν τους όρους της συζήτησης και να θέσουν τη διάσταση του μέλλοντος στο «τώρα». Και αυτό δεδομένου ότι στα κοινωνικά θέματα ούτε αντικειμενική (αταξική) διάγνωση υπάρχει ούτε θεραπευτική άγωγή.

'Ακριβώς σ' αυτό τό σημείο τό δεύτερο ερώτημα του Μιχ. Παπαγιαννάκη γίνεται ιδιαίτερα κρίσιμο. Μπόρεσε ή 'αριστερά στην αντιπαράθεσή της προς τά κυβερνητικά μέτρα να δώσει τά στοιχεία ενός άλλου, εναλλακτικού, πρότυπου ανάπτυξης;

'Εδώ προκύπτει τό ζήτημα της ήττας της 'Αριστεράς και των όρων που επέβαλαν αυτή την ήττα. Είναι καιρός να ενσκήψουμε με προσοχή σ' αυτό τό θέμα, και να προσδιορίσουμε τους παράγοντες εκείνους που δρώντας μέσα στην 'αριστερή ιδεολογία και πρακτική έκαναν αναπόφευκτη την ήττα. Νά τους προσδιορίσουμε όχι γιά να τους αναπαράγουμε με μεταλλαγμένες κάθε φορά μορφές.

Νομίζω ότι στους όρους της ήττας της 'Αριστεράς θά αναγνωρίσουμε ξανά τό δίπτυχο του οικονομισμού-κρατισμού. Τό δίπτυχο αυτό ευθύνεται και γιά την άφερεγγυότητα του σοσιαλιστικού δράματος, αλλά και γιά την αδυναμία ανάδειξης της 'Αριστεράς σε ήγεμονική δύναμη μέσα από την καπιταλιστική κρίση. Πώς εξειδικεύτηκε αυτό τό δίπτυχο στη συγκεκριμένα και πώς ή ειδική μορφή που έλαβε μάς οδήγησε στην ήττα;

Πρώτον, ο οικονομισμός και ο αναγωγισμός. Χωρίς να προχωρήσω σε λεπτομέρειες θά απαριθμήσω ένδεικτικά αίτια και συνέπειες.

α. 'Η 'Αριστερά δέν διαφοροποιήθηκε από την αντίληψη της ανάπτυξης ως μιάς γενικά θετικής διαδικασίας αύξησης της υλικής ευημερίας. 'Ενδεχομένως να έθεσε τό ερώτημα «ανάπτυξη γιά ποιόν», αλλά μόνο ρητορικά. Γιατί ή απάντηση στο ερώτημα αυτό προϋποθέτει τη θέση της έ-

ναλλακτικής ανάπτυξης. Του πώς παράγεται τί, πώς διανέμεται, πώς καταναλώνεται. 'Η 'Αριστερά (και έδώ εισβάλλει ο αναγωγισμός) μετέθεσε τό πώς της παραγωγής γιά τό μέλλον, άσχολήθηκε υπερβολικά μέ τη διανομή και άγνόησε την κατανάλωση έπιδεικτικά και μέ τραγικές έπιπτώσεις. 'Ετσι άφησε άθικτα — άν δέν υπέθαλγε— άτομιστικά πρότυπα κατανάλωσης, έγωιστικές συνειδήσεις, μέ αποτέλεσμα να γίνει εύάλωτη στά «νέα» καταναλωτικά πρότυπα που φέρνει μαζί της ή νέα τεχνολογία.

β. 'Η 'Αριστερά έμεινε δέσμια της αντίληψης γιά την ουδετερότητα της τεχνολογίας. 'Η «νέα» τεχνολογία θεωρήθηκε ως δύναμη άπελευθέρωσης του ατόμου, έφόσον ή χρήση της θά ήταν σωστή. 'Υπογραμμίζω αυτούς τους όρους γιά να δείξω τά ιδεολογικά πλαίσια στά όποια κινήθηκε ή 'Αριστερά. Τό άπλό γεγονός ότι ή τεχνολογία έμπεριέχει τη χρήση της και παραπέμπει σε συγκεκριμένες σχέσεις ταξικής έξουσίας δέν έγινε κατανοητό στην 'Αριστερά, ή όταν έγινε ήταν αδύναμη να αντιδράσει.

Δεύτερον, ο κρατισμός. Χωρίς να αναφερθώ στην παραδοσιακή μορφή του

κρατισμού (σταλινισμού) θά υποστήριζα ότι ή 'Αριστερά αναλόγηκε στην υπερασπισή του Κράτους Εϋμερίας της σοσιαλδημοκρατίας — αποτέλεσμα της προνομιακής μεταχείρισης που έδωσε στη σφαίρα της αναδιανομής— ενώ ταυτόχρονα δέν μπόρεσε να ξεπεράσει τόν έτεροκαθορισμένο έθνικισμό της που οδήγούσε στην κατάτμηση και την άναποτελεσματικότητά της. 'Υπερασπίστηκε τόν «άριστερό κενστανισμό» όταν ή διαχείριση της οικονομίας στο πλαίσιο του κράτους-έθνους ήταν πλέον αδύνατη. 'Αλλά άποδεχόμενη τόν κενστανισμό ως πολιτική διαχείριση της οικονομίας άποδέχθηκε ταυτόχρονα και τούς πολιτικούς όρους άσκησης αυτής της πολιτικής: τη βραχυχρόνια, συγκυριακή πολιτική, χωρίς αναφορά στο κοινωνικό, χωρίς την προοπτική της μελλοντικής ρήξης.

Είναι προφανές ότι μέσα στην κριτική της 'Αριστεράς έμπεριέχονται όλα αυτά τά στοιχεία. Και ή δυσκολία να άπορριφθούν από τό λόγο της είναι έξισου προφανής. 'Αλλά είναι κάτι που πρέπει να γίνει όσο τό δυνατόν συντομότερα. Και έπ' αυτού πρέπει να άρχισι ή συζήτηση.

Λάκης Δεδουσόπουλος

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

λογος - αντιλογος

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σ. Καράγιωργας: Τα τμήματα των πανεπιστημιακών σχολών αρμοδιότητες και λειτουργία (ένα αδημοσίευτο κείμενο)

Ποιος θα κρίνει τους κρίνοντες;

Δ. Ν. Μαρωνίτης: Σχολαστικά, αυτονόητα και λίγο πιο πέρα

ΕΙΔΗΣΕΙΣ - σχόλια

Κ. Γαβρόγλου: Απελιπίζομαι όταν σε συλλογίζομαι

Σπ. Βούγιας: Το καλοκαίρι που χάθηκε με τις τροπολογίες

Δ. Κέκος: Ο πολιτικός έλεγχος των ΑΕΙ

Γ. Γκουτταρούλης: Γενικά τμήματα

Β. Δρουκόπουλος: Ο τομέας των ανθρωπιστικών σπουδών

Ο. Πανόπουλου-Μαράτου: Σπουδές Ψυχολογίας στα ελληνικά πανεπιστήμια

Αρ. Μάζης: 'Ηρθε η ώρα του ραδιοηλεκτρονικού πανεπιστημίου

Β. Τροβά: Μια καρβέλα γεμάτη παραμύθια

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Κίνα

Κ. Γαβρόγλου: Οι μεταρρυθμίσεις στην Ανωτάτη Εκπαίδευση στην Κίνα

Α. Βρυζιά: Ανοιχτή εκπαίδευση, πανεπιστήμιο ανοιχτό στην κοινωνία

Σ. Λαδά: «Ο σοσιαλισμός δέν μπορεί να οικοδομηθεί στη φτώχεια και στην αμάθεια»

Α. Ρήγος: Κοινωνικές επιστήμες και έρευνα στην Κίνα των μεταρρυθμίσεων

Α. Κυρτάτας: Τα περιφερειακά πανεπιστήμια και η ευθύνη της τοπικής αυτοδιοίκησης

Στ. Παππάς: Οικονομική Σχολή στο Αγρίνιο

Φ. Αλικαρίδης: Η Ιατρική Αθήνας, η ταυτότητα ενός τμήματος

Ηλ. Κουβέλας: Οι μεταπτυχιακές σπουδές για τους γιατρούς

Κ. Παναγιωτόπουλος: Μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σύλλογος ΕΜΥΑΠΘ: Απόφαση Γ.Σ. 12/9/85

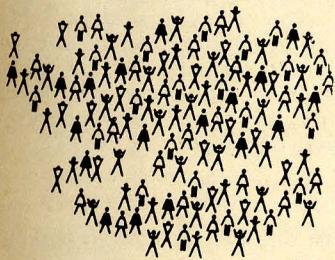
Θ. Παπαϊωάννου: Οι θεσμικές αλλαγές στην εκπαίδευση

Επιστολή Κ. Μπέη

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΟ 4ο ΤΕΥΧΟΣ

Ἐνεξάρτητη συνδικαλιστική κίνηση τῶν διαφωνούντων τοῦ ΠΑΣΟΚ

Καί μιά συζήτηση μέ τήν
Ἄννα Καραμάνου

Ἄν στήν αὐγή τῶν «νέων καλύτερων ἡμερῶν» τῆς δεύτερης τετραετίας ΠΑΣΟΚ, ὁ κ. Ἄνδρέας Παπανδρέου διάλεξε τό ρόλο τοῦ Κρόνου πού τρώει τά παιδιά του, γιά νά ἀντιμετωπίσει τήν ἀμφισβήτηση τῆς πολιτικῆς του στό ἴδιο του τό κόμμα, πῶς θά ἀνταποκριθεῖ στό ρόλο τοῦ Ἡρακλῆ ἀπέναντι στή Λερναία Ὑδρα —ρόλο πού ἐκ τῶν πραγμάτων θά ὑποχρεωθεῖ νά παίξει— τώρα πού τά φαινόμενα αὐτῆς τῆς ἀμφισβήτησης δείχνουν νά εἶναι πολλαπλασιαστικά;

Ἡ νέα ἀνταρσία: ἡ κίνηση τῶν 400 συνδικαλιστῶν τοῦ ΠΑΣΟΚ

Τό ἐρώτημα προκύπτει ἀβίαστα ἂν ἀναλογιστεῖ κανένας τά τελευταῖα γεγονότα στόν πασοκικό χῶρο. Ἡ μικρή ἐξορταστική ἀναστολή θά λήξει πολύ σύντομα, μόλις χαθεῖ ἡ γεύση τῆς γαλοπούλας καί οἱ ἀνήσυχες τελευταῖες μέρες τοῦ 1985 μέ τόν 25% καί πλέον πληθωρισμό δώσουν τή θέση τους στίς δυσσιώνες πρῶτες μέρες τοῦ 1986 τοῦ 4% ΑΤΑ.

Τελευταῖα καί ἀρκετά σοβαρή ἐκδήλωση αὐτῆς τῆς ὀγκούμενης ἐσωκομματικῆς ἀντίδρασης ἢ προεόρτια σύσκεψη τῶν 400 ἐκλεγμένων σέ ὄργανα συνδικαλιστικῶν στελεχῶν καί μελῶν κομματικῶν ὀργάνων τοῦ ΠΑΣΟΚ καί οἱ μεθεόρτιες ὑποθήκες πού ἔθεσε ἡ ὁμόφωνη ἀπόφασή τους «νά προχωρήσουν στή συγκρότηση αὐτόνομης συνδικαλιστικῆς παράταξης, πού νά ὑλοποιεῖ τίς ἀρχές τῆς 3ης τοῦ Σεπτέμβρη γιά τό μαζικό κίνημα».

Οἱ σπασμοδικές κομματικές ἀντιδράσεις «περί ἀμέσων διαγραφῶν ὧσων θά συμμετάσχουν σ' αὐτήν τήν παρασυγωγῆ», οἱ ἀλλεπάλληλες συσκέψεις πού συγκαλεῖ ἡ κομματική ἡγεσία μέ μόνο στόχο τήν ἀπόσπαση δηλώσεων νομιμοφροσύνης ἀπό τά μέλη τοῦ κόμματος στίς κυβερνητικές καί κομματικές ἐπιλογές καί ἡ πρωθυπουργική ἀποστροφή πῶς «ὄσοι πιστεύουν δι δύο τετραετίες φτάνουν γιά τούς στόχους... διακατέχονται ἀπό μιά ἀριστεριστική ἀντίληψη», ἦταν οἱ ἐξ ἀντανακλάσεως πρῶτες ἀντιδράσεις τῆς ἡγεσίας τοῦ ΠΑΣΟΚ γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς νέας «ἀνταρσίας».

Φαίνεται πῶς αὐτή ἡ σύσκεψη δέν προκάλεσε στόν Ἄ. Παπανδρέου καί τό στενό του περιβάλλον τήν ἴδια εἰρωνική καί περιφρονητική διάθεση, τήν αἴσθηση τῆς σίγουρης ἀποτυχίας, ὅπως συνέβη στό παρελθόν μέ ἀνάλογες κινήσεις κατά καιροῦς διαγραφμένων ἀπό τό ΠΑΣΟΚ. Καί βέβαια ἀπό πρώτη ἀποψη ἡ κομματική δυσφορία καί οἱ ἀντιδράσεις φαί-

νονται δυσανάλογα μεγαλύτερες γιά μιά «σύσκεψη συνδικαλιστικῶν στελεχῶν τῆς ΠΑΣΚΕ, πού διαφωνοῦν μέ τήν οικονομική πολιτική τῆς κυβέρνησης καί τήν τακτική τοῦ ΠΑΣΟΚ στό συνδικαλιστικό κίνημα». Ὅταν μάλιστα οἱ ὀργανωτές της δηλώνουν (ὅπως μᾶς τόνισε καί ἡ Ἄννα Καραμάνου, διαγραμμαμένο μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ ΠΑΣΟΚ καί εἰσηγήτρια στή σύσκεψη, σέ ἰδιαίτερη συνομιλία πού εἶχαμε μαζί της) ὅτι δέν διαφωνοῦν μέ τίς ἐπίσημες θέσεις τοῦ ΠΑΣΟΚ καί τίς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου.

Ἀποφασιστικότητα ἀλλά καί ἀμηχανία

Ποιά εἶναι ὅμως τά στοιχεῖα κλιμάκωσης πού χαρακτηρίζουν αὐτήν τήν πρωτοβουλία τῶν «διαγραμμένων» καί τή διαφοροποιούν ἀπό μιά ἀναμενόμενη (ἄρα καί ἐλεγχόμενη) ἀψιμαχία μέ τόν κομματικό μηχανισμό; Καί τί εἶναι αὐτό πού δικαιολογεῖ ἀνησυχίες πολλαπλασιαστικῶν φαινομένων κρίσης στό ΠΑΣΟΚ;

Δέν εἶναι μόνο ἡ μαζική προσέλευση ἀντιφρονούντων στή σύσκεψη πού δημιουργεῖ ἀνασφάλεια στους καρεκλοκένταυρους τοῦ ΠΑΣΟΚ. Δέν εἶναι αὐτή καθεαυτή ἡ προοπτική ἀνάπτυξης καί ἐπιτυχίας τῆς νέας πρωτοβουλίας —σ' αὐτήν τήν προοπτική θά ἐπανελέθουμε ἀργότερα— πού ἐντείνει τίς ἀνησυχίες τοῦ κ. Παπανδρέου. Μέ τή σύσκεψη δέν ἀμφισβητοῦνται μόνο κυβερνητικές καί κομματικές ἐπιλογές πού χαρακτηρίζουν τό νέο πρόσωπο (κατ' ἄλλους ἀποκαλύπτουν τό πραγματικό) τοῦ ΠΑΣΟΚ. Ἡ ἀμφισβήτηση προσανατολίζεται πλέον πρὸς τήν πηγή καί τό φορέα τῆς ἰδεολογικῆς καί πολιτικῆς του ὑπόστασης, τόν ἴδιο τόν Ἀρχηγό του. Ταυτόχρονα μ' αὐτή τή διάρρηξη τῆς ἰδεολογικῆς συνοχῆς, ἐπισημοποιεῖται ἕνα ρήγμα πού διαταράσσει τήν ὀργανωτική συνοχή τοῦ κόμματος μέ φορεῖς τῆς ρῆξης τά πιό πιστά ὡς τώρα

«παιδιά του», τὰ συνδικαλιστικά καί τὰ μεσαία κομματικά στελέχη.

Ἄλλά ἄς δοῦμε λίγο πιό συγκεκριμένα τὰ πράγματα. Ἐνα πρῶτο στοιχείο πού προέκυψε ἀπό τή σύσκεψη εἶναι τὸ εὔρος καί ἡ προέλευση τῆς ἐσωκομματικῆς ἀμφισβήτησης. Ὅπως μᾶς τόνισε ἡ Ἄννα Καραμάνου, «φάνηκε πὼς οἱ ἀντιδράσεις στήν οικονομική πολιτική καί τίς ἐπιλογές στό συνδικαλιστικό κίνημα, δέν ἀφοροῦν μόνο ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ κομματικῶν στελεχῶν, οὔτε κάποιους «ριγμένους» στή νομὴ τῆς ἐξουσίας πού ἀντιδρῶν. Ἀντίθετα πολλὰ στελέχη τοῦ ΠΑΣΟΚ ὄχι μόνο δέν εἶναι διατεθειμένα νά ἀποδεχτοῦν τὴν πολιτικὴ τῆς λιτότητας ἀλλὰ προτίθενται νά ἀγωνιστοῦν ἐνάντια στίς ὁποῖες μεθοδεύσεις γιὰ ἓνα αὐτόνομο καί ἀνεξάρτητο ἀπὸ κομματικὴ καὶ κυβερνητικὴ δεσμεύσεις συνδικαλιστικὸ κίνημα». Ἄν γιὰ μᾶς τοὺς ἀριστεροὺς τέτοιες ἀπόψεις μοιάζουν νά κομίζουν «γλαῦκα εἰς Ἀθήνας», δέν θά πρέπει νά παραγνωρίζουμε τὴ σημασία τῆς μαζικῆς ἐκφορᾶς τους, ἀπὸ τοὺς ὡς τὰ χθές νομιμόφρονες πασοκίτες, πού τὸ κόμμα τοὺς ἤθελε καί

οἱ ἴδιοι ἀποδέχονταν τὸ ρόλο τοῦ ἱμάντα μεταβίβασης τῆς κομματικῆς γραμμῆς καί τοῦ ἀπολογητῆ τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς.

Πραγματικά, ἀνατρέχοντας στήν ἱστορία τοῦ ΠΑΣΟΚ, οἱ φορεῖς αὐτῶν τῶν ἀπόψεων καί τῆς νέας μαζικῆς ἀμφισβήτησης βρίσκονταν ὡς σήμερα στήν πλέον νομιμόφρονα πτέρυγα τοῦ Κινήματος. Ὁ λαϊκιστικὸς λόγος τοῦ ΠΑΣΟΚ καί ἡ ἀποστροφή πρὸς τοὺς διανοοῦμενους —ἀκόμα καί χθές μίλησε περιφρονητικά ὁ Ἄ. Παπανδρέου γιὰ τὰ «σαλόνια τῆς ἐλίτας καί

τῶν διανοοῦμενων»— ἐκ τῶν πραγμάτων ἔβγαλε περισσότερο τὰ στελέχη ἐργασιακῆς καί μεσοστρωματικῆς προέλευσης. Καί τὸ θολὸ ὄνειρο μιᾶς ἀλλαγῆς μαζί με τὴν πίστη στὸν ἠγέτη-φορέα τῆς ἔβρισκε ἰδιαίτερα γόνιμο ἔδαφος σ' αὐτές τίς κοινωνικὲς κατηγορίες. Σήμερα ὅμως ἡ στροφή τοῦ ΠΑΣΟΚ, αὐτὴ ἢ ἐν κενῶ, ἐρήμην ἀλλὰ καί ἐναντίον τῶν κοινωνικῶν τάξεων πού τὸ στήριζαν μεταστροφή τοῦ δημιουργῆσε ἀμφισβητήσεις καί ἐνδοκομματικὲς ρωγμὲς στήν κατηγορία ἐκείνη τοῦ στελεχικοῦ δυναμικοῦ ἀντίστοιχης κοινωνικῆς προέλευσης. «Ἦμωνα ἀπὸ αὐτοὺς πού πίστεψαν καί ἐπένδυσαν πολλὰ ὄνειρα στήν ἀλλαγὴ, μᾶς εἶπε ἡ συνουμιλήτριά μας. Ἀκόμα καί τὴν ἐποχὴ τοῦ ἀρθρου 4 καί τοῦ ἑτεροχρονισμοῦ τῆς ΑΤΑ, παρ' ὅλες τίς ἐπιμέρους ἐπιφυλάξεις, ἦμωνα ἀπὸ τοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς. Πίστευα στίς κοινωνικοποιήσεις, στίς φιλολαϊκὲς διαθέσεις τῆς κυβέρνησης, σέ ὅσα ὑποσχόταν γιὰ τὸ μέλλον τὸ ΠΑΣΟΚ ἐκείνη τὴν περίοδο. Σήμερα ὅμως ὑπάρχει μιὰ συνολικὴ ὑποχώρηση, μιὰ πλήρης μεταστροφή...».

Ἄ. Παπανδρέου: ἀμφισβητούμενος προσωπικά

Ἐνα δεῦτερο καινούργιο στοιχείο πού προέκυψε ἀπὸ τὴ σύσκεψη τῶν διαφωνούντων ἦταν ἡ δημόσια πλέον καί ἀπὸ τὸσους πολλοὺς ὁμιλητὲς ἀμφισβήτηση τοῦ ἴδιου τοῦ προσώπου τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ΠΑΣΟΚ, ὅσο καί ἂν αὐτὸ τὸ στοιχείο δέν φάνηκε στήν «πρὸς τὰ ἔξω» ἀνακοίνωση τῶν πορισμάτων τῆς σύσκεψης. Ἀμφισβήτηση ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τῶν ἐπιλογῶν καί τὴν εἰλικρίνεια τῶν προσώπων. Ὡς τὸ πρόσφατο παρελθόν οἱ ἀμφισβητήσεις μέσα στοῦ ΠΑΣΟΚ, μετὰ ἐξαίρεση τὴ μεμονωμένη καί εὐκόλη διαβλητὴ περίπτωση τοῦ Στ. Παναγούλη, ἄπτονταν τῶν ἐπιλογῶν τῆς κομματικῆς ἡγεσίας ἢ τῶν ἀποφάσεων ὀρισμένων ὑπουργῶν. Σέ ὅλες αὐτές τίς ἐσωκομματικὲς τριβὲς ὁ ἀρχηγὸς παρέμενε ἀλώβητος, ὑπεράνω τῶν συγκρούσεων, ὁ λόγος τοῦ ἢ μόνη πηγὴ ἀλήθειας, συνοχῆς καί νομιμότητος. Καί ὅσες φορές ἐκαλεῖτο (ἢ ἐγκαλεῖτο ἀπὸ κανέναν ἀνήσυχο) ἦταν γιὰ νά ἀποκαταστήσει τὴν ἁρμονία καί τὴν τάξη ὡς πρὸς τὸ Λόγο του, πού πιθανόν διατάρασαν κάποιες ἐνέργειες στελεχῶν τοῦ κόμματος καί τῆς κυβέρνησης. Στὸ Πρέζιντεντ —τὴ εἰρωνεία— ὁ πρόεδρος ἀμφισβητήθηκε εὐθέως: ἀμφισβητήθηκε ὁ κύριος φορέας ἐνοποίησης τοῦ κόμματος, ὁ Λόγος καί ἡ Πράξη του, τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀρχηγοῦ του.

Ἡ χαμένη τιμὴ τῆς κομματικῆς ἐνότητας

Τὸ 1975 οἱ μαζικὲς ἀποχωρήσεις καί διαγραφὲς στελεχῶν καί μελῶν τῆς μετέπειτα Σοσιαλιστικῆς Πορείας ἀποτέλεσαν τὴν ἀπαρχὴ τῆς ὀριστικῆς ρῆξης τοῦ ΠΑΣΟΚ μετὰ τοὺς διανοοῦμενους. Ὡστόσο ἡ προοπτικὴ τῆς ἀλλαγῆς ὑπῆρχε μπροστά καί ὁ κομματικὸς κορμὸς δέν θίχτηκε. Μὲ τὸ ΠΑΣΟΚ στήν ἐξουσία, ἓνα σημαντικό τμήμα τοῦ στελεχικοῦ δυναμικοῦ, μαζί με τεχνοκράτες καί διοικητικοὺς ὑπαλλή-

λους, περνάει στοῦ κράτος σέ θεσμισμένα ἢ καί ἄτυπα κρατικὰ ὄργανα καί συγκροτεῖ τὸ νέο πολιτικὸ προσωπικὸ γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας χωρὶς ὡστόσο νά θιγῆ ἡ κομματικὴ ἐνότητα καί νομιμοποίηση. Τὸ κόμμα καί οἱ ὀργανώσεις του, χωρὶς ποτέ νά καθορίζουν τίς κυβερνητικὲς ἀποφάσεις, ἀποτελοῦσαν πάντα τὸν κύριο διαμεσολαβητικὸ μηχανισμό γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς λαϊκῆς συναίνεσης.

Σήμερα ὅμως αὐτὴ ἡ ἀρραγῆς ἐνότητα κινδυνεύει καθὼς οἱ ἀντιδράσεις γενικεύονται στίς κομματικὲς ὀργανώσεις, κλαδικὲς καί νομαρχιακὲς-τοπικὲς. Τὸ μόνο τμήμα τοῦ πού ἐμφανίζεται πλέον νομιμόφρον εἶναι αὐτὸ πού δένεται μετὰ ἀμεσοὺς ὑλικούς δεσμούς μετὰ τὸ κράτος καί τὴν ἐξουσία. Ἀποτελεῖ ὅμως αὐτὴ ἡ νέα νομενκλατούρα ἐπαρκὲς δυναμικὸ γιὰ νά ἀνταποκριθεῖ στὰ βάρη μιᾶς ὀγκούμενης λαϊκῆς δυσἀρέσκειας μετὰ ὄπλο τὴν ἀρωγὴ τῶν κρατικῶν μηχανισμῶν καί τὸν ἀμφισβητούμενο ὡς πρὸς τὴν ἐγκυρότητα τοῦ Λόγο τοῦ προέδρου τοῦ ΠΑΣΟΚ; Ποῖος νέος ἐλιγμὸς μπορεῖ νά ἀποκαταστήσει τὴν τάξη καί τὰ πράγματα, στίς νέες συνθήκες, σάν αὐτὸν τῆς περσινῆς ἐπιλογῆς Σαρτζετάκη; Σήμερα ἡ νέα πολιτικοοικονομικὴ πραγματικότητα δέν μπορεῖ νά καλυφθεῖ οὔτε ἡ κομματικὴ κρίση νά ἀρθεῖ μετὰ τοὺς ὁποῖους ἐλιγμούς. Βέβαια βραχυπρόθεσμα ὁ ἀσφυκτικὸς κομματικὸς ἐλεγχὸς στήν κοινοβουλευτικὴ δμάδα τοῦ ΠΑΣΟΚ ἀποκλείει τὴν «ἐκ-τῶν-ἔσω» δημιουργία ἀνοιχτῆς πολιτικῆς κρίσης. Οὔτε βέβαια ἡ ἀδυναμία τῆς ἀντιπολίτευσης ἐπιτρέπει ἀνάλογες προβλέψεις. Πόσο ὅμως ἡ «ἐκ-τῶν-ἔσω» πίστωση χρόνου πού παίρνει τὸ ΠΑΣΟΚ, τοῦ ἐξασφαλίζει μιὰ προοπτικὴ μακροπρόθεσμης πολιτικῆς κυριαρχίας πρὸς τὴ διαφαινόμενη «κοινωνικὴ ἀνυπακοή»; Τέτοια ἐρωτηματικά καί ἀνάλογες σκέψεις τροφοδοτεῖ ἢ θεα τῆς χαινίτσας πληγῆς πού ἀνοίξαν οἱ «τετρακόσιοι» τοῦ ΠΑΣΟΚ —μετὰ τοὺς ἀντίστοιχους «τετρακόσιους» τῆς ἀνανέωσης καί αὐτοῦς τοῦ ΚΚΕ.

Πρὸς τὴ δημιουργία νέου πολιτικοῦ φορέα;

Ἀφῆσαμε τελευταία τὴν ἐξέταση τῶν προοπτικῶν πού διερεῦνησαν οἱ συσκέφθεντες. Οἱ ἴδιοι ὁμόφωνα ἀποφασίζουν νά προχωρήσουν στὴ συγκρότηση αὐτόνομης συνδικαλιστικῆς παράταξης, ὅσο καί ἂν ὀρισμένοι στήν ἑμιλία τους πρότειναν «νά προχωρήσουν στὴ συγκρότηση πολιτικοῦ φορέα, γιὰ νά καλυφθεῖ τὸ κενὸ πού δημιουργεῖται μετὰ τὴ δεξιὰ στροφή τοῦ ΠΑΣΟΚ». Ἡ ἐπιλογὴ αὐτὴ μπορεῖ νά ὑπακούει καί σέ ἓναν ἐλιγμὸ τακτικῆς γιὰ νά μεγιστοποιήσουν τὰ ἐκλογικὰ τους ὀφέλη (ἐνόψει τῶν ἐκλογῶν στὰ ἐργατικὰ σωματεῖα) διαχεόμενοι καλύτερα μέσα στοὺς ψηφοφόρους τῆς πρῆν ἐνοποιημένης ΠΑΣΚΕ, ὅμως ταυτόχρονα ἐκφράζει καί μιὰ ἀμηχανία, ὡς πρὸς τίς δυνατὲς ἐπιλογὲς μετὰ ἀπὸ μιὰ ὀριστικὴ ρῆξη μετὰ τὸ ΠΑΣΟΚ. Οἱ πρωταγωνιστὲς τῆς κίνησης εἶναι πάντως ἰδιαίτερα φειδωλοὶ καί συγκρατημένοι στὴ διατύπωση ἀπόψεων γιὰ τίς πιθανὲς μελλοντικὲς τους ἐπιλογές. Δέν εἶναι μόνο οἱ συνειρμικοὶ φόβοι, ἀπὸ τίς ἀποτυχίες ἀνάλογων κινήσεων «ἀμφισβητιῶν» τοῦ ΠΑΣΟΚ στὸ παρελ-

θόν, ούτε μόνο ή έλλειψη τής πολιτικής προσωπικότητας που θά δώσει στην κίνηση μίαν ευρύτερη έμβέλεια, ούτε βέβαια οι πιθανές για όρισμένους προοπτικές επανένταξης, ούτε όμως και ή άναμονή και τό ενδιαφέρον για τήν προοπτική «ανάλογων» εξέλιξεων στό χώρο του ΚΚΕ έσωτερικού που δημιουργούν αυτή τήν περίσκεψη. Είναι περισσότερο, κατά τή γνώμη μας, ένας φόβος μπροστά στό άγνωστο, ή βουτιά στό άνοιχτό πέλαγος, μέ τά τόσα προβλήματα, τά τόσα έρωτηματικά και τίς τόσες παγίδες, όπου τά «έμπειρικά δεδομένα» τής δεξιάς στροφής του ΠΑΣΟΚ και ή άγωνιστική διαθεσιμότητα είναι τά μόνα τους έφόδια στην νέα κατάσταση. Πράγματι ή επίδραση του ΠΑΣΟΚ και του 'Α. Παπανδρέου υπήρξε γι' αυτούς (όπως και για τους περισσότερους από τους κατά καιρούς διαφωνούντες) «όλοκληρωτική» στην διαμόρφωση των θεωρητικών και ιδεολογικών τους χαρακτηριστικών και των πολιτικών τους αναφορών. Έτσι σήμερα ή αντίδρασή τους τροφοδοτείται κυρίως από τή μαζική διάψευση των όραμάτων, από τήν κραυγαλέα άναντιστοιχία των λόγων μέ τά έργα του ΠΑΣΟΚ και του 'Α. Παπανδρέου και πολύ λιγότερο από τή γενίκευση και τήν ολοκλήρωση μίας έμπειρίας που έπεκτείνεται και στην κριτική του θεωρητικού λόγου και τής πολιτικής πασοκικής ιδεολογίας.

Κάτω από αυτές τίς συνθήκες αυτό τό σημαντικό βήμα τής κομματικής αποδέσμευσης θά έξαντληθεί σέ περιπλανήσεις καταδικασμένων άναζητήσεων συνδικαλιστικής άυτονομίας μέ άναφορά στις άνύπαρκτες —κυριολεκτικά— άρχές τής 3ης του Σεπτεμβρίου για τό μαζικό κίνημα; Και όσο και άν οι τελευταίες εξέλιξεις τροφοδοτούν βάσιμα τήν άποψη για μία προϊούσα κρίση στον κομματικό μηχανισμό του ΠΑΣΟΚ, ή κρίση αυτή είναι πιθανό νά άπορροφάται, παρόλο που σέ κάθε περίπτωση θά στερεί από τό ΠΑΣΟΚ στελεχικό δυναμικό. Είναι όμως δύσκολο νά κεφαλαιοποιεί όφέλη και καλύτερες προοπτικές για τίς προοδευτικές δυνάμεις τής κοινωνίας και τήν Άριστερά. Και έν πάση περιπτώσει ή εξέλιξη προς αυτή τήν κατεύθυνση δέν είναι άυτονόητη όπως πολλοί πιστεύουν στις γραμμές τής άνανεωτικής άριστεράς.

Σταύρος Λιβαδάς

Γιά ένα αυτόνομο συνδικαλιστικό κίνημα

Η κρατικοποίηση ή ή περιθωριοποίηση του συνδικαλιστικού κινήματος δέν είναι μοίρα: οι εργαζόμενοι χρειάζονται νέα όργανα και στόχους δυναμικούς.

Μέ τήν εξαγγελία των πρόσφατων οικονομικών μέτρων από τήν κυβέρνηση δέν υπήρξε «συντηρητική στροφή» του ΠΑΣΟΚ: απλούστατα ολοκληρώθηκε ή μονεταριστική πολιτική τής κυβέρνησης που τά πρώτα της σημαντικά μηνύματα είχαν διαφανεί μέ τόν «έτεροχρονισμό» τής ΑΤΑ τό '83. Η αντίδραση δέν άργησε και ήταν έλπιδοφόρα. Η άπεργία τής ΓΣΕΕ έδωσε μήνυμα στους εργαζόμενους και άποτέλεσε ένα όρόσημο βγάζοντας στην έπικαιρότητα τήν άυτονομία του συνδικαλιστικού κινήματος. Η αντίδραση του

ΠΑΣΟΚ —λόγω τής ιδεολογίας, τής πολιτικής, των δομών και τής ιστορίας του— ήταν ή άναμενόμενη. Άφ' ενός μόν διέγραψε (και λοιπόρησε) μέ τόν γνωστό του τρόπο τους συνδικαλιστές τής ΠΑΣΚΕ που συνειδητοποίησαν τήν άδιέξοδη και συντηρητική του πολιτική και άφ' έτέρου ανέλαβε τό μεγάλο κόστος τής ώμης έκπαραθύρωσης τής έκλεγμένης ήγεσίας τής ΓΣΕΕ. Βέβαια τό ΠΑΣΟΚ στις έπιλογές του αυτές —που έδειξαν περίτρανα ότι δέν μπορεί νά συμβιώσει μέ ένα αυτόνομο συνδικαλιστικό κίνημα— στάθμισε τό πολιτικό κόστος που άναλάμβανε μέ

τό πραξικόπημα στη ΓΣΕΕ με τό πολύ μεγαλύτερο κόστος που θά είχε από μία ΓΣΕΕ που με τό κύρος της δέν θά άμφισβητούσε άπλώς τήν εισοδηματική αλλά τή συνολική οικονομική του πολιτική. Ταυτόχρονα τό ΠΑΣΟΚ προσπάθησε νά μετατρέψει τήν κοινωνική σύγκρουση σε πολιτική κομματική («άνιερη συμμαχία τής παραδοσιακής Άριστεράς με τή Δεξιά») όπου τό έδαφος είναι πολύ πιο ευνοϊκό γι' αυτό, με τά δεδομένα άντιδεξιά αισθήματα πλατιών μαζών και τήν άνυπαρξία φερέγγυας και ικανής Άριστεράς. Η πρώτη έπιτυχία τής κίνησης αυτής του ΠΑΣΟΚ ήταν «ή δήλωση ύποταγής του ΚΚΕ στην ήγεμονία του ΠΑΣΟΚ» όπου έγγραφε παλιότερα ο *Δεκαπενθήμυρος Πολίτης*.

Άπ' όλη αυτή τήν ιστορία με δεδομένες τίς πολιτικές δυνάμεις και τήν κατάσταση του συνδικαλιστικού κινήματος, κερδισμένη —παρ' όλα αυτά τά βραχυχρόνια αλλά βαθιά τραύματά της— φαίνεται νά βγαίνει ή κυβέρνηση, τής όποίας στρατηγική —πού άρχισε με τό άρθρο 4— είναι νά δείξει προς κάθε κατεύθυνση ότι είναι ή μόνη κυβέρνηση που μπορεί νά έλέγχει και νά καθυποτάσσει πλήρως τό συνδικαλιστικό κίνημα.

Η σημερινή κατάσταση που όδηγει στον φαύλο κύκλο τής περιθωριοποίησης του συνδικαλιστικού κινήματος και στην παθητικότητα ιδιότυπη των εργαζομένων μπορεί νά αλλάξει;

Η ανάγκη για ένα συντονιστικό όργανο

Τό πρώτο και σημαντικό βήμα είναι ή άμεση συγκρότηση ενός ευέλικτου όργανου από όλες τίς τάσεις του συνδικαλιστικού κινήματος που θά συντονίζει και θά σηματοδοτεί πολιτικά τόν άγώνα των δημοσπονδιών και των εργατικών κέντρων. Τό συντονιστικό αυτό όργανο μπορεί νά συγκροτηθεί με βάση τή μέχρι τώρα θετική έμπειρία από άντίστοιχες εκφράσεις του συνδικαλιστικού κινήματος όπως τά 115 σωματεία ή τά ΣΑΔΕΟ, χωρίς όμως καπελώματα και ήγεμονισμούς. Η πολιτική βαρύτητα αυτού του όργανου είναι προφανής γιατί θά ξεπερνά τίς ταλαντεύσεις παρατάξεων ή ομάδων, θά πιστοποιεί τήν ενότητα του συνδικαλιστικού κινήματος γιατί θά στηρίζεται σε ταξικές βάσεις εκφράζοντας τίς άγωνιστικές διαθέσεις των εργαζομένων και θά παραμερίζει σε μεγάλο βαθμό τήν κομματικοποίηση και τήν έξάρτηση του συνδικαλιστικού κινήματος. Η όποιαδήποτε ταλάντευση λόγω κομματικών ή άλλων σκοπιμοτήτων αν δέν έξουδετερώνεται θά γίνεται τουλάχιστον έμφανής με συνέπεια τήν άνάλυση όλου του κόστους από τήν πλευρά εκείνη που τό θελήσει νά διαπραγματευτεί τήν άγωνιστική προοπτική του κινήματος.

Δέν είναι τυχαίο τό γεγονός ότι πέρα από τήν άπόρριψη τής πρότασης των έκπροσώπων τής Αυτόνομίας-Ανανέωσης για άμεση συνέχιση τής άγωνιστικής κινητοποίησης (για τίς 28 Νοεμβρίου ή τίς 5 Δεκεμβρίου), υπάρχει διστακτικότητα για τή δημιουργία του συντονιστικού όργανου με συνέπεια τήν άπογοήτευση των

εργαζομένων και τήν άπώλεια πολύτιμου χρόνου.

Οί συνδικαλιστικές δυνάμεις του ΚΚΕ βρίσκονται σε στάση άναμονής σκοπεύοντας ίσως στη διαπραγμάτευση ενός νέου μορατόριουμ με καλύτερους όρους, αφού θεώρησαν ότι έδειξαν στο ΠΑΣΟΚ ότι «Άλλαγή δέν γίνεται χωρίς τό ΚΚΕ» και μάλιστα με τό ΚΚΕ στη γωνία.

Οί διαγραμμένοι του ΠΑΣΟΚ από τήν άλλη δέν είχαν πειστεί ότι οί δρόμοι τους με τίς νομιμόφρονες δυνάμεις του ΠΑΣΟΚ είχαν χωριστεί και είχαν τήν αυταπάτη ότι μπορούν νά διαπραγματευτούν τήν έπιστροφή τους αν άποδεικνυαν άφ' ενός ότι έξακολουθούν νά έλέγχουν τά συνδικάτα τους και άφ' έτέρου αν έπιδείκνυαν «σύνεση».

Οί άνανεωτικές συνδικαλιστικές δυνάμεις παρά τίς προτάσεις τους για τή συνέχιση των κινητοποιήσεων και τή δημιουργία του συντονιστικού όργανου δέν έκαναν έμφανή τή δική τους διαφορετική προοπτική όχι τόσο από οργανωτικές άδυναμίες, όσο από τους χαλαρούς έως άνυπαρκτους δεσμούς με τίς ζωντανές αυτόνομες κινήσεις με τίς όποιες άπλώς συνεργάστηκαν στο έκλογικό σχήμα τής Αυτόνομίας-Ανανέωσης, χωρίς όμως νά προχωρήσουν ουσιαστικότερα αυτή τή συνεργασία.

Τά συνδικάτα και ή ανάπτυξη

Τό συνδικαλιστικό κίνημα σαν πρώτο καθήκον έχει τήν προάσπιση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων και τήν αύξηση των κοινωνικών παροχών. Στη σημερινή όμως έποχή που ή κρίση δέν είναι κλασικής μορφής του οικονομικού κύκλου αλλά διαρθρωτική και έχει μετατραπεί σε πολύπλευρη κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική κρίση, τό ιστορικό και άναγκαίο καθήκον τής προάσπισης του βιοτικού επιπέδου δέν άρκει. Σήμερα άκόμα περισσότερο από κάθε άλλη φορά χρειάζονται πρωτότυπες και τολμηρές πρωτοβουλίες που θά άπαντούν στα σημερινά προβλήματα και θά άνάγουν τό συνδικαλιστικό κίνημα ως αυτόνομη συνιστώσα στην πορεία για τό σοσιαλισμό.

Τά συνδικάτα πρέπει νά προχωρήσουν στην άμφισβήτηση του ύπάρχοντος μοντέλου άνάπτυξης όχι μόνο επειδή είναι καπιταλιστικό (που άκόμα και μία τέτοια άμφισβήτηση έχει πάψει νά λέγεται από τά συνδικάτα λόγω τής ιδιόμορφης ιστορικής διαμόρφωσης του συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα) αλλά επειδή έχει έξαντλήσει τή δυνατότητα τής άνάπτυξης και άπλώς άναπαράγει τήν κρίση. Αν τό συνδικαλιστικό προωθήσει τά θέματα του εργατικού έλέγχου στην προοπτική τής αυτοδιαχείρισης και κατανοήσει τήν άναγκαιότητα τής συμπόρευσής του με τίς δυνάμεις του έυρωπαϊκού εργατικού κινήματος θά σπάσει τό συντεχνιακό πνεύμα και θά ξεπεράσει τήν περιχαρακωση του συνδικαλιστικού κινήματος στα έθνικά πλαίσια. Η γενίκευση των προβλημάτων που μπορεί νά μήν άφορούν άμεσα τά συνδικάτα όπως ή όλοένα έντεινόμενη αυταρχικότητα του κράτους, ή ποιότητα ζωής, ή οικολογική ίσορροπία, ή παιδεία, ή υγεία ή τό τραπεζικό σύστημα δέν άφορούν μία μερίδα μόνο έρ-

γαζομένων που σχετίζονται άμεσα με αυτά αλλά όλους τους εργαζομένους πολίτες. Π.χ. τό ΕΣΥ δέν άφορά μόνο τους γιατρούς αλλά όλους τους εργαζομένους.

Τά συνδικάτα και οί άνεργοί

Σέ συνθήκες οικονομικής κρίσης με μεγάλη άνεργία ή άποτελεσματικότητα των συνδικάτων τείνει νά άποδυναμωθεί από τή στρατιά των άνέργων και τήν άνασφάλεια των εργαζομένων. Πέρα από αυτό που άφορά τήν άποτελεσματική παρέμβαση των συνδικάτων ύπάρχει τό καθήκον τής ταξικής άλληλεγγύης.

Οί άνεργοί αισθανόμενοι έγκατάλειψη και άπογοήτευση δέν μπορούν νά οργανωθούν και νά άποτελέσουν δύναμη άμφισβήτησης, άντίθετα γίνονται άντικείμενα στυγνης έκμετάλλευσης και τείνουν νά μετατραπούν σε δυνάμεις κοινωνικής συντήρησης. Τά συνδικάτα πρέπει νά αναλάβουν νά παίξουν τόν κοινωνικό τους ρόλο με πρωτοβουλίες που θά συντείνουν στην όργάνωση και στην έκφραση των άνέργων.

Τά συνδικάτα και ή νέα τεχνολογία

Η εισαγωγή τής νέας τεχνολογίας έχει άμεσες έπιπτώσεις στην παραγωγική διαδικασία και στην άποτελεσματικότητα του συνδικαλιστικού κινήματος. Πολλά έπαγγέλματα θά έξαφανιστούν και πολλές ειδικότητες θά διαφωροποιηθούν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ή τυπογραφία και οί τράπεζες. Στην πρώτη περίπτωση ή εισαγωγή τής φωτοσύνθεσης στη Δυτική Γερμανία ενώ αύξησε τήν παραγωγή κατά 43%, μείωσε τήν άπασχόληση κατά 21%. Στις τράπεζες ή εισαγωγή τής νέας τεχνολογίας θά μείώσει τό προσωπικό κατά 30%.

Τό συνδικαλιστικό κίνημα πρέπει νά πιστοποιήσει τόν εκπαιδευτικό και άναμορφωτικό του ρόλο παρεμβαίνοντας από τώρα έπιθετικά πριν βρεθεί σε άμυντική θέση, με πρωτοβουλίες για τή νομοθετική άπαγόρευση των άπολύσεων λόγω τής εισαγωγής τής, για τή άνάλυση σεμιναρίων για τή μετεκπαίδευση και έξεδίκευση των εργαζομένων, για τή μείωση των ώρων άπασχόλησης στις 35.

* * *

Αυτές οί θέσεις δέν μπορούν νά γίνουν εύκολα άποδεκτές από τά συνδικάτα γνωρίζοντας τίς ύπάρχουσες δυνάμεις και τους συσχετισμούς. Είναι καθήκον όμως των αυτόνομων ταξικών δυνάμεων νά έπεξεργαστούν και νά παρουσιάσουν τέτοιες θέσεις διαφορετικά τό παιχνίδι, αν συνεχιστεί νά παίζεται στο γήπεδο τής έξουσίας, είναι από τώρα χαμένο. Η αυτόνομη παρέμβαση του συνδικαλιστικού κινήματος και οί τολμηρές πρωτοβουλίες που θά άπαντούν στα προβλήματα των καιρών θά έχουν άποτέλεσμα τή μαζικοποίηση, τήν αύξηση τής φερεγγυότητας και τής άποτελεσματικότητάς του. Πραγματικά, σήμερα μπορεί νά άναδειχθούν νέες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις του σοσιαλισμού στον τόπο μας.

Μάκης Μπαλαούρας

Καρζή: «Οι «συντεχνίες» και πώς να τις εξουδετερώσετε» (Έλευθεροτυπία, 16.12.85).

Τώρα βέβαια το πρόβλημα είναι αν η «κοινωνία» δημιούργησε τά συνδικάτα ή αν τα τελευταία άλλαξαν την κοινωνία! «Η κοινωνία, σά (sic) σύνολο, ιεραρχείται στην πρώτη σειρά και τα συμφέροντα των επαγγελματιών ενώσεων έπονται», δηλώνει απερίφραστα ο δοκιμιογράφος. «Ιεραρχείται» από ποιόν; Μά από τον κ. Θ. Καρζή.

...γιατί χαθήκαμε. Φόρο στους ατέκνους επιβάλλει ο κ. Ν. Τσαουσέσκου. «Ο φόρος-πρόστιμο στα άτεκνα ζευγάρια ανέρχεται σε 300 λέι (4.000 δρχ. περίπου). Ο μέσος μηνιαίος μισθός είναι 40.000 δρχ. περίπου. Η κυβέρνηση έχει απαγορεύσει επίσης τις αμβλώσεις σε γυναίκες με λιγότερα από τέσσερα παιδιά.

Τά μέτρα της κυβέρνησης έχουν βοηθήσει στην αύξηση του ρυθμού των γεννήσεων.

Τό 1938, η Ρουμανία με 22 εκατομμύρια κατοίκους είχε ρυθμό γεννήσεων 14,3% ανά 1.000 κατοίκους. Τό 1984 ανέβηκε στις 15,6 και τό 1985 αναμένεται να ανέβει ψηλότερα» (Έλευθεροτυπία, 16.12.85).

Η διαβαλκανική συνεννόηση άφου πέτυχε την ύφεση περνάει τώρα σε σύντομες προσπάθειες για νά πετύχει την έξαρση.

Στό φαί και στό... ό Θεός δέν κάνει κρίση (λαϊκή παροιμία). Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δέχθηκε σε άκρόαση και, φυσικά, συζήτηση έκπροσώπων των πολυτέκνων γενικώς, των πολυτέκνων μητέρων επισημόνων κ.λπ., ως έμμεση πλήν ευγλωττή έπιβεβαίωση των απόψεων που τό είχαν άποδοθεί και οι οποίες τόν φέρουν υπέρμαχο μιάς ένεργου πολιτικής για την ύποστηρίξη της γεννητικότητας και της μητρότητας, ώστε τό έλληνο-έθνος νά μήν ύστερήσει σε πληθυσμιακή αύξηση από τό τουρκικό. Τό θέμα είναι σοβαρό, πράγματι. Άλλά οι κατευθύνσεις που άποδίδονται στόν Πρόεδρο ως προς τόν κατάλληλο τρόπο αντιμετώπισής του, πρέπει νά γίνονται σαφείς και νά συζητηθούν άνοιχτά κι όχι μέσω ομάδων πίεσης με άγνωστη έμβέλεια και συζητήσιμα κίνητρα. Νά σταματήσουν οι προσπάθειες για πληροφόρηση ως προς την αντίσφληψη και τόν οικογενειακό προγραμματισμό; Νά μήν προωθηθεί ό νόμος για τίς αμβλώσεις; Δηλαδή νά άφεθούν, συνειδητά πια αυτή τή φορά, οι γυναίκες έρμια της τύχης και των προτιμήσεων των άνδρών (τους); Δηλαδή νά ύποχρεωθούν όσες δέν ήξεραν, δέν πρόβλεψαν, δέν μπόρεσαν νά άντισταθούν, νά ύποχρεωθούν λοιπόν σε άναγκα-

στική κύηση ή σε παράνομη και έπικίνδυνη έκτρωση; Αυτή δέν είναι πολιτική υπέρ της γεννητικότητας και της μητρότητας. Είναι άπλώς πολιτική έπιβολής στις γυναίκες μιάς άφρημένης αντίληψης περί του συμφέροντος του έθνους (των άνδρών μόνο;). Είναι δηλαδή μιά σκέτη αντίδημοκρατική πολιτική. Δημοκρατική (άπλά) θά ήταν εκείνη που θά έδινε στις γυναίκες που έπιθυμούν νά γίνουν μητέρες τίς ύλικές και ήθικές δυνατότητες νά τό κάνουν, όποτε και όπως τό θελήσουν. Τά ύπόλοιπα είναι τόσο ύποκριτικά και έξίσου όλοκληρωτικά με τό ύποχρεωτικό μάθημα θρησκευτικών στό σχολεία ή με τούς λόγους των έπισήμων εις τάς έθνικές έπετείους. Καί ασφαλώς έξίσου άναποτελεσματικά όπως πολλαπλάσιους περισσότερο έχει άποδειχθεί από την Ιστορική μας πείρα.

Φτηνά τή γλιτώσαμε. Ένημέρωση από την πρόσφατη άσκηση «Άλέξανδρος 85»:

«Είναι ένα νέο ξεκίνημα», τόνισε στους δημοσιογράφους ό πρωθυπουργός και ύπουργός Έθνικής Άμυνας κ. Ά. Παπανδρέου, κατά την έξοδό του από την αίθουσα του «Έθνικού Κέντρου Έπιχειρήσεων» του ύπουργείου, εκφράζοντας παράλληλα τή μεγάλη του ίκανοποίηση για τήν πορεία της άσκησης.

«Γιά πρώτη φορά», συνέχισε ό πρωθυπουργός, «ή πολιτική ήγεσία παίρνει τίς εύθύνες της πάνω στό θέμα της πρόάσισης της έδαφικής μας άκεραιότητας με βάση τούς προβληματισμούς που μιάς θέτει ή στρατιωτική ήγεσία» (τύπος, 14.12.85).

Δηλαδή μέχρι τώρα ήμασταν άνυπεράσπιστοι ή στό χέρια άνευθύνων;

Μπάμ. Γενικός διευθυντής της εταιρείας PROMET (Θυγατρικής του EOMMEX) ανέλαβε ό κ. Κανόνης. Έτσι κι άλλιώς τό μέλλον της PROMET ήταν άβέβαιο...

Λειτουργήματα και άνοσιουργήματα. Πολλή αγανάκτηση έχει πέσει στους κύκλους των συμπαθών τάξεων των δικηγόρων και των γιατρών. Δέν είμαστε «συντεχνία», διαμαρτυρούνται οι πρώτοι, άλλα «λοιποურიό» της δικαιοσύνης και προστάτες των δικαιωμάτων του έλληνο-έθνικού λαού. Ούτε έμεις, άντιλαλούν οι δεύτεροι, άλλα ύπηρετες της ύγείας (ποιού άλλου;) του λαού. Ίδεολογήματα παλαιόθεν έξυπνερτικά και νομιμοποιητικά των αιτημάτων των μέν και των δέ, θά πεί κανείς. Άσφαλώς, άλλα με φθίνουσα άξιοπιστία. Η όποια θά μπορούσε νά ένισχυθεί κάπως αν οι «φορείς» των πρώτων κατάγγελναν με τή δέουσα βιαιότητα,

σε βάθος σιχτηρίσματος, τόν Δικηγορικό Σύλλογο Θεσσαλονίκης που είχε τό άπύθμενο θράσος νά καταγγείλει μιά πρωτοδίκη (Ξ. Παπαπέτρου) και μιά είσαγγελέα (Μ. Γιαταγάνα) γιατί άσκησαν τά αυτονόητα καθήκοντά τους (συμβάλλοντας στην άυστηρή καταδίκη κάποιων εύυπόληπτων κυρίων που έχουν ρημάξει τό ΙΚΑ κατακρατώντας τίς είσοφές των εργαζομένων και μήν πληρώνοντας ούτε τίς, δικές τους, εργοδοτικές).

Όσο για τούς φορείς των δεύ-

τερων θά μπορούσαν ίσως νά άσχοληθούν, αν όχι με τά «φακέλκια» που έξακολουθούν νά βασιλεύουν, με τίς λαμπρές θεωρίες που ίσχυρίζονται ότι ή Ιατρική δέν μπορεί νά προοδεύσει άσχολούμενη με τούς... «πένητες», ενώ προφανώς τό πορτοφόλι των εύπορων πελατών δημιουργεί μιάν εύεξία και μιάν άκατάσχετη έφεση πώς έρευνα και νέες Ιατρικές άνακαλύψεις. Φιλάρες, είπαμε «κάτω ό λαϊκισμός», όχι όμως και ζήτω οι έξιδανικευμένοι οικονομισάριοι...

Παιδιά, τής Έλλάδος παιδιά

Όλα αυτά τά σου-τού-σου για την ύπογεννητικότητα και τά σχετικά μέπες βγές των πολυτέκνων στό προεδρικά μέγαρα και τά σχετικά πάρε-δώσε για φορολογικές άπαλλαγές και οι σχετικές σοβαρές ή χαζοχαρούμενες συζητήσεις (άπό θεμελιωμένες στατιστικές έρευνες, από πολιτικού χαρακτήρα συγκρίσεις με την άσπονδή πολυτεκνη γείτονα ως τό «άνθρωπινο στιγμιότυπο» στην Βουλή (18.12.85) όπου έγινε ό άκόλουθος χαριτόβρυτος διάλογος περί πολυτέκνων βουλευτών:

Ά. Παυλιδής: «Έκ των 300 βουλευτών πολύτεκνοι με τέσσερα παιδιά και πάνω είναι έξι όλοι κι όλοι».

Κ. Μητσοτάκης: «Έξι; Έγώ κι ό κ. Παπανδρέου είμαστε οι δύο». **Ά. Παυλιδής:** «Κύριε πρόεδρε τής Ν.Δ., δέν έχετε παιδιά ηλικίας τέτοιας που νά καλύπτονται από τή φορολογική έλάφρυνση που δίνει τό ύπουργείο των Οικονομικών. Είναι λοιπόν έξι. Κατά σύμπτωση άνήκουν στην παράταξη και οι έξι με πρώτο τό συνάδελφο κ. Μάνο έχοντα πέντε παιδιά και οι ύπόλοιποι έχουν τέσσερα».

Γ. Παναγιωτόπουλος: «Και εκεί υπερέχουμε».

Κ. Κουλιούρης: «Είστε ζωηρότεροι!»

Όλα αυτά λοιπόν δέν είναι καθόλου μά καθόλου περίεργα. Άκόμα και όταν βγαίνει μετά ή κα Λαΐου-Άντωνίου και μελλοντολογεί περί Ισότητας ή όταν καθάρονται στην τηλεόραση 12 (ή 15;) Έλληνίδες που αποφάσισαν νά παρακολουθήσουν τό πρόγραμμα έπαγγελματικής επανένταξης (ή κάτι τέτοιο) άφου πρώτα εκπλήρωσαν, όπως είπα μία τους δειλά στην τηλεπαρουσίαστρια, τά οικογενειακά τους καθήκοντα και «δέν είχαν πιά τί νά κάνουν στό σπίτι τους».

Ύπογεννητικότητα, κυρίες και κύριοι, πλήττει τό λαό και τόν τόπο τούτο. Γι' αυτό άς συμμαζευτούμε σάν γάτες στό σπιτάκια μας, μακριά από τή ζούγκλα της άσφάλτου όπου κυκλοφορούν τρομοκράτες, άναρχικοί και πάνκ, άλητοτουρίστες και κάθε λογής μαύροι και κίτρινοι μετανάστες, κάθε απόχρωσης κόκκινοι άντι-σοσιαλιστές και τριξομανείς, γρίπες με έκατό ίους και AIDS με έναν, ύποτιμημένες δραχμές και ξενόφερτα προϊόντα, πεζοδρομούντες τραβεστί και αϊθεροβάμονες διανοούμενοι, άνάδελφοι, έμποροι και διτροχοί τσαντάκηδες, έξαλλοι ξενοκίνητοι συνδικαλιστές και έκπιπτοι δημοσίοι ρήτορες και πράκτορες.

Γι' αυτό άς μαζευτούμε στό σπιτάκι μας, άς κοιτάξουμε τή δουλίτα μας και την κοιλιά μας και άς πηγαίνει καθένας μας από τό σπίτι στην δουλειά και άπ' τή δουλειά στό σπίτι, και από κεί στό σούπερ μάρκετ της γειτονιάς και από κεί πάλι πίσω στό σπίτι. Σάν τούς Σουηδούς. Μακριά από μεσογειακές ταβέρνες, έλιτιστικά σαλόνια, λούξ ξενοδοχεία και πεζοδρόμια. Στο σπίτι, στό σπιτάκι, στό σπιτοκαλυβάκι μας. Και μέσα εκεί, στη θαλπωρή της βικτωριανίζουσας οικογένειας, έχοντας άκούσει κάθε βράδυ στις έννιά τί έκανε και τί είπα ή πρώτη τή τάξη πολυτεκνη οικογένεια και ό άρχηγός αυτής και πάσης Έλλάδος, θά πηγαίνουμε για ύπνο. Άφου όμως πρώτα έπιτελέσουμε, με την άρμόζουσα ζωηρότητα και με ύφος και ήθος, τό πατριωτικό μας καθήκον υπέρ μιάς πληθυσμιακά αυτόδύναμης Έλλάδας και πάντα για τό καλό του λαού και του τόπου. Με παράδειγμα τόν σάφρονα εκείνο Νοικοκύρη που φρόντισε έν καιρώ νά ξεπεράσει την αντίφαση Ιδιωτικό-δημόσιο, δουλειά-σπίτι, Ιδιωτικοποιώντας τό δημόσιο και δουλεύοντας και' οίκον. Άλλωστε σ' αυτά τά πράγματα, που λέει και ή σχετική παροιμία, «ό λαός δέν κάνει κρίση».

Νόρα Σκουτέρη - Διδασκάλου

ΠΟΛΩΝΙΑ:

ΔΙΩΞΕΙΣ ΣΤΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ

Υστερα από μεθοδευμένη προετοιμασία που είχε ξεκινήσει πριν από αρκετούς μήνες, τό καθεστώς Γιαρουζέλσκι πραγματοποίησε εκκαθαρίσεις στις διοικήσεις των πανεπιστημίων, οι οποίες σέ όλες τις περιπτώσεις άφοροῦσαν δημοκρατικούς ή άριστερούς πανεπιστημιακούς δασκάλους.

Οι εκκαθαρίσεις στηρίχτηκαν τυπικά σέ πράξη νομοθετικού περιεχομένου που εκδόθηκε τόν Ιούλιο τού '85, που μέ τή σειρά της στηρίζοταν σέ νόμο που είχε ψηφιστεί από τό διορισμένο κοινοβούλιο τού δικτατορικού καθεστώτος. Ο νόμος αυτός προέβλεπε τήν εξαφάνιση τής αυτονομίας των άνώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και τόν πλήρη έλεγχο, μέχρι και τήν τελευταία λεπτομέρεια τής λειτουργίας τους, από τόν άρμόδιο ύπουργό.

Η δλοκλήρωση αυτής τής διαδικασίας επέτρεψε στο δικτατορικό καθεστώς νά ισχυρίζεται ότι δέν πρόκειται για εκκαθαρίσεις αλλά για μεταρρυθμίσεις τής διοίκησης των άνώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Ωστόσο είναι φανερό πώς οι σαράντα περίπου πρυτάνεις, αντιπρυτάνεις και πρόεδροι, καθώς και όρισμένοι καθηγητές που άπομακρύνθηκαν από τίς θέσεις τους, ήταν πανεπιστημιακοί δημοκρατικών ή άριστερών πεποιθήσεων, διανοούμενοι που δέν είχαν επιδείξει καμία άπολύτως διάθεση ιδεολογικής ύπακοης στο καθεστώς.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ή 'Ακαδημία τού Πόζναν, όπου ό πρόεδρος, οι τέσσερις αντιπρόεδροι και οι έπτά από τούς όκτώ πρυτάνεις τής 'Ακαδημίας των άνώτατων ιδρυμάτων τής περιοχής άπομακρύνθηκαν. Παρέμεινε μόνο ένας από τούς πρυτάνεις, γνωστός για τή φιλοκαθεστωτική του στάση.

Τά στελέχη των πανεπιστημίων που άπομακρύνθηκαν, εκτός από τήν πολιτική και φυσικά ιδεολογική τους αντίθε-

ση στο δικτατορικό καθεστώς τού Γιαρουζέλσκι, είχαν ένα ακόμη «μειονέκτημα»: ήταν πολύ αγαπητοί στους φοιτητές των ιδρυμάτων που διοικούσαν, άκριβώς λόγω τής πολιτικής στάσης τους. Κατά τήν άποχώρησή τους πολλά πανεπιστημιακά στελέχη δέχτηκαν τίς θερμές εκδηλώσεις συμπαράστασης εκ μέρους των φοιτητών τους και ένας από αυτούς, ό πρύτανης τής Πολυτεχνικής Σχολής τής Βαρσοβίας, θάφτηκε σχεδόν από τά λουλούδια που τού προσέφεραν. Άρκετοί από τούς πανεπιστημιακούς που εκκαθαρίστηκαν όργανωναν έπιστημονικά σεμινάρια για όλο τόν κόσμο που ενδιαφερόταν, τά όποια πραγματοποιούσαν μέσα σέ εκκλησίες. Άκόμη κάποιοι ξαιρναν μέρος στις δημόσιες εκδηλώσεις τής Άλληλεγγύης και κάποιοι είχαν εκφωνήσει λόγους σέ κηδείες θυμάτων τής κρατικής βίας.

Μετά τήν αναβάθμιση τού Γιαρουζέλσκι στήν προεδρία πριν από λίγους μήνες, ή νέα κυβέρνηση τού πρωθυπουργού Ζμπίγκνιου Μέσνερ έδειξε μέ αυτές τίς εκκαθαρίσεις ότι είναι άποφασισμένη νά άκολουθήσει σκληρή γραμμή. Στά πανεπιστήμια όλοι περιέμεναν τίς εκκαθαρίσεις, και πριν

ακόμη πραγματοποιηθούν είχαν γίνει άρκετές συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, είχαν μαζευτεί χιλιάδες ύπογραφές έναντιόν τής κατάργησης τής αυτοδιοίκησης των πανεπιστημίων.

Η κυβέρνηση, φυσικά, προτίμησε νά άγνοήσει τίς αντιδράσεις και νά εφαρμόσει τήν πράξη νομοθετικού περιεχομένου. Οι εξηγήσεις που προέβαλε είναι οι τυπικές ενός άυταρχικού καθεστώτος: «ή ανάγκη μεγαλύτερης πειθαρχίας» και ή άπομάκρυνση όλων (ακόμη και φοιτητών) όσοι είναι «ύπεύθυνοι για πράξεις που ένοχλούν τήν κοινωνία», ώστε ή διαμόρφωση «πολιτών τού σοσιαλιστικού κράτους» νά μήν παρενοχλείται. Άκόμη, διάφορα κρατικά στελέχη κατηγόρησαν τόν κόσμο των πανεπιστημίων για πολύ χαμηλή συμμετοχή στήν παρωδία εκλογών που όργανωσε τό καθεστώς τόν περασμένο Οκτώβρη. Είναι γνωστό ότι τό κάλεσμα τής Άλληλεγγύης για σαμποτάζ των εκλογών βρήκε σημαντική ανταπόκριση και στα πανεπιστήμια. Έτσι τό καθεστώς, που δέν άντέχει νά άμφισβητείται τό πολιτικό και ιδεολογικό του μονοπώλιο, ξεκίνησε τίς εκκαθαρίσεις από εκεί που μπορούσε: από τούς πανεπι-

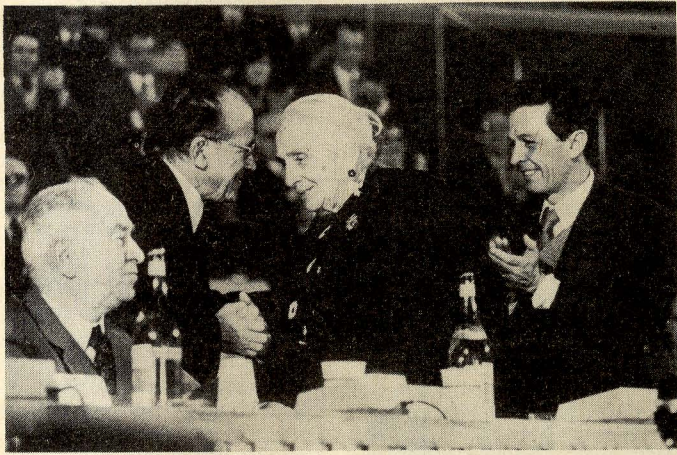
στημιακούς διανοούμενους. Άμεσος στόχος ό ιδεολογικός έλεγχος τής νεολαίας.

Όμως πίσω από αυτό τό στόχο ύπάρχει ένας ακόμη σοβαρότερος, ή Άλληλεγγύη. Τόν προσδιόρισε ό στρατηγός Γιαρουζέλσκι στο λόγο του στις 28 Νοέμβρη: «Ο έσωτερικός έχθρός», είπε, «έχει άδυνατίσει», και πρέπει νά ξεκινήσει έναντιόν του «ένας μακροχρόνιος άγώνας».

Τό καθεστώς τού Γιαρουζέλσκι, σήμερα, εμφανίζεται ένισχυμένο. Και είναι. Η επίσκεψη τού στρατηγού στο Παρίσι, στον πρόεδρο Μιτεράν, και ή επίσκεψη τού Βίλι Μπράντ στή Βαρσοβία ένισχύουν τό καθεστώς στή διεθνή πολιτική σκηνή και φυσικά πολλαπλασιάζουν τίς δυνατοτήτες του για οικονομικές άνταλλαγές. Φαίνεται ότι αυτές οι έπισκέψεις διευκολύνθηκαν από τή συνάντηση των Ρήγκαν και Γκορμπάτσφ. Θά ήταν άδικο νά μήν ύπενθυμίσουμε ότι τό δρόμο για τήν αναγνώριση τής δικτατορίας τού Γιαρουζέλσκι από τίς δυτικές κυβερνήσεις τόν άνοιξε ό Ά. Παπανδρέου. Η πολιτική και ή συναπαγόμενη οικονομική ένίσχυση τού καθεστώτος από τούς Δυτικούς τό ισχυροποιεί έναντι τού «έσωτερικού του έχθρου», τής Άλληλεγγύης. Όμως αυτό δέν σημαίνει ότι έχει γίνει άποδεκτό από τήν πολωνική κοινωνία. Ο ίδιος ό στρατηγός καλεί, όπως είπαμε, σέ «μακροχρόνιο άγώνα» έναντιόν τής Άλληλεγγύης, μακροχρόνιο γιατί γνωρίζει τή δύναμη τής. Σέ αυτή τή συγκρουση θά κριθεί ή δύναμη επιβίωσης τής Άλληλεγγύης και συνεπώς ή τύχη τού καθεστώτος. Τώρα που οι δυτικές κυβερνήσεις εγκαταλείπουν τά δικαιώματα τού άθρώπου στα άνωμάτα τής Πολωνίας, ή άριστερά άς φροντίσει νά μήν ξεχάσει τήν Άλληλεγγύη.

Π.Π.

ΠΑΣΙΟΝΑΡΙΑ, ΤΑ 90 ΧΡΟΝΙΑ

Στις 18 Ιουλίου του 1936, ο στρατηγός Φράνκο μετακινείται από τις Καναρίους νήσους και πάει στο Μαρόκο να αναλάβει την άρχηγία των ισπανικών στρατευμάτων που έχουν ξεγεγερθεί ενάντια στην κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου. Τήν επομένη από όλα τα δίκτυα του ραδιοφώνου, με μεγάφωνα σε όλες τις πλατείες της Ισπανίας ακούγεται η φλογερή δήλωση της Πασιονάρια: *Κάθε αντιφασίστας πρέπει να θεωρήσει τον έαυτό του σαν ένοπλο στρατιώτη της δημοκρατίας. Τα φασιστικά στρατεύματα δεν θα περάσουν.*

Η ήχώ δύο λέξεων θα απλωθεί σε όλη την Ισπανία, σε όλοκληρη την Ευρώπη: No pasaran. Ο ισπανικός λαός οργανώνει την ένοπλη άμυνα του. Στην ήχώ των δύο λέξεων απαντάνε οι Ευρωπαίοι κομμουνιστές και αντιφασίστες. Η γερμανική ταξιαρχία Τέλμαν, η αμερικανική ταξιαρχία Λίνκολν, ο ελληνικός λόχος Ρήγας Φεραίος, η ιταλική ταξιαρχία Γκαριμπάλντι, οι Σοβιετικοί αξιωματικοί με όπλα και πυρομαχικά, ο Μπέρτολτ Μπρέχτ που γράφει τους στίχους του ύμνου των διεθνών ταξιαρχών, και τόσοι άλλοι. Η ίδια η Πασιονάρια ηγείται στην πρώτη άμυνα της Μαδρίτης ενάντια στους άντρες του στρατηγού Μόλα. No pasaran. Και δεν πέρασαν τότε.

Από τον ραδιοφωνικό της λόγο στις 19 Ιουλίου ως την πρώτη άμυνα της Μαδρίτης θεμελιώθηκε ο θρύλος της Πασιονάρια. Όμως οι αγώνες της είναι παλαιότεροι. Γεννη-

μένη τό 1895 στο χωριό Γκαλάρτα στη Βισκάγια, κόρη και έγγονή οικογένειας εργατών ορυχείων, όπως όλο τό χωριό και τό γύρω χωριά, ήταν τό όγδοο παιδί μιās οικογένειας που είχε συνολικά δεκατρία. Κατά καλή της τύχη θά τελειώσει τή στοιχειώδη εκπαίδευση, αλλά δεν θά γίνει ποτέ δασκάλα όπως όνειρευόταν. Στά είκοσι της παντρεύεται μέ τόν Χουλιάν Ρουίξ, εργάτη ορυχείων, και μαζί μέ αυτόν αρχίζει τήν πολιτική της δράση. Στις εργατικές Αστουρίες όπου εγκαθίσταται τό ζευγάρι μετά τό γάμο, ο Χουλιάν παίρνει μέρος σε απεργίες που συχνά καταλήγουν σε εξεγέρσεις, σε διαδηλώσεις που καταστέλλονται βίαια. Σχυνά βρίσκεται στή φυλακή. Η Ντολόρες τόν αντικαθιστά όχι μόνο στήν οικογένεια, που μένει χωρίς μισθό, αλλά και στήν πολιτική. Τά έξι τους παιδιά δεν τήν εμποδίζουν. Η Ντολόρες, που ήταν ή πιό γραμματισμένη από όλους τους συντρόφους, αναλαμβάνει αρχικά νά συντάσσει προκηρύξεις, αργότερα και κάποια άρθρα στήν έφημερίδα *Ο άνθρακωρύχος της Βισκάγια*.

Έτσι ανακαλύπτει ένα ψευδώνυμο που έκτοτε θά τό χρησιμοποιεί συνεχώς: Πασιονάρια, γιατί τό πρώτο της άρθρο τό έγραψε και τό δημοσίεψε τό Πάσχα, στή διάρκεια της εβδομάδας των παθών. Τρία χρόνια μετά τήν όκτωβριανή επανάσταση ή Πασιονάρια συμμετέχει στήν ίδρυση του κομμουνιστικού κόμματος στις

Αστουρίες. Η σύνδεση των Ισπανών κομμουνιστών μέ τήν Τρίτη Διεθνή είναι γεγονός.

Η Πασιονάρια πρωτοστατεί στήν όργάνωση πολλών εκδηλώσεων και εργατικών κινητοποιήσεων. Τό 1930 εκλέγεται στήν Κεντρική Έπιτροπή. Τέσσερα χρόνια αργότερα συμμετέχει ως μία από τις ήγετικές φυσιογνωμίες της εργατικής εξέγερσης στις Αστουρίες. Η κομμούνια των Αστουριών, όπως έμεινε γνωστή, καταστέλλεται. Η Πασιονάρια εξακολουθεί τή δράση της. Ηγείται μιās αντιφασιστικής έπιτροπής γυναικών από όλες τις παρατάξεις που τήν ίδια εποχή συνέστησαν τό Λαϊκό Μέτωπο. Τό 1935 πηγαίνει στή Μόσχα ως εκπρόσωπος στο έβδομο συνέδριο της Διεθνούς. Η φήμη της έχει απλωθεί. Επιστρέφει στήν Ισπανία και εγκαθίσταται στή Μαδρίτη όπου ζει σε ήμι-παραιομία. Σχυνά βρίσκεται στή φυλακή, όπου κάποια στιγμή θά όργανώσει τις φυλακισμένες πόρνες παροτρύνοντας τις νά διεκδικήσουν τά δικαιώματά τους. Τό 1936, τό Φεβρουάριο, μέ τή νίκη του Λαϊκού Μετώπου εκλέγεται βουλευτής και μέ τους λόγους της αναταράσσει τό κοινοβούλιο. Μέ τήν ίδια ρητορική δεινότητα που διέδιδε τήν ιδεολογική της φλόγα, ή Πασιονάρια θά παροτρύνει τή δημοκρατική Ισπανία νά όργανώσει τήν υπεράσπιση της απέναντι στον άνερχόμενο φασισμό των στρατηγών, της εκκλησίας και της μοναρχίας. Σε όλη τή διάρκεια του ισπανικού έμφυλιου βρισκόταν στήν πρώτη γραμμή: στα χαράκωματα της Μαδρίτης, στις μάχες της Μπρυνέτ και του Τερουέλ.

Από τήν άλλη, ή Πασιονάρια ήταν ένας από τους πιό έπίμονους όπαδούς της τάξης μέσα στο Λαϊκό Μέτωπο. Θά καταγγείλει μέ πολύ σκληρά λόγια τόν «τυχοδιωκτισμό» των άναρχικών και τις συμβιβαστικές τάσεις κάποιων σοσιαλιστών. Τό 1939 ή δημοκρατική Ισπανία καταρρέει. Μέ έντολή του κόμματος πάει στή Μόσχα όπου παίρνει μέρος σε μιιά σύνοδο της ήγεσίας της Τρίτης Διεθνούς, για τήν άκριβεια ό,τι είχε άπομείνει μετά τις εκκαθαρίσεις από τόν Στάλιν. Τό τέλος του έμφυλιου και ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος θά τή βρουν στή Μόσχα. Από τό 1943, μέ τό θάνατο του γενικού γραμ-

ματέα του κομμουνιστικού κόμματος Χοσέ Ντιάξ, ή Πασιονάρια θά αναλάβει εκ των πραγμάτων τή γραμματεία. Έπίσημα θά εκλεγεί σε αυτή τή θέση τό 1954 και θά παραμείνει μέχρι τό επόμενο συνέδριο, τό 1960, όποτε γενικός γραμματέας θά εκλεγεί ο Σ. Καρίγιο.

Η Πασιονάρια, φυσικά, δεν θά καταγγείλει τό σταλινισμό. Για τήν αναφορά του Χρυστόφ στο 20ό συνέδριο του ΚΚΣΕ δεν θά πει τίποτε. Παρά τό ότι γνώριζε πολύ καλά ότι ή έσπευσμένη αναχώρηση των διεθνών ταξιαρχών από τόν ισπανικό έμφύλιο άδυνάτισε τό Λαϊκό Μέτωπο ενώ διευκόλυνε τόν Στάλιν νά προετοιμάσει τό έδαφος για τή σύναψη του γερμανοσοβιετικού συμφώνου τό '39, παρά τό ότι γνώριζε επίσης πως ή ΕΣΣΔ τροφοδοτούσε τά στρατεύματα του Φράνκο μέ καύσιμα, και άλλα πολλά, για τήν Πασιονάρια ο Στάλιν παρέμεινε ο «πατερούλης των λαών που βοήθησε τή δημοκρατική Ισπανία». Η Πασιονάρια θά προσπαθήσει νά επιδιώξει τήν άποδέσμευση από τό σταλινισμό πολύ έμμεσα, όπως αρχικά έκανε και ο Τολιάτι. Τό 1956, εκλεγμένη γραμματέας του κόμματος, ή Πασιονάρια προωθεί και κατοχυρώνει τή θέση για έθνική συμφιλίωση στήν Ισπανία, προσπαθώντας νά άποδεσμεύσει τό κόμμα της από τήν ψυχροπολεμική πόλωση. Συγχρόνως προωθεί νέες ήγετικές φυσιογνωμίες για νά άποδεσμεύσει τό κόμμα της, όσο ήταν δυνατόν, από τό σταλινικό παρελθόν του.

Από τό 1977 που γύρισε στήν Ισπανία παρακολούθει τις διαπάσεις του κόμματός της, στο όποιο εξακολουθεί από τό 1960 νά κατέχει τήν τιμητική θέση του προέδρου, παρεμβαίνοντας συχνά υπέρ της ένότητας, αλλά εναντίον της φιλοσοβιετικής στροφής του Σ. Καρίγιο πριν έναν περίπου χρόνο. Τήν ημέρα των γενεθλίων για τό ένενήντα χρόνια της, στις 9 Δεκεμβρίου, όλες οι αντίπαλες τάσεις των Ισπανών κομμουνιστών συμπιλιώθηκαν για μιιά στιγμή, μόνο. Τόσο όσο επέβαλε ή ζωντανή μνήμη της Πασιονάριας, ή ζωντανή παρουσία της ιστορίας των αγώνων του ισπανικού λαού και της εργατικής του τάξης.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΙΓΝΙΔΙ

Μιά κάποια σχέση μεταξύ της μουσικής και του παιγνιδιού, θεωρείται γενικώς προφανής — δέν είναι τυχαία ή χρήση του ρήματος «παίζω» που χαρακτηρίζει στις περισσότερες γλώσσες τη διαδικασία παραγωγής ήχων μέ μουσικά όργανα. Ίσως ακριβώς επειδή ή σχέση αυτή θεωρείται προφανής, λίγες είναι διεθνώς οι πιο συστηματικές εργασίες για τό ζήτημα. Πιο συχνές είναι οι αναφορές στό παιγνίδι σε παιδαγωγικά συγγράμματα περί μουσικής, που όμως, τίς περισσότερες φορές, δέν θίγουν τό ζήτημα σε βάθος. Στο κάτω κάτω οποιαδήποτε ύλη, από τή γεωγραφία έως τά μαθηματικά, μπορεί και πρέπει να διδαχθεί μέσα από διαδικασίες παιγνιδιού — ύπ' αυτήν τήν έννοια όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες συνδέονται κάπως μέ τό παιγνίδι. Τό ζήτημα είναι μήπως μεταξύ μουσικής και παιγνιδιού υπάρχουν βαθύτερες σχέσεις τόσο από ψυχολογική όσο και από λειτουργική άποψη.

Θά πρέπει να ξεκινήσουμε τήν αναζήτησή μας από τήν ανάλυση της έννοιας του παιγνιδιού. Θά προσπαθήσουμε να αποφύγουμε τό σκόπελο των όρισμών, γιατί, όπως πολύ σωστά παρατηρεί ο Καϊσλερ,¹ είναι πολύ δύσκολο να όρίσουμε τό παιγνίδι χωρίς να γίνει ο όρισμός αυτός κυκλικός. Ο ίδιος άλλωστε μάς θυμίζει πως τό *Συνοπτικό λεξικό* της Όξφόρδης δίνει τριάντα τέσσερις έννοιες γι' αυτή τή λέξη.² Άς πούμε γενικά πως ο όρος «παιγνίδι» αποδίδεται σε δραστηριότητες σωματικές ή πνευματικές που έχουν κύριο σκοπό τήν ευχαρίστηση που ή ίδια αυτή ή δραστηριότητα προσφέρει. Αυτό βέβαια είναι μία πολύ άσαφής διατύπωση που δέν καλύπτει ούτε τή σημασία του

παιγνιδιού από βιολογική και ψυχολογική άποψη, ούτε τό ρόλο του για τή σωματική και πνευματική ανάπτυξη του ατόμου. Η σημασία, άλλωστε, του παιγνιδιού έχει επαρκώς εξηγηθεί από όλους τους παιδοψυχολόγους, ώστε να είναι περιττό να επιμείνω. Μεγαλύτερη σημασία για τό ζήτημά μας έχει ή εξής βασική παρατήρηση: Σε όποιονδήποτε όρισμό του παιγνιδιού και αν ανατρέξουμε, ή φράση που προκύπτει από τήν αντικατάσταση του όρου «παιγνίδι» μέ τόν όρο «τέχνη» διατηρεί άκέραια τή σημασία της. Αναφέρω για παράδειγμα έναν όρισμό του Bühler:³ «Μιά δραστηριότητα προικισμένη μέ λειτουργική χαρά και που διατηρείται από τή λειτουργική αυτή χαρά ή εξαιτίας αυτής, θά τήν ονομάσουμε παιγνίδι· λίγο ενδιαφέρει αν (ή δραστηριότητα αυτή) πραγματοποιεί κάτι περισσότερο ή αν μπορεί να συσχετιστεί μέ κάτι πιο χρήσιμο». Χαρακτηριστική είναι και ή φράση του Wolff:⁴ «Όλες οι άνικανοποίητες ανάγκες της φαντασίας, της θεώρησης και της έρευνας βρίσκουν τήν ικανοποίησή τους στη δραστηριότητα του παιγνιδιού (*activité ludique*)». Ένδιαφέρον είναι επίσης ότι κάποιιο όρισμοί της τέχνης θυμίζουν άντιστοιχούς του παιγνιδιού. Λέει π.χ. ο Σμόλ: «Η τέχνη είναι βασικά μία διαδικασία μέσω της οποίας διερευνούμε τό έσωτερικό και τό έξωτερικό μας περιβάλλον και μαθαίνουμε να ζούμε μ' αυτά».⁵ Άλλά κάτι τέτοιο θέλει να πεί και ο Καϊσλερ για τό παιγνίδι, όταν τό θεωρεί σαν μία πρωταρχική βιολογική λειτουργία μέ στόχο τήν άπελευθέρωση του «έξερρευνητικού όρμέμφυτου».⁶ Ο ίδιος άλλωστε, εξετά-

ζοντας λίγο πιο κάτω τήν παιγνιδιάρικη συμπεριφορά όρισμένων ζώων, καταλήγει ως εξής: «Έτσι τόσο ή μίμηση και ή προσποίηση όσο και ή τέχνη, φαίνεται πως έχουνε τους προδρόμους τους στις παιγνιδιάρικες δραστηριότητες των άνωτέρων θηλαστικών και πουλιών».

Θά μπορούσαμε να συνεχίσουμε τήν απαρτίμηση αναφορών στη γενικότερη σχέση μεταξύ παιγνιδιού και τέχνης. Προτιμώ όμως να περάσω άμέσως στό χώρο της μουσικής. Ο Πιέρ Σέφερ έχει κάνει μία πολύ σημαντική παρατήρηση για τή γέννηση της μουσικής, παρατήρηση που επαναλαμβάνει, σχολιάζοντάς τήν, ο Φρανσουά Ντελαλάντ:⁷ «Αυτό που ξεχωρίζει τήν κολοκύθα-σκευός της κουζίνας από τήν κολοκύθα-μουσικό όργανο, όταν ο άνθρωπος του Νεάντερταλ παράγει έναν ήχο μέ τήν κολοκύθα που χρησιμοποιεί συνήθως για καταρόλα, κι αυτό που επιβεβαιώνει πως έχουνε να κάνουνε μέ μουσική, είναι τό γεγονός πως ή χειρονομία επαναλαμβάνεται και παραλλάσσεται. Ακριβώς επειδή παραλλάσσεται, τό ενδιαφέρον μετατίθεται από τήν αίτια, δηλαδή από τήν άπλή κρούση, στό άποτέλεσμα, δηλαδή στόν ήχο. (...) Έτσι, σύμφωνα μέ αυτή τήν εικόνα, ο πρωτόγονος άνθρωπος συμπεριφέρεται κατά τρόπο αρκετά παραπλήσιο μέ τό μικρό παιδί».

Νά λοιπόν που και ή μουσική, μέ τήν έννοια των οργανωμένων από τόν άνθρωπο ήχων, είναι καταρχήν ένα παιδικό παιγνίδι. Τώρα, οι αναλογίες της μουσικής μέ τό παιγνίδι, φαίνονται ακόμη καθαρότερα αν θεωρήσουμε ένα προς ένα τά διάφορα χαρακτηριστικά και τά διάφορα είδη του παιγνιδιού. Από τήν πολύ ενδιαφέρουσα και έμπεριστατωμένη εργασία του Ζάν Σατώ για τό παιδικό παι-

3. K. Bühler, *Die geistige Entwicklung des Kindes*.

4. W. Wolff, *The Personality of the Preschool Child*.

5. Chr. Small, *Μουσική - Κοινωνία - Παιδεία*, Έκδ. Νεφέλη.

6. Άρ. Καϊσλερ, δ. π.

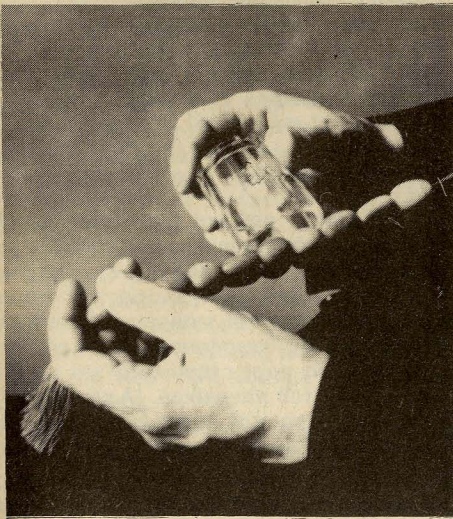
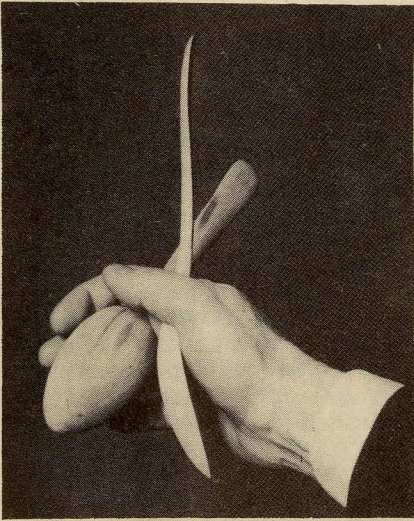
7. Fr. Delalande, *La musique est un jeu d'enfant*.

1. Άρθρουρ Καϊσλερ, *Η Πράξη της Δημιουργίας*, Έκδ. Χατζηνικολή.

2. Στο ίδιο.

γνίδι (*Le jeu d'enfant*), σταχυολογῶ τὰ κυριότερα χαρακτηριστικά τοῦ παιγνιδιοῦ καί τὰ συνοδεύω μέ τὰ ἀντίστοιχα τῆς μουσικῆς:

— «*Ἀπό τήν εὐχαρίστηση τοῦ καινούργιου στήν ἠθική ἱκανοποίηση*». Ἡ ἀναζήτηση τοῦ καινούργιου εἶναι ἀπό τὰ βασικά κίνητρα τόσο τοῦ παιγνιδιοῦ ὅσο καί τῆς μουσικῆς. Δέν ὑπάρχει μουσικός, ἰδιαίτερα ἀπ' ὄσους ἀσχολοῦνται μέ τή μουσική δημιουργία, πού νά μήν ἔχει νιώσει αὐτή τήν ἀνείπωτη χαρά τῆς ἀνακάλυψης ἑνός καινούργιου συνδυασμοῦ ἡχῶν, ἑνός καινούργιου ἀκούσματος, σέ βαθμό πού νά αἰσθάνεται ἠθικά δικαιωμένος, πέρα ἀπό ὅποιαδήποτε ἀναγνώριση. Ὑπάρχουν μάλιστα περιοδοί ὅπου ἡ ἀναζήτηση τοῦ καινούργιου γίνεται αὐτοσκοπός, εἰς βάρος ὅποιασδήποτε ἄλλης μουσικῆς λειτουργίας. Κάτι τέτοιο συνέβη

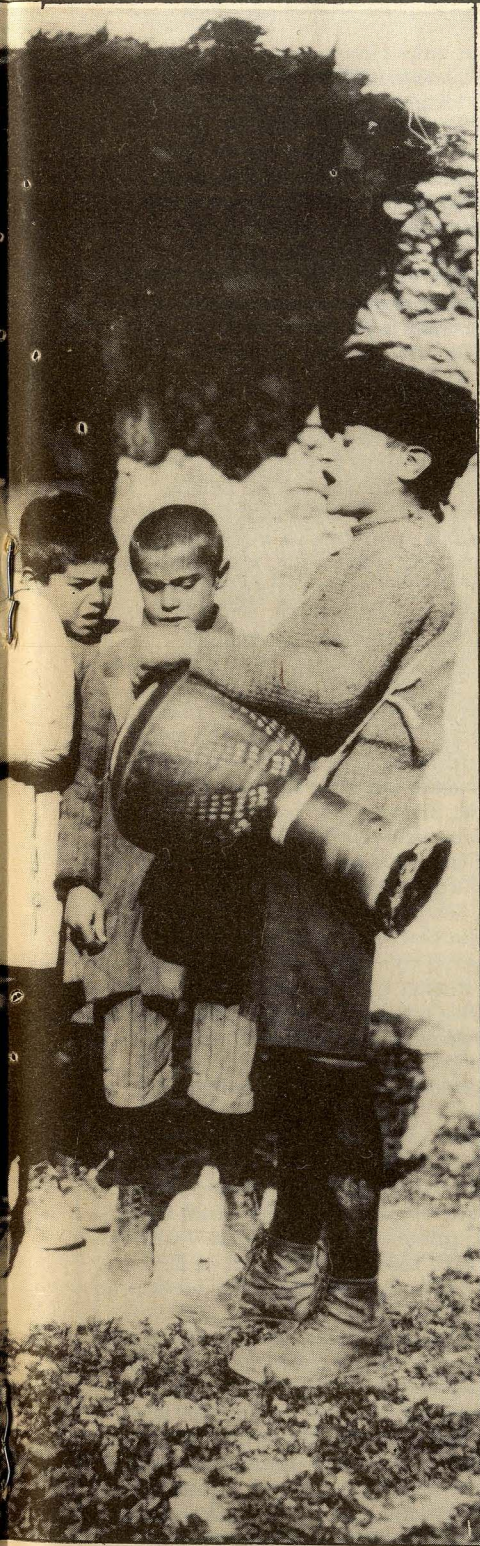
καί στίς μέρες μας ὅπου πολλές συναυλίες σύγχρονης μουσικῆς μοιάζουν περισσότερο μέ διαγωνισμό εὐρημάτων παρά μέ παράθεση μουσικῶν ἔργων.

— «*Ἡ ἀγάπη τῆς τάξης*» εἶναι ἴσως στή μουσική ἀκόμη πιό ἐμφανῆς ἀπ' ὅ,τι στό παιγνίδι. Ἡ μουσική ὡς κατασκευή δέν μπορεῖ παρά νά σημαίνει ἕνα βαθμό τάξης μέσα στή γενικότερη ἀταξία τῶν ἡχῶν. Στό παιγνίδι καί ἀκόμη περισσότερο στή μουσική εἶναι μεγάλη ἡ σημασία τῶν ἀριθμῶν καί τῆς γεωμετρίας. Εἶναι περιττό νά ὑπενθυμίσω τὰ ἔργα καί τίς μελέτες τοῦ Ξενάκη. Ὁ ἴδιος μάλιστα θεωρεῖ ὅτι ὁ βαθμός τάξης κάθε ἔργου εἶναι μέγεθος μετρήσιμο καί τό ὄνομάζει ἐντροπία. Ἀξίζει ἴσως νά διευκρινίσω ὅτι ὁ Ξενάκης δέν ἀποτελεῖ ἐξαιρέση. Ὅλοι οἱ σύγχρονοι συνθέτες, ἄλλοι λιγότερο καί ἄλλοι περισσότερο, καταφεύγουν στούς νόμους τῆς συνδυαστικῆς. Ἡ ἀγάπη τῆς τάξης ὀφείλεται κατά κύριο λόγο στήν ἀνάγκη ἐπιβεβαίωσης τοῦ ἐγώ. Γι' αὐτό καί τὰ κατασκευαστικά παιγνίδια ἀποκτοῦν μεγαλύτερη σημασία ἀπό τή στιγμή πού τό παιδί ἀρχίζει νά συνειδητοποιεῖ τήν προσωπικότητά του. Αὐτό πού εἶναι ἐπίσης πολύ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι συχνά ἡ τάση καταστροφῆς πού παρουσιάζουν τὰ μικρά παιδιά ἀνταποκρίνεται περίπου στήν ἴδια ἀνάγκη. Ἡ καταστροφή τοῦ παιγνιδιοῦ τοῦ ἄλλου εἶναι κατά κάποιον τρόπο ἡ ἀντικατάσταση τῆς τάξης τοῦ ἄλλου ἀπό μιά προσωπική τάξη χαμηλότερου βαθμοῦ. Εἶναι σάν νά τοποθετοῦμε τήν προσωπική μας σφραγίδα, τήν ὑπογραφή μας πάνω στά πράγματα. Ἡ στάση αὐτή μοῦ θυμίζει ἐντονα τή στάση πολλῶν συνθετῶν γύρω στά 1970, ὅταν ἡ «πρωτοποριακή» μουσική βρισκόταν στή μεγάλη τῆς ἀκμῆ. Πολλοί λοιπόν συνθέτες εἶχαν τότε καταληφθεῖ ἀπό ἕνα εἶδος ὑστερικής καταστροφικῆς μανίας πού ἐκφραζόταν εἴτε μέ τήν καταχρηστική ἔως προσβλητική χρήση τῶν μουσικῶν ὀργάνων εἴτε μέ τήν παρωδία τῶν κλασικῶν ἔργων. Πέρα ἀπό τίς ὅποιες ἄλλες αἰτίες τοῦ φαινομένου, ἦταν προφανῆς ἡ ἐντονη ἀνάγκη τῶν συνθετῶν ἐκείνων νά ξεφύγουν ἀπό τήν καταπίεση τῆς τάξης πού ἡ κλασική μουσική μᾶς κληροδότησε, ἔστω καί ἂν δέν εἶχαν τίποτε ἄλλο νά ἀντιτάξουν ἀπό τήν ἀταξία. Οὐμᾶμα συγκεκριμένα μιά πολύ ἐνδιαφέρουσα συναυλία γύρω στά 1970 στήν Royan — ἄντρο τῆς πρωτοπορίας τήν ἐποχή ἐκείνη— ὅπου μεταξύ ἄλλων παιζόταν ἕνα ἔργο τοῦ Ἀμερικανοῦ συνθέτη Λούκας Φός. Τό ἔργο λοιπόν αὐτό βασιζόταν σέ ἕνα κλασικό κομμάτι τοῦ Μπάχ καί μέσα ἀπό μιά σοφή ἐπεξεργασία βασισμένη στό μηχανισμό τοῦ ὄνειρου — ἢ τοῦ ἐφιάλτη, ἂν προτιμᾶτε— ἔφτανε στή βαθμιαία ἀποσύνθεση τοῦ ἔργου μέχρι ἐξαφανίσεως. Σέ μιά στιγμή μάλιστα ἕνας «ἐκτελε-

στής» ἔσπαγε μιά καρέκλα, κοπανώντας τήν μέ μανία στό πάτωμα — ἴσως μάλιστα ἀκολουθοῦσε καί κάποιο ρυθμό— ἐνώ ἡ ὑπόλοιπη ὄρχηστρα συνέχιζε τό ἔργο τῆς ἀποσύνθεσης. Πάνω κεῖ ὁ Ἄντουάν Γκολέα, γνωστός μουσικοκριτικός, σηκώθηκε προκλητικά καί ἐγκατέλειψε τήν αἴθουσα. Γιά ἄλλη μιά φορά δέν εἶχε καταλάβει τίποτε. Δέν ἀντελήφθη τό πνευματικό παιγνίδι τῆς ἀποσύνθεσης οὔτε τέλος πάντων τήν ἀγωνία καί τό πάθος τοῦ συνθέτη, στήν προσπάθειά του νά δημιουργήσει μιά καινούργια τάξη, καταστρέφοντας τήν παλιά.

— «*Ὁ ρυθμός*» εἶναι ἕνα συγγενικό

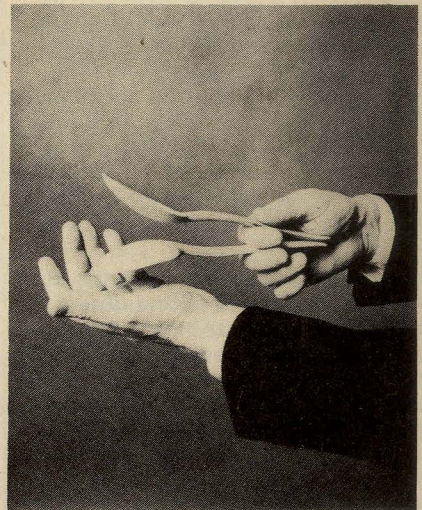

πρός την τάξη χαρακτηριστικό του παιγνιδιού. Τό πόσο ευαίσθητο είναι τό μικρό παιδί στό ρυθμό, είναι κάτι πού ὄλοι τό γνωρίζουμε. Ὁ Πιέρ Νταβίντ σέ ἓνα ἄρθρό του δείχνει πώς «οἱ πρῶτες "φανταστικές" ἀναμνήσεις τοῦ παιδιού είναι πιθανότατα αὐτές πού ἔχουν καταγραφεῖ στό ὑποσυνείδητό του ὑπό τή μορφή ρυθμικῶν ἰχνῶν».⁸ Ὁ ρυθμός στό παιδικό παιγνίδι ἐκφράζεται κυρίως μέσα ἀπό τό

λόγο (στιχάκια, τραγουδάκια, φωνές κ.λπ.), ἀλλά συχνά ἐπίσης χαρακτηρίζει τήν κίνηση, ἡ ὁποία κάποτε ἀποκτᾶ χορογραφικές διαστάσεις.⁹ Ὁ ρυθμός στό παιδικά παιγνίδια παρουσιάζει συνήθως μιά κυκλικότητα, καί ὕπ' αὐτήν τήν ἔννοια, σέ συνδυασμό μέ τά μελωδικά σχήματα πού ἐπαναλαμβάνονται, παραπέμπει περισσότερο σέ μουσικές «ἐπαναληπτικές» (répétitives) ὅπως αὐτές τοῦ Στήβ Ράιχ. Ἄξιζει, ἀλήθεια, νά σταματήσει κανεῖς λίγο στήν κυκλικότητα, τήν περιοδικότητα, τήν ἔμμονη ρυθμική ἐπανάληψη πού χαρακτηρίζουν τό παιδικό παιγνίδι, ἀλλά καί πολλές μουσικές, ἰδιαίτερα στούς ἐξωευρωπαϊκούς πολιτισμούς. Ὑπάρχει σίγουρα μιά μαγική δύναμη σ' αὐτήν τήν ἐπανάληψη πού συχνά ὀδηγεῖ σέ καταστάσεις ἔκστασης (trans), ὅπου δηλαδή ὁ συμμετέχων χάνει τήν αἴσθησή του πραγματικοῦ χώρου καί χρόνου. Εἶναι ἴσως γιατί ὁ ἴδιος ὁ χρόνος εἶναι μιά ἔννοια κυκλική, περιοδική — εἶναι ἡ κυκλική κίνηση τῆς Γῆς γύρω ἀπό τόν ἑαυτό της, εἶναι ἡ κυκλική κίνηση τῆς Γῆς γύρω ἀπό τόν ἥλιο. Φαίνεται λοιπόν πώς κάθε ἀνθρώπινη δραστηριότητα πού στηρίζεται στήν περιοδική ἐπανάληψη τῶν ἰδίων κινήσεων ἢ τῶν ἰδίων λέξεων ἢ τῶν ἰδίων ἤχων δημιουργεῖ μιά ἀπόλυτη παραλληλότητα μέ τό χρόνο καί κατά συνέπεια τόν ἀναρεῖ.

— «Ἡ ἀναζήτηση ἑνός κοινοῦ» πού εἶναι προφανής γιά τό μουσικό, εἶναι ἐπίσης ἓνα συστατικό τοῦ παιγνιδιού. Τό παιδί ἀπό τά τρία του χρόνια καί πάνω θέλει νά τό προσέχουν καί νά τό θαυμάζουν, τόσο πολύ πού γιά νά τραβήξει τήν προσοχή τῶν ἄλλων μπορεῖ νά κάνει καί ἀταξίες. «Κοίτα μαμά» ἢ «κοίτα μπαμπά» εἶναι φράσεις πού φτάνουν νά γίνουν βασανιστικές, κάθε φορά πού τά παιδιά παίζοντας νομίζουν πώς πετυχαίνουν κάτι πού ἀξίζει τό θαυμασμό τῶν μεγάλων. Ἀργότερα, στό ὁμαδικά παιγνίδια, τά παιδιά περνοῦν διαδοχικά ἀπό τή θέση τοῦ πρωταγωνιστῆ στή θέση τοῦ θεατῆ, καί ἔχει πάντα μεγάλη σημασία ὁ θαυμασμός τῶν συνομηλίκων. Κάθε παιδί γυρεύει μέσα στό παιγνίδι νά ἀποδείξει τήν ἀνωτερότητά του. Περιττόν νά ἐπιμείνω στήν ἀντίστοιχη ἀνάγκη τοῦ μουσικοῦ. Προσπερνῶ πολλά ἄλλα χαρακτηριστικά τοῦ παιγνιδιού, πού ἔχουν πάντοτε τό ἀνάλογο τους στή μουσική — τή «σοβαρότητα», τόν «ἀσκητισμό», τήν «ἀγάπη τῆς μοναξιάς», τό «αἶσθημα κυριότητας», τήν «ἐπιθυμία κυριαρχίας», τά «τελετουργικά στοιχεῖα» κ.ἄ. — γιά νά σταθῶ σέ δύο βασικά: τήν ὁμαδικότητα καί τήν ἀρχή τῆς μίμησης καί τῆς παραλλαγῆς.

Εἶναι γνωστή ἡ σημασία τῶν ὁμαδικῶν παιγνιδιῶν γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς συνείδησης τοῦ παιδιοῦ μέσα ἀπό διαδικασίες ἀνταγωνισμοῦ καί συνεργασίας, πού μέσα στό παιγνίδι δέν μπορεῖ παρά νά συνυπάρχουν σέ μιά διαλεκτική ἰσορροπία. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τήν ὁμαδική μουσική, κυρίως μέ τόν μουσικό ὁμαδικό αὐτοσχεδιασμό, πού εἶναι βέβαια πολύ πύο συνηθισμένη μορφή μουσικῆς ἔκφρασης στούς ἑκτός Εὐρώπης πολιτισμούς. Ὅμως καί στήν εὐρωπαϊκή μουσική, ἡ μουσική δωματίου κυρίως ἔχει μιάν ἀνάλογη λειτουργία. Ὑπάρχει μιά σοφή ἰσορροπία ἀνάμεσα στήν ἀτομική ἐπίδειξη τοῦ κάθε ὄργανου καί τήν ὁμαδική συνεργασία. Ὁ μουσικός εἶναι ἄλλοτε πρωταγωνιστής καί ἄλλοτε ἀφανές μέλος μιάς ομάδας πού συνεργάζεται ἄρμονικά — ἔδῶ τό ἄρμονικά μπορεῖ νά

8. Georges Jean, *Pour une pédagogie de l'imaginaire*, Casterman.

9. Jean Chateau, *δ. π.*

θεωρηθεί κυριολεξία— γιά τήν έπιτυχία ενός κοινού σκοπού. Κάτι ανάλογο συμβαίνει καί στήν τζάζ, όπου κάθε μουσικός μέ τή σειρά του εκτελεί ένα δεξιοτεχνικό σόλο, ενώ οί άλλοι υποχωρούν σέ δεύτερο πλάνο. Ή συμμετοχή ενός μουσικού σέ τέτοιες ομαδικές μουσικές, πέρα από τήν καλλιτεχνική της σημασία, παίζει σπουδαίο ρόλο στή διαμόρφωση μιάς ισορροπημένης προσωπικότητας, όπως ακριβώς ή συμμετοχή ενός παιδιού στά ομαδικά παιχνίδια.

Γιά τήν άρχή τής μίμησης καί τής παραλλαγής αξίζει νά παραθέσω αυτούσιο ένα απόσπασμα από τό βιβλίο του Ζάν Σατώ, πού ανέφερα παραπάνω: «Έπειδή τό παιδί φτάνει στήν αναπαράσταση μέσα από τήν προσποίηση, ή πρώτη αναπαράσταση πού θά μπορέσει νά προσανατολίσει τά παιχνίδια του, νά τούς δώσει μιά κατευθυντήρια γραμμή, θά είναι ένα έξωτερικό μοντέλο. Οί ψυχολόγοι έχουν συχνά έπιμείνει στήν πληθώρα τών παιγνιδιών μίμησης γύρω στήν ηλικία τών τριών χρόνων. (...) Τό παιδί προσπαθεί μέ αυτά τά παιχνίδια νά μεγεθύνει τήν προσωπικότητά του, πού μόλις έχει ανακαλύψει.

“Ομως πολύ γρήγορα τό παιδί καταλήγει στό νά γυρέψει έναν κανόνα, έξω από τό μοντέλο. Τότε λοιπόν, γύρω στά πέντε χρόνια, εμφανίζονται αυτοί οί αυθαίρετοι κανόνες τών όποιων τή σπουδαιότητα έπισημάνουμε στό τέλος του προηγούμενου κεφαλαίου. Καταφέρνει λοιπόν τό παιδί νά διαχωρίσει από τό αντικείμενο τό νόμο τής συμπεριφοράς του. Οικειοποιείται αυτό τό νόμο, τόν δημιουργεί, καί μέ αυτή τήν πρωτότυπη έπισφράγιση τών κινήσεών του, επιβεβαιώνει τήν προσωπικότητά του καλύτερα απ' ό,τι μέ τήν άπλή μίμηση. Δέν ήταν παρά ένα ήθοποιός, γίνεται ένας δημιουργός».

Ξαναβρίσκουμε δηλαδή από έντελώς άλλο δρόμο τήν ίδια βασική παρατήρηση του Πιέρ Σέφερ γιά τήν κολοκύθα καί τή γέννηση τής μουσικής. Πράγματι, γιά

πολλούς θεωρητικούς τής μουσικής ή άρχή τής μίμησης καί τής παραλλαγής είναι ό θεμελιακός νόμος τής μουσικής. Είναι πολύ χαρακτηριστικό—γιά νά μήν πώ άποκαλυπτικό— αυτό πού συνέβη στήν εποχή μας, γύρω στά 1950, όταν οί μουσικοί ανακάλυψαν τό μαγνητόφωνο καί τή «συγκεκριμένη» μουσική. Τά πρώτα έργα αυτού του είδους ξεκινούσαν από συγκεκριμένους ήχους πού ό συνθέτης ήχογραφούσε, ενώ όλη ή συνθετική του έργου στατηζόταν στή συνεχή παραλλαγή αυτών τών ήχων, στήν πυράμόρφωσή τους μέ τά μέσα πού του παρείχε τό μαγνητόφωνο. «Παραλλαγές γιά μιά πόρτα καί ένα στεναγμό» ήταν ό τίτλος ενός έργου τής εποχής: καί άλίι λοιπόν ή κολοκύθα του ανθρώπου του Νεάντερταλ. Άλλά καί πέρα από τή στάση τών συγκεκριμένων μουσικών, μήπως καί κάθε έπίδοξος συνθέτης δέν ξεκινά τά πρώτα του βήματα μιμούμενος—μερικές φορές μάλιστα αντιγράφοντας— τά έργα τών προηγούμενων, όπου ή διαμόρφωση μιάς προσωπικότητας νά του επιτρέψει τό ρίσκο μιάς δικής του παραλλαγής; Ή μήπως όλη ή ευρωπαϊκή πολυφωνία δέν βασίζεται στήν άρχή τής μίμησης καί τής παραλλαγής μελωδικών ή ρυθμικών θεμάτων; Άλλά ούτε ή δισκογραφία θά είχε άναπτυχθεί σέ τέτοιο βαθμό, άν ό κάθε εκτελεστής, μαέστρος ή οργανοπαίκτης δέν είχε τήν πεποίθηση ότι είναι σέ θέση νά προτείνει μιά δική του έρμηνεία, δηλαδή μιά δική του, άνεπαίσθητη έστω, παραλλαγή του έργου-μοντέλου προς μίμηση.

Θά μπορούσαμε νά κλείσουμε αυτή τή σύντομη έπισκόπηση τών αναλογιών μεταξύ παιγνιδιού καί μουσικής, έπιχειρών-

τας μιά ταξινόμηση κατά τόν τρόπο του Φρ. Ντελαλάντ.¹⁰ Ο συνθέτης αυτός, πού έχει ιδιαίτερα άσχοληθεί μέ τήν παιδαγωγική τής μουσικής, πιστεύει πώς όλη ή μουσική μπορεί νά θεωρηθεί ότι άνήκει σέ τρεις βασικούς τύπους πού άντιστοιχούν στους τρεις τύπους τής δραστηριότητας του παιγνιδιού, όπως αυτοί όρίζονται από τόν Πιαζέ. Ύπενθυμίζω πώς ό Πιαζέ ξεχωρίζει τό παιγνίδι σέ τρεις βασικούς τύπους πού χοντρικά άντιστοιχούν σέ τρία στάδια ανάπτυξης του παιδιού: Στο πρώτο στάδιο, τό λεγόμενο αίσθησιοκινητι-

κό, έχουμε κυρίως τό *παιγνίδι άσκήσεως*, στό δεύτερο στάδιο (2ο έως 7ο έτος) έχουμε κυρίως τό *συμβολικό παιγνίδι*, ενώ στό τρίτο στάδιο άντιστοιχεί τό *κοινωνικό παιγνίδι* ή τό *παιγνίδι μέ κανόνες*. Παρατηρεί λοιπόν ό Ντελαλάντ πώς μέ τόν ίδιο τρόπο μπορούμε νά πούμε πώς έχουμε «μουσικές άσκήσεις», πού χαρακτηρίζονται από τήν πρωταρχική σημασία τών κινήσεων του εκτελεστή, από τήν άναζήτηση μιάς αισθησιακής έντύπωσης του ήχου, όπως π.χ. πολλές άφρικανικές μουσικές, ή διάφοροι αυτοσχεδιασμοί μέ κρουστά όργανα, ή διάφορα σόλο στήν τζάζ κ.λπ. Σέ μιά συναυλία πού παρακολούθησα πρόσφατα είχα τήν ευκαιρία νά διαπιστώσω καί πάλι τή σημασία τής σωματικής βίωσης του ήχου από έναν γνωστό μουσικό, τόν Μάνο Άβραράκη, πού παίζει φλάουτα μέ ράμφος (φλογέρα δηλαδή) καί φουσαρμόνικες. Ο μουσικός αυτός δέν μπορεί νά παίξει άν ολόκληρο τό σώμα του δέν συμμετέχει ενεργά στήν παραγωγή του ήχου. Δέν άρκει νά τόν άκούς, πρέπει καί νά τόν βλέπεις—είναι καίι σάν μπαλέτο. Άλλά καί ως συνθέτης γνωρίζω ό ίδιος πόσο συχνά ή κίνηση του χεριού πάνω στό όργανο προηγείται τής μουσικής σκέψης καί έπιβάλλεται σ' αυτόν. Γι' αυτό υπάρχουν μουσικές πού μοιάζουν άπόλυτα φυσιολογικές στον εκτελεστή, ενώ άλλες τόν κουράζουν καί τόν άποθαρρύνουν. Οί πρώτες άνταποκρίνονται στήν αισθησιοκινητική άντίληψη τής μουσικής καί ταιριάζουν στίς δυνατότητες του κάθε όργάνου, οί δεύτερες είναι άπόρροια άφηρημένης μουσικής σκέψης.

Συμβολική μουσική είναι ένα μεγάλο μέρος από τή ρομαντική περιγραφική μουσική του 19ου αιώνα, ό θεατρικός, μουσικός μορφές, όπερα, μουσικό θέατρο κ.λπ., αλλά καί πολλές σύγχρονες μουσικές πού στηρίζονται σέ συγκεκριμένους ρεαλιστικούς ήχους ή στή μίμηση μαζικών ήχητικών φαινομένων (Πεντερέσκι, Ξενάκης, Στοκχάουζεν καί πολλοί άλλοι). Τέλος *μουσικές μέ κανόνες* είναι βασικά όλες οί γραφόμενες μουσικές, καί στήν ευρωπαϊκή μουσική όψη ή πολυφωνική μουσική, από τούς συνθέτες τής Αναγέννησης μέχρι τούς σειραϊκούς συνθέτες. (Φυσικά, είναι περιττό νά εξηγήσουμε πώς στίς περισσότερες μουσικές οί τρεις τύποι συνυπάρχουν σέ διαφορετικό βαθμό).

Άξίζει τόν κόπο νά σταθούμε γιά λίγο στήν τελευταία αυτή κατηγορία, γιατί συχνά ή εξέλιξη της τήν έφερε πιο κοντά στά άντίστοιχα πνευματικά παιχνίδια (γρίφοι, σταυρόλεξα, πάζλ, σκράμπλ, σκάκι κ.λπ.), παρά σ' αυτό πού γενικά χαρακτηρίζει τή μουσική σάν έκφραση

10. Fr. Delalande, δ.π.

ανθρώπων συναισθημάτων. Η ανάπτυξη της μουσικής σημειογραφίας σε συνδυασμό με την «αγάπη της τάξης» που χαρακτηρίζει, όπως είπαμε, την ανθρώπινη συμπεριφορά, οδήγησε σε διάφορες ιστορικές περιόδους στην αυτόνομη του σημαίνοντος από το σημαινόμενο, σε βαθμό που ο συνθέτης μπορούσε να διαφορεθεί απολύτως για το ήχητικό αποτέλεσμα της σύνθεσής του, αρκεί να ικανοποιούσε τους όρους του πνευματικού παιγνιδιού που επέβαλαν οι κανόνες γραφής. Όποιος έχει λίγο ασχοληθεί με αρμονία και αντίστιξη κατανοεί εύκολα μία τέτοια έκτροπη. Η σειραϊκή μουσική, στην άκρεια της συνέπεια, είναι ένα τέτοιο φαινόμενο. Και η σύγχρονη μουσική βρήκε από τέτοια παραδείγματα. Ο Όλιβιέ Μοσιάν, αναλύοντας στην τάξη για τους μαθητές της σύνθεσης δρισμένα τέτοια έργα, άρεσκόταν να παρατηρεί πως «*η μουσική αυτή είναι για να τη διαβάσεις κι όχι για να την ακούς*». Η παρατήρησή του αυτή δεν είχε διόλου ειρωνικό ή υποτιμητικό χαρακτήρα. Θεωρούσε πως μία τέτοια αντίληψη, που όπως είπαμε ταιριάζει περισσότερο στα πνευματικά παιγνίδια απ' ό,τι στην τέχνη, μπορεί να είναι πηγή ύψηλης απόλαυσης και ικανοποίησης.

Πέρα όμως από τις αναλογίες και τις ομοιότητες μεταξύ μουσικής και παιγνιδιού, ποιές είναι οι διαφορές τους; Νομίζω πως η βασική διαφορά δεν όφειλεται στη θεώρηση της μουσικής ως μιάς γλώσσας, ενός τρόπου επικοινωνίας, έκφρασης συναισθημάτων. Πιστεύω πως οι διαφορές αυτές έχουν ποσοτικό χαρακτήρα και κατά σύμπτωση δεν μπορούν να θεωρηθούν κύριες. Η μόνη βασική διαφορά είναι αυτή που απορρέει από την παραδοχή ύπαρξης ενός έργου σαν αποτέλεσμα ή σαν αιτία της μουσικής δραστηριότητας. Ο Ζάν Σατώ στην ίδια μελέτη γράφει χαρακτηριστικά: «*Αυτό που χαρακτηρίζει το παιγνίδι, είναι η απουσία υλικού στόχου. Η εργασία, η τέχνη, έχουν ένα σκοπό, τείνουν προς ένα έργο*».

Αυτή είναι πράγματι η μόνη ποιοτική διαφορά που αποτελεί ακριβώς και τό κρίσιμο σημείο. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η ύπαρξη έργου, με την έννοια ενός τελειωμένου και αναλλοίωτου ήχητικού προϊόντος, είναι μία σχετικά πρόσφατη έννοια στην ιστορία της ευρωπαϊκής μουσικής, ενώ στους υπόλοιπους

μουσικούς πολιτισμούς λείπει παντελώς. Είναι δε όλο και πιο πολλοί εκείνοι που, σαν τον Κρ. Σμόλ, θεωρούν τη λατρεία των κλασικών άριστουργημάτων και τη μετατροπή τους σε καταναλωτικά αγαθά ως μία έκτροπη από την αληθινή μουσική δραστηριότητα. «*Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο επιμένω στην τρομερή σημασία της τέχνης ως διαδικασίας και στή σχετικά μικρότερη σημασία του έργου τέχνης, του αντικειμένου που παράγεται. Το βασικότερο εργαλείο της τέχνης είναι το ανεπανόληπτο της εμπειρίας*».¹¹ Ο Σμόλ άντλει τα διδάγματα του από την εμπειρία των άλλων μουσικών πολιτισμών, που βρίσκονται πολύ πιο κοντά στο τελετουργικό ομαδικό παιγνίδι. «*Ο μουσικός ενός γκαμελάν παίρνει στα γόνατά του το μικρό του γιό, κατά τη διάρκεια μιάς εκτέλεσης, και του δίνει να κρατήσει τις μαγκέτες του μεταλλόφωνου, οδηγώντας μετά τα χέρια του στις σωστές νότες, την κατάλληλη στιγμή*». Ο Ντελαλάν επίσης είναι απ' αυτούς που δίνουν μεγαλύτερη σημασία στη μουσική πράξη αυτή καθαυτή απ' ό,τι στο έργο. Είναι άλλωστε πολλές οι ένδειξεις ότι η σύγχρονη μουσική όλο και περισσότερο απομακρύνεται από την κλασική έννοια του έργου. Ο ομαδικός αυτοσχεδιασμός αποκτά όλο και περισσότερους όπαδούς, ενώ ο ρόλος του συνθέτη όλο και περιορίζεται, προς χάριν μιάς μεγαλύτερης ελευθερίας του μουσικού εκτελεστή (γραφικές παρτιτούρες, αλεατορική μουσική, έργα «άνοιχτης μορφής» κ.λπ.).

Παράλληλα, η εξέλιξη της τεχνολογίας έχει δημιουργήσει μία σειρά από πρωτότυπα ηλεκτρονικά όργανα — γοητευτικότερα παιγνίδια — με άπειρες δυνατότητες που περιορίζουν στο ελάχιστο το χρόνο καταγραφής μιάς μουσικής ιδέας. Έτσι όλα οδηγούν σε μία αισθησιοκινητική αντίληψη της μουσικής που πλησιάζει όλο και πιο πολύ στο παιγνίδι, και που απορρίπτει την τρομοκρατική αντίληψη του έργου ως άριστουργήματος προορισμένου να επιζήσει στους αιώνες των αιώνων. Χαρακτηριστικό είναι το σημείωμα με το όποιο ο Μιχάλης Γρηγορίου προλογίζει τον τελευταίο του δίσκο: «*Στά διάφορα μπαράκια της Αθήνας βλέπω κάθε*

μέρα ένα σωρό άφισες για καλλιτεχνικά συμβάντα που νόμισαν κάποτε πως θα γράψουν "ιστορία", και που αποτελούν τώρα μέρος της διακόσμησης. Είναι μία καλή τιμωρία για κάθε τέχνη που φιλοδοξεί να ανοίξει διάλογο με δημόσιες άξίες σε μία εποχή όπου η ιστορία έχει πεθάνει και όπου κάθε καινούργιο έργο μοιάζει με λάμψη χωρίς μεταίσθημα, με κρότο χωρίς άποψη. Σε μία τέτοια εποχή λοιπόν, έρχομαι κι εγώ να συμβάλω άφοβα μ' αυτό το δίσκο στην αυριανή διακόσμηση των τοίχων που μας περιβάλλουν».¹²

Τελειώνοντας θα ήθελα να διευκρινίσω ορισμένα πράγματα που θα μπορούσαν να δώσουν λαβή για παρανοήσεις. Η πρόθεση της σύντομης αυτής εργασίας μου ήταν να δείξει τις βαθύτερες σχέσεις μεταξύ μουσικής και παιγνιδιού, και όχι βέβαια να αποδείξει πως οι δύο αυτές έννοιες είναι ταυτόσημες. Τέτοιου είδους γενικεύσεις και αφελείς είναι και δεν οδηγούν πουθενά — σκεφθείτε π.χ. που μπορούσαμε να φτάσουμε με άριστοτέλειους συλλογισμούς του τύπου:

μουσική = παιγνίδι

έργασία = παιγνίδι

άρα μουσική = εργασία κ.ο.κ.

Σημασία είχε επίσης να φανεί πως η μουσική, στην ιστορική της εξέλιξη, αλλά και στη γεωγραφική της θεώρηση, πλησιάζει διαφορετικές κάθε φορά μορφές παιγνιδιού. Όσον αφορά το μουσικό έργο με την ευρωπαϊκή έννοια της λέξης, ήθελα να γίνει κατανοητό ότι, ανάλογα με το αν τοποθετούμαστε θετικά ή αρνητικά απέναντί του, απομακρυνόμαστε ή πλησιάζουμε στην αντίληψη της μουσικής ανώτερης — υπέρτατης — μορφής παιγνιδιού. Η στάση μας αυτή καθορίζει επίσης δύο διαφορετικές παιδαγωγικές αντιλήψεις: στή μία περίπτωση η μουσική παιδεία έχει κύριο στόχο την πληροφόρηση, την εξοικείωση και την κατανόηση των σημαντικότερων μουσικών έργων, ενώ στην άλλη μεγαλύτερη σημασία έχει η βίωση της μουσικής διαδικασίας αυτής καθαυτήν ως ενεργητικής δραστηριότητας.

Γιώργος Κουρουπός

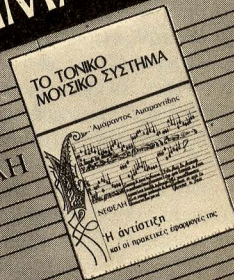
11. Κρίστοφερ Σμόλ, δ.π.

12. Μιχάλη Γρηγορίου, 'Ο 'Οδυσσεάς στο ποτάμι, Κύκλοι τραγουδιών σε ποίηση Τάκη Σινόπουλου.

Η αντίστιξη
καί οι πρακτικές
εφαρμογές της

ΤΟ ΤΟΝΙΚΟ
ΜΟΥΣΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

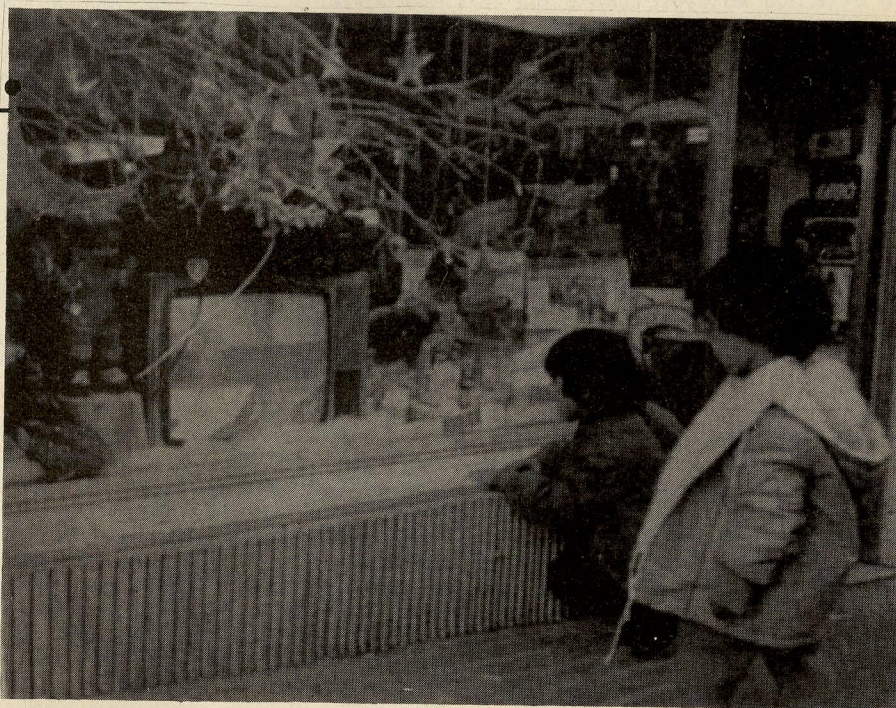

Τά παιδιά βλέπει...

Οι πωλήσεις παιδικών παιχνιδιών στην Ελλάδα αποφέρουν περί τα 10 δισ. τό χρόνο. Κάπου τα δύο τρίτα πουλιώνται αυτό τό δίμηνο τών γιορτών. "Όσοι βλέπουν τηλεόραση τούτες τές μέρες τό ξέρουν.

Άλλά πρίν άκόμα άρχίσει ή τηλεοπτική διαφήμιση παιχνιδιών νά σαρώνει, τά δύο τελευταία χρόνια, τά πάντα στό διάβα της, ή τηλεοπτική διαφήμιση ένγένει είχε ήδη γίνει άυτοσκοπός γιά τά παιδιά. Κλεισμένο στό σπίτι, τό παιδί τής πόλης δέν είχε παρά νά στρέψει τό βλέμμα εκεί πού κοιτούσαν οί δικοί του. "Αν όμως οί μεγάλοι υπόκεινται στό άδυσώπητη συρραφή άποσπασμάτων πού συγκροτούν τή συνολική «ροή» μιās τηλεοπτικής μέρας, τό παιδί μοιραία άναζήτησε εκείνη άκριβώς τή «ροή» πού μπορούσε μέ τόν τρόπο του νά τήν οικειοποιηθεί, τή διαφημιστική, άναζήτησε τό άκρον άωτον τού άποσπασματικού. Καί αν οί μεγάλοι άναζητούν (ή έτσι νομίζουν) τό καινούργιο, τό παιδί έψαξε γιά τό ήδη οικείο, τό γνωστό. Πιστό σέ έναν άπό τούς άκρογωνιαίους λίθους τής παιδικής άπόλαυσης: τήν επανάληψη, τήν τελετουργία, τήν άνάγκη εκείνου τού οικογενειακού «ξανά, ξανά». Οί διαφημίσεις —καταιγιστικές καί μαζί άστραπιαίες, άφομοιώσιμες ως σύνολο καίτοι ή καθότι άκαταλαβίστικες καί μυστηριακές, κοντινές άλλά καί άπόμακρες, καθημερινές, ίδιες πάντα— έγιναν ό κυρίως κόσμος τού παιδιού (καί τά θλιβερά δίστιχα τους έγιναν ό μουσικός κόσμος του...). Δηλαδή άντικατέστησαν τόν κόσμο. Βομβάρδισαν τό παιδί μέ άντικείμενα αυθύπαρκτα, ασύνδετα, μέ άντικείμενα «καθ' έαυτά» —δηλαδή μέ τές εικόνες τους. Οί διαφημιστές έτσι, χωρίς μάλλον νά τό ξέρουν, άνοιγαν ταυτόχρονα τόν δρόμο καί γιά μία νέα άχανή αγορά.

Οί σχέσεις λοιπόν μέ τά «άντικείμενα» υπήρχαν, έμενε νά βρεθούν καί τά καθαυτό άντικείμενα. Καί βρέθηκαν άπό τόν κόσμο τού παιδιού, δηλαδή κυρίως άπό τήν ίδια τήν τηλεόραση. Δέν έχουμε φτά-

σει άκόμα, βέβαια, στό σημείο πού βρίσκεται τό Άμερικανάκι, τό παιδί πού βλέπει κάπου 20 χιλιάδες διαφημίσεις τό χρόνο καί στά καταστήματα βρίσκει εκείνα άκριβώς τά παιχνίδια περί τά όποια οργανώνονται τά παιδικά προγράμματα τό Σαββατοκύριακο. "Όμως σήμερα κυριαρχεί καί εδώ τό αυτοκίνητο τού «Ιπότη τής Άσφάλτου» καί ό γενικευμένος στρουμφισμός. Καί δέν πρόκειται άπλώς περί καταναλωτισμού όπως συμβαίνει μέ τούς μεγάλους, άφού αυτό τό τέλος πάντων όλο καί κάπως χρησιμοποιούν τά όσα αγοράζουν: τό παιδί εμπλέκεται σήμερα στή διαδικασία ενός ιδιότυπου «νεοπλουτισμού», θά λέγαμε. Γιατί στόν κόσμο τού τηλεοπτικού παιδιού τά πάντα είναι εμπόρευμα στή καθαρότερή του μορφή. "Η άποθέωση τής άνταλλακτικής άξιας. Τό άντικείμενο «παιχνίδι» έχει προφανώς μία άξια χρήσης γιά τό παιδί. "Όμως εδώ δέν πουλιώνται παιχνίδια.

Στίς βιτρίνες τών παιχνιδομάγαζων υπάρχουν σήμερα έγχρωμες τηλεοράσεις πού προβάλλουν άσταμάτητα τές διαφημίσεις τών παιχνιδιών πού διαθέτει μέσα τό κατάστημα. Έκεί μπροστά είναι πού συνωστίζονται τά παιδιά, εκεί λιμπίζονται, εκεί διαλέγουν, γιατί αυτή άκριβώς τή σχέση τού παρατηρητή έχουν μέ τό παιχνίδι, αυτό καταλαβαίνουν ως παιχνίδι — τήν εικόνα του. Αυτή είναι τό πραγματικό «παιχνίδι»: τό υλικό άντικείμενο, λίγα μέτρα πίο κεί στό ράφι, είναι τό υπο-

κατάστατο, τό είδωλο. "Η αγορά του συμβολίζει τήν άπόκτηση τής τηλεοπτικής εικόνας.

Αυτός είναι άλλωστε ό τελικός στόχος, ή άπόκτηση. Έδώ τελειώνει τό «παιχνίδι», τό άντικείμενο πάει σχεδόν κατευθείαν στό πατάρι καί γιά εκεί προορίζεται άλλωστε άφού πολλά παιχνίδια, όλοένα καί περισσότερα, τό παιδί έξ όρισμού δέν έχει τί νά τά κάνει, ό ρόλος του είναι νά χαζεύει ως τρίτος (μιά μέρα; δύο;) εκείνα πού αυτά κάνουν. Έκεί λοιπόν πού κανονικά θά άρχιζε τό παιχνίδι, μέ τήν αγορά, εκεί άκριβώς είναι πού τελειώνει. "Η άπόκτηση τού παιχνιδιού είναι συνώνυμη μέ τήν όριστική του άκύρωση, τήν καταστροφή του. "Όμως ή τηλεοπτική εικόνα δέν παύει νά ρέει άκατάπαυστα. "Η άπόκτηση είναι λοιπόν τό εισιτήριο γιά τή νέα στέρηση καί ή φευγαλέα ικανοποίησή της θά γεννήσει άμέσως τήν επόμενη. Ξανά καί ξανά. Μιλούσαμε προηγουμένως γιά επανάληψη. Αυτή όμως είναι ή επανάληψη τής στέρησης, όχι τής παιδικής άπόλαυσης.

Φαίνεται πώς τό «παιχνίδι» σήμερα δέν είναι τίποτα άλλο παρά τό άεναο, τραυματικό, άγχωμένο κινήγι τού παιχνιδιού. "Ισως γιατί έχουν πλέον εξαφανιστεί εκείνα τά παιχνίδια πού κανείς δέν τά διαφήμιζε — γιατί δέν είχαν άνταλλακτική άξια άφού τά παιδιά δέν τά άλλαζαν μέ τίποτα.

Γιώργος Ξανθάκος

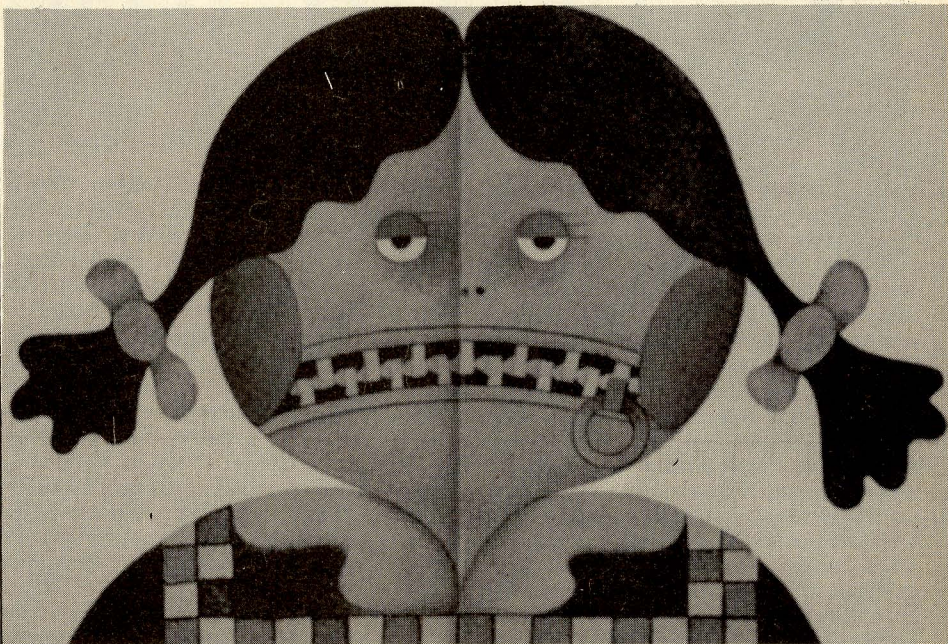
...τά παιδιά δέν παίζει

Τά παιδιά παίζει. Συνήθως όμως δέν παίζει αλλά μανιωδώς αγοράζει. Αγοράζει καί βλέπει τηλεόραση, βλέπει γιά νά αγοράσει τήν εικόνα του θαυμαστού κόσμου τής Μπίμπι Μπό.

Αγοράζει λοιπόν ο κόσμος παιχνίδια γιά τά παιδιά του, παιχνίδια γιά τά παιδιά τών φίλων του, παιχνίδια γιά τά παιδιά τών συγγενών του καί τό άλισβερίσι θά πάρει έξωφρενικές διαστάσεις γιά νά άναπληρώσει τή χαμένη γιορτή. Ο άμείλικτος στήν άπαιτητικότητά του μικρός καταναλωτής, τέλειος καί πειθήνιος άποδέκτης τής διαφημιστικής έντολης-εικόνας, θά συσσωρεύσει τήν περίσσεια τής πατρικής καί μητρικής στοργής σέ ηλεκτρονικά, Κίτ καί σουπερ Κίτ, πλαιουμοπίλ, Μπίμπι Μπό, άεροπλάνα, τάνκς, κανόνια, διαστημάνθρωπους, φλογοβόλα, πλυντήρια, κουζίνα, έργαλεία, ζώα, τρένα κι ό,τι άλλο φανταστεί ο νοός του άνθρώπου. Μια μικρογραφία ή γελοιογραφία του κόσμου τών μεγάλων θά εισβάλλει στόν παιδικό κόσμο υποτίθεται γιά νά φέρει τή χαρά. Κι όπως έτοϋτος ο παιδικός κόσμος δέν πολυκαταλαβαίνει άπό μέτρα λιτότητας, υποτιμήσεις καί τά τοιαϋτα, κι όπως τά σημερινά δώρα τών μάγων κοστίζουν άπό άκριβά ως πανάκριβα — άς ποϋμε, ένα παιχνιδάκι πέντε, δέκα χιλιάδων είναι μέσα στά συνηθισμένα «δωράκια», του χιλιάρικού κανείς δέν τά καταδέχεται —, τό άχόρταγο μάτι του μικρού καί ή άδεια τσέπη του γονιού θά δημιουργήσουν τόν πραγματικό διάκασμο τής γιορτής, άγιες μέρες που 'ρχονται.

* * *

Τό κύριο πρόβλημα όμως δέν είναι τό οικονομικό, γιατί στό κάτω κάτω, μέ λίγα ή μέ πολλά, οί πάντες έχουν άποδεχτεί ότι πρέπει *όπωςδήποτε* νά θυσιάσουν στό βωμό του ίππότη τής ασφάλτου, τής Μπίμπι Μπό ή του πλαιουμοπίλ. Τό κύριο είναι ή έξομοίωση του παιχνιδιού μέ τήν κατοχή του αντικειμένου-παιχνίδι. Κι άκόμα, ή έξομοίωση του παιχνιδιού μέ τήν εικόνα του αντικειμένου-παιχνίδι. Έκείνο που θά μένει έξω άπ' όλον αυτόν τό σαματά είναι τό παίξιμο. Θα κυριαρχήσει ο καταναλωτισμός, ή χαρά είναι πλέον είδος έμπορευματοποιημένο. Η παιδική

φαντασία δέν μαγεύεται, αντίθετα άγκυλώνεται νευρατικά στήν έπαναληπτικότητα τής μηχανικής κίνησης, τό παιδί φαντασιώνει τήν εικόνα του παιχνιδιού, γ' αυτό καί τό παιχνιδι-άντικείμενο έγκαταλείπεται ταχύτατα γιά νά πάρει τή θέση του ή βουλμία γιά ένα καινούργιο.

Η εισαγωγή στήν κατανάλωση είναι τό μέγα μάθημα πολιτικής οικονομίας του σύγχρονου Αι-Βασίλη. Η σημερινή «άθωα» βουλμία του παιδιού γιά τό παιχνίδι που οί πάντες θά προσπαθήσουν νά καλλιεργήσουν, δέν είναι παρά τό πρόπλασμα καί ή προπαιδεία τής αύριανής παγωμένης συμπεριφοράς του ένήλικου. Διότι τό πράγμα πρέπει νά φτιαχτεί έξ άπαλών ονύχων — μόνο τότε μπορεί νά έχει διάρκεια, μονιμότητα, δυναμική. Έπειδή δέ τά περίτεχνα αυτά έργαλεία προορίζονται γιά όλα τά παιδιά καί μυριάδες πανομοιότυπα αντίτυπα τους θά καταναλωθούν μέ τόν ίδιο τρόπο, τίς ίδιες κινήσεις, τήν ίδια άπληστία, τήν ίδια άδιάφορη μανία, θά ισοπεδωθούν οί άτομικές διαφορές, κλίσεις ή δεξιότητες, θά ομοιογενοποιηθεί ο χώρος τής ανάγκης καί τής έπιθυμίας έτσι που, άνακυκλωμένη ή διαδικασία, νά είναι άπόλυτα προσαρμοσμένη στή μεγάλη μαζική παραγωγή. Γιατί ή παραγωγή δέν μπορεί νά φτιάχνει στό κάθε παιδί τό παιχνίδι του, ούτε προσαρμόζεται στις ιδιομορφίες του κάθε άτόμου, χώρου, γειτονιάς ή παρέας, στις άνάγκες, μέ δυό κουβέντες, τής παιδικής κοινωνίας.

Η μαζική παραγωγή θέλει ομοιογενή καί όσο τό δυνατόν ευρύτερο τό χώρο τών άναγκών γιατί μόνο έτσι έρχεται ή μεγάλη κατανάλωση που ξαναφέρει τή μεγάλη παραγωγή καί τό μεγάλο κέρδος. Οί γιορτές άλλωστε αυτή τή χρησιμότητα έχουν: *μία τελετουργία όπου πλάθεται ο μελλοντικός καταναλωτής, όπου ο παιδόκοσμος — ή έλπίδα του μέλλοντος — μνείται στά μελλοντικά μοντέλα συμπεριφοράς.*

Όσοι μιλούν γιά άλλαγή του παραγωγικού μοντέλου, καταναλωτισμό, όσοι μιλούν γιά οικολογικά προβλήματα, «άλλη» ανάπτυξη, άς σταθούν κάπως πιο προσεκτικά μπροστά στις πασπαλισμένες μέ πλαστικό χιόνι βιτρίνες, άς έρευνήσουν καλύτερα τά νεκρά μάτια τής Μπίμπι Μπό: θά βρουν, ίσως, τήν εικόνα του μέλλοντος. Μόνο που καμιά εικόνα δέν είναι ρεαλιστική άναπαράσταση τής πραγματικότητας. Αυτή πάντα μάς ξεπερνά.

* * *

Αν τουλάχιστον έπαιζαν τά παιδιά!... Αλλά τά παιδιά δέν παίζουν μέ τά αντικείμενα, μέ παιδιά παίζουν τά παιδιά... Ο ίππότης τής ασφάλτου ή τά ηλεκτρονικά τά χωρίζουν, τά απομονώνουν, δέν τους επιτρέπουν νά παίξουν μεταξύ τους. Πού καί πώς άλλωστε νά βρεθούν μαζί; Τό καθένα καί τό παιχνιδάκι του, κι ή τηλεόραση γιά όλους.

Καλά Χριστούγεννα.

Δημήτρης Γαλάνης

Πῶς ὁ Ἰησοῦς ἔγινε μαραγκός

Ο Ἰωσήφ δὲν ἦταν μαραγκός. Ὅπως δείξαμε στὸ περσινὸ χριστουγεννιάτικο τεῦχος τοῦ *Δεκαπενθήμερος Πολίτη* ὁ ὄρος «τέκτων» (Ματθαίου 13:55 καὶ Μάρκου 6:3) ποῦ ἔδωσε λαβὴ νὰ πλαστεῖ ὁ μῦθος τοῦ μαραγκοῦ, μεταφράζει τὸν ἀραμαϊκὸ *ναγγάρ* ποῦ δηλώνει ταυτόχρονα τὸν ξυλουργό, τὸν χτίστη ἢ τὸν τεχνίτη, ἀλλὰ καὶ τὸν λόγιό ἢ γενικὰ τὸν μορφωμένο. Ἀκούγοντας τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ οἱ συγχωριανοὶ του, ὅταν κάποια στιγμή δίδαξε καὶ σ' αὐτούς, ἐξεπλάγησαν γιὰ τὴ σοφία καὶ τὴς δυνάμεις ποῦ ἐνσάρκωνε, γράφει ὁ εὐαγγελιστής. Ἡ συνέχεια τῆς περικοπῆς ὅμως δείχνει μᾶλλον τὸ ἀντίθετο: οἱ συγχωριανοὶ ὄχι μόνο δὲν ἐθαύμασαν ἀλλὰ ἐσκανδαλίσθησαν. Τὸν σκανδαλισμὸ τὸν ἐπιβεβαιώνει ἡ ἀπόκριση τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ: *Ὁὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ...* Μὲ ἄλλα λόγια οἱ συγχωριανοὶ ἀρνήθηκαν νὰ δεχτοῦν τὸ νέο δίδαγμα καὶ ἀναρωτήθηκαν ἂν ἦταν δυνατόν νὰ δίνει τέτοιες ἐρμηνείες στὴς γραφές ὁ γιὸς ἐνός μορφωμένου ἀνθρώπου/ἂν ἦταν αὐτὰ λόγια ἐνός λογίου. Ἡ ἑλληνικὴ ὅμως ἀπόδοση τοῦ σχετικοῦ ὄρου μὲ τὸ τέκτων κατήργησε τὴν ἀμφισβημία τοῦ ἀραμαϊκοῦ *ναγγάρ* καὶ δήλωνε πιά γιὰ τοὺς ἀποκλειστικὰ ἑλληνόφωνους ἀναγνώστες τὸν μαραγκό καί/γιὸ τοῦ μαραγκοῦ. Μὲ δεδομένη τὴ σχεδὸν παντελὴ ἀπουσία πληροφοριῶν γιὰ τὸν Ἰωσήφ, ποῦ ἐμφανίζεται μὲ δύο ἀλληλοσυγκρουόμενα γενεαλογικὰ δέντρα καὶ ἐξαφανίζεται χωρὶς νὰ ἀφήσει ἶχνη, ἡ μοναχικὴ ἀλλὰ χαρακτηριστικὴ αὐτῆ λεξούλα «τέκτων» πῆρε ἰδιαίτερο βᾶρος. Ἡ δύναμη τῆς μυθοπλασίας παραμέρισε τὸν πέπλο τοῦ μυστηρίου καὶ ἔδωσε φυσικὴ ὑπόθεση σὲ μιά σκιώδη φυσιογνωμία. Ἀποκτώντας ἐπάγγελμα ὁ Ἰωσήφ ἀπέκτησε καὶ ἱστορία. Πίσω ἀπὸ τὸ σκοτάδι ἄρχισε νὰ προβάλλει ἡ κίνηση καὶ ἡ ζωὴ.

Θὰ μπορούσε ἴσως κανεὶς νὰ ἀναρωτηθεῖ πῶς ἦταν δυνατόν νὰ χαθεῖ τόσο γρήγορα καὶ τόσο ὀλοκληρωτικὰ ἡ ἀρχικὴ σημασία καὶ νὰ πλαστεῖ μὲ τὴση βεβαιότητα ὁ μῦθος. Πῶς δὲν ἐπιβίωσε, ἔστω παράλληλα, καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ λογίου. Ὁ ἀναγνώστης ὅμως τῆς *Καινῆς Διαθήκης* δὲν μένει γιὰ πολὺ μ' αὐτὴ τὴν ἀπορία. Ἀνάμεσα στὸν κόσμον τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως

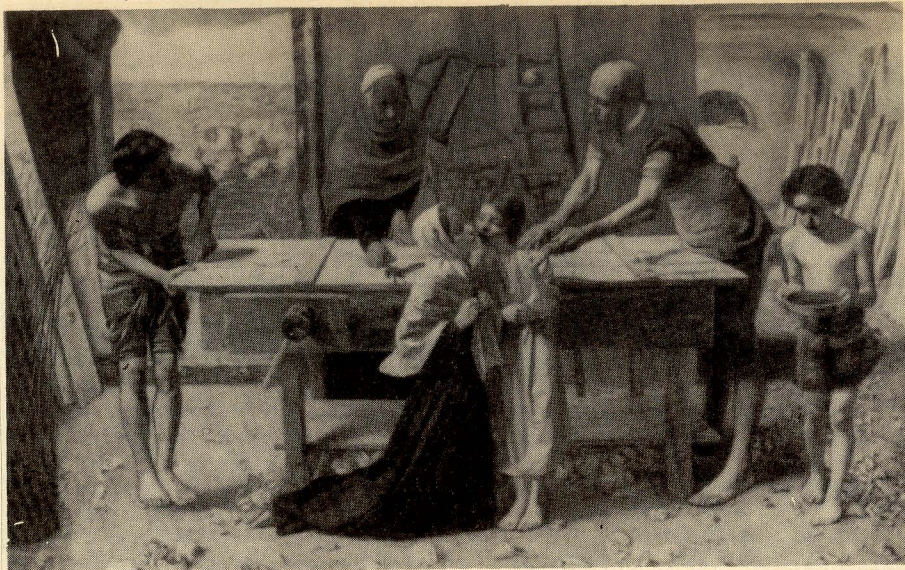
καταγράφεται στὰ εὐαγγέλια, καὶ τὸν κόσμον τῶν πρώτων χριστιανικῶν κοινοτήτων, ὅπως προβάλλουν ἀπὸ τὴς ἀποστολικῆς ἐπιστολῆς, ὑπάρχει μιά βαθιὰ τομῆ. Στὸν κόσμον τῶν εὐαγγελίων ὁ Ἰησοῦς περιδιαβαίνει ἀποκλειστικὰ τὴν παλαιστινιακὴ ἐνδοχώρα ἀποφεύγοντας συστηματικὰ (συνειδητὰ θὰ ἔλεγε ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης) ὅλες τὴς πόλεις καὶ ὅλα τὰ κέντρα ὅπου εἶχε διεισδύσει ὁ ἑλληνιστικὸς πολιτισμὸς. Διδάσκει ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ παρακάπτοντας πάντα κάθε κέντρο πολιτισμοῦ ποῦ ὑπῆρχε στὸ ἐνδιάμεσο. Μοναδικὴ πόλη τὴν ὁποία ἀποδέχεται νὰ ἐπισκεφθεῖ, εἴτε ἐν κρυπτῷ εἴτε γιὰ προσκύνημα στὸ Ναό, εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ.

Στὸν κόσμον τῶν ἐπιστολῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ πρῶτος κιόλας ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, ὁ Παῦλος, πραγματοποιεῖ μίαν ἀπόλυτὴ ἀντιστροφή. Μετακινεῖται ἀπὸ πόλη σὲ πόλη ἐπιλέγοντας προσεκτικὰ τὰ σημαντικότερα κέντρα τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἐμπορίου. Στὴς διαδρομῆς του θὰ πέρασε ἀναγκαστικὰ ἀπὸ πολλὰ ἀγροτικὰ χωριά λίγο ἢ καθόλου ἐξελληνισμένα, ἀλλὰ τὰ ἀποσιωπᾷ ἐντελῶς — τὸ ἴδιο καὶ ὁ Λουκᾶς ποῦ καταγράφει τὸ δρομολόγιό τοῦ Παύλου σημειώνοντας μόνο τὴς βασικῆς πόλεις. Στὸ *Κατὰ Ματθαῖον* εὐαγγέλιό ὁ Ἰησοῦς δίνει τὴ γνωστὴ ἐντολή: *Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ* (10:5).

Μέσα σὲ λίγα χρόνια ὅλοι οἱ σημαντικοὶ ἀπόστολοι ἔχουν μεταφερθεῖ στὴς πόλεις τῶν ἐθνικῶν. Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν παλαιστινιακὴ ἐνδοχώρα στὰ ἄστικα κέντρα τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου καταγράφεται στὴς *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*. Οἱ *Πράξεις* ἀρχίζουν μὲ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τελειώνουν μὲ τὸν Παῦλο δεσμώτῃ στὴ Ρώμη. Γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ αὐτὴ ἡ πορεία, αὐτὴ ἡ μετάβαση, ἡ ἐντολὴ τοῦ Ἰησοῦ μετασχηματίζεται: *ἔσεσθε μου μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς* (1:8). Ἀπὸ τὸν ἕναν κόσμον στὸν ἄλλο ὑπάρχει μιά τεράστια ἀπόσταση, κοινωνικὴ, ἐθνικὴ, γεωγραφικὴ, πολιτισμικὴ, γλωσσικὴ. Καὶ ὅσο μεγάλη εἶναι αὐτὴ ἡ ἀπόσταση, τόσο μικρὸς ὁ χρό-

νος μέσα στὸν ὁποῖο πραγματοποιεῖται. Στὴ διάρκεια μιᾶς γενιᾶς ὁ ἰουδαϊκὸς χριστιανισμὸς συρρικνώνεται καὶ σβῆνει, ὁ ἑλληνικὸς ἀναπτύσσεται καὶ ἀνθεῖ. Μέσα σὲ μιά γενιά χάνεται τελείως ἡ ἀρχικὴ γλώσσα καὶ οἱ ἀραμαϊσμοὶ γίνονται σκοτεινοί, ἀσαφεῖς καὶ σταδιακὰ ἀποκοτῶν ἄλλο νόημα. Πάνω σὲ παρεξηγήσεις χτίζονται μεγάλες ἰδέες, τὰ ἀρχικὰ διδάγματα τροποποιεῖται καὶ παράγουν νέα δόγματα. Ὁ μῦθος τοῦ Ἰωσήφ-μαραγκοῦ εἶναι ἕνα μικρὸ σημάδι αὐτοῦ τοῦ μεγάλου μετασχηματισμοῦ.

Ἀλλὰ ἅπαξ καὶ γεννηθῶν οἱ μῦθοι ἀποκοτῶν δικὴ τους ζωὴ καὶ δικὴ τους ἱστορία. Ἔτσι καὶ ὁ μῦθος τοῦ τέκτονα ἀναπτύχθηκε καὶ διαδόθηκε. Στὰ εὐαγγέλια τῆς *Καινῆς Διαθήκης* ὑπάρχει ἀκόμα μόνο στὰ σπάργανα. Μερικῆς δεκαετίας ἄργότερα ἦταν δεδομένος καὶ ἀκλόνητος. Τὴν ἀνάπτυξη τῆς μυθοπλασίας μπορούμε νὰ τὴν παρακολουθήσουμε στὰ κείμενα ἐκεῖνα ποῦ γιὰ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλο λόγο δὲν βρῆκαν τὸ δρόμο τους στὸν κανόνα τῆς *Καινῆς Διαθήκης καὶ ποῦ υπέστησαν ἔτσι καὶ τὴς μεγαλύτερες ἀλλοιώσεις*. Προσθήκες καὶ ἀλλοιώσεις ἀπομάκρυναν πολὺ τὴς ἀπόκρυφες ἀτιές γραφῆς ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ τους κείμενο καὶ τὴς κάνανε ἐλάχιστα ἢ καθόλου ἀξιόπιστες γιὰ τὰ ὅσα παραδίδουν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως τὰ ἔργα αὐτὰ στέκονται πολὺτιμες μαρτυρίες, ὄχι γιὰ τὴν ἐποχὴ ποῦ ἀναφέρονται ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ ποῦ γράφτηκαν ἢ ποῦ υπέστησαν τὴς μετατροπῆς τους. Ἔτσι, στὸ *Πρωτεὺαγγέλιον Ἰακώβου*, ποῦ οἱ ρίζες του στὴ σημερινὴ τους μορφή ἀνάγονται στὰ μέσα περίπου τοῦ δευτέρου αἰῶνα, ὁ Ἰωσήφ εἶναι μιά ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα. Μὲ τὴν πρώτη του κιόλας ἐμφάνιση κρατᾷ σκέπαρον ὅταν τοῦ ἀνατιθεταῖ ἡ φροντίδα τῆς Μαρίας ὁ Ἰωσήφ τῆς λέει: *Ἰδοὺ παρέλαβόν σε ἐκ ναοῦ κυρίου, καὶ νῦν καταλείπω σε ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ ἀπέρχομαι οἰκοδομησάτις τὰς οἰκοδομὰς μου, καὶ ἤξω πρὸς σέ· κύριός σε διαφυλάξει κ.λπ.* Σὲ ἕνα ἄλλο κείμενο, ποῦ ἀνάγεται στὴν ἴδια ἢ λίγο μεταγενέστερη ἐποχὴ (γνωστὸ ὡς *Θωμᾶ Ἰσραηλίου Φιλοσόφου*, *Ρητὰ εἰς τὰ παιδικὰ τοῦ Κυρίου*), ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς ἀρχίζει νὰ συμμετέχει στὴ ζωὴ τοῦ τέκτονα. Βοηθώντας, κατὰ τὴ συνήθη παράδοση τῆς ἐποχῆς, τὸν πατέρα του, ὁ Ἰησοῦς βρίσκει

τήν ευκαιρία νά ἀρχίσει τά θαύματα μέσα στό μαραγκούδικο τοῦ Ἰωσήφ.

Ὁ δὲ πατήρ αὐτοῦ τέκτων ἦν, καί ἐποιεῖ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἄροτρα καί ζυγούς. ἐπετάγη αὐτῷ κράββατος παρά τινος πλουσίου ὅπως ποιήσει αὐτῷ. τοῦ δὲ ἐνός κανόνος τοῦ καλουμένου ἐναλλάκτου ὄντος κολοβωτέρου, μὴ ἔχοντες τί ποιῆσαι, εἶπεν τὸ παιδίον ὃ Ἰησοῦς τῷ πατρὶ αὐτοῦ Ἰωσήφ Θεὸς κάτω τὰ δύο ξύλα, καί ἐκ τοῦ μέσου μέρους ἰσοποίησαν αὐτά. Καί ἐποίησεν Ἰωσήφ καθὼς εἶπεν αὐτῷ τὸ παιδίον. ἔστη δὲ ὃ Ἰησοῦς ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους καί ἐκράτησεν τὸ κολοβώτερον ξύλον, καί ἐκτείνας αὐτὸ ἴσον ἐποίησεν τοῦ ἄλλου. καί εἶδεν ὁ πατήρ αὐτοῦ Ἰωσήφ καί ἐθαύμασε...

Εἶναι φανερό ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ κειμένου αὐτοῦ καταγράφει μιά προφορική παράδοση με διαμορφωμένο τὸ μῦθο τοῦ τέκτονα. Ὁ ἀραμαϊκὸς κόσμος τῶν εὐαγγελίων ἀνήκει στό παρελθόν. Ὁ Ἰωσήφ κατασκευάζει βέβαια ἀκόμα ἄροτρα καί ζυγούς, ὅπως ἀπαιτοῦσε ἡ ἀγροτική κοινωνία ὅπου ζοῦσε, ἀλλά γιὰ τὴν περίπτωση τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνονταν πιά οἱ ἀστικές χριστιανικές κοινότητες τοῦ ἑλληνοφώνου κόσμου, ὃ ἐπαρχιωτισμὸς αὐτὸς ἦταν ἐνοχλητικός. Ἔτσι σὲ πρώτη ευκαιρία ὃ Ἰησοῦς παραδίδεται γιὰ ἐκπαίδευση σὲ δάσκαλο πού δηλώνει ὅτι θά διδάξει τὸ παιδί *πρῶτα ἑλληνικά καί ἔπειτα ἑβραϊκά* (ἂν ἦταν δυνατόν ὃ δάσκαλος θά ἔλεγε καθόλου ἑβραϊκά, ἀλλά ὃ παραλογισμὸς θά ξεπερνοῦσε τὰ ὄρια).

Ὡς τέκτονα ξέρει τὸν Ἰησοῦ ὃ μάρτυς Ἰουστίνος στὰ μέσα περίπου τοῦ δευτέρου αἰώνα. Στὸν *Διάλογο πρὸς Τρύφωνα* μᾶς παραδίδει ὅτι πρὶν ἀρχίσει τὴ διδασκαλική του δράση ὃ Ἰησοῦς κατασκεύαζε κι αὐτὸς ἄροτρα καί ζυγούς. Ὅμως στὰ χέρια του τὰ ἀγροτικά ἔργα εἴα μετατρέπονταν σὲ σύμβολα δικαίου καί ζωῆς. Ὡς μισθωτὸ ἐργάτη προσπαθεῖ νά τὸν συκοφαντήσει λίγα χρόνια ἀργότερα ὃ ἐθνικὸς πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ Κέλσος. Στὸ ἔργο του *Ἀληθὴς Λόγος*, ὃ Κέλσος γνωρίζει τὸν Ἰησοῦ ὡς γιὸ μίας φτωχῆς ὑφάντρας πού ὃ μαραγκὸς σύζυγός της τὴ διώχνει ἀπὸ τὸ σπίτι γιὰ ἀπιστία. Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, ὄχι μόνο ἡ συκο-

φαντία ἀλλά καί ἡ ἰδέα τοῦ χειρῶνακτα Ἰησοῦ ἀρχίζει νά γίνεται ἀφόρητη γιὰ τὴν ἐπίσημη ἐκκλησία. Ὁ μῦθος πού πλάστηκε μέσα σὲ κλίμα πίστες καί εὐσέβειας γίνεται τώρα ὄπλο στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ ἐκκλησία μπορεῖ νά ὑπερασπίστηκε πάντα τὴ διπλὴ φύση τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά αὐτὸ δέν σημαίνει ὅτι μποροῦσε νά ἀνεχθεῖ καί τὴ χειρῶνακτικὴ του ιδιότητα. Ὅχι, ἀπάντησε μὲ κατηγορηματικότητα ὃ Ὁριγένης, ἐκπροσωπώντας τότε τὴν ὀρθοδοξία. Ὁ ἴδιος ὃ Ἰησοῦς δέν χαρακτηρίζεται πουθενά στὰ εὐαγγέλια πού ἀποδέχονται οἱ ἐκκλησίες ὡς τέκτων. Ἐδῶ ὅμως προκύπτει ἕνα πρόβλημα. Γιατί ἐνὸ μὲν στό *Κατὰ Ματθαῖον* γίνεται λόγος γιὰ τὸν γιὸ τοῦ τέκτονα, στό *Κατὰ Μάρκον*, πού σίγουρα τὸ ἀποδέχεται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ὁριγένη, γίνεται καθαρά λόγος γιὰ τὸν τέκτονα Ἰησοῦ. Ὁ Ὁριγένης ἦταν μελετητὴς τῶν γραφῶν καί φιλόσοφος πολὺ μεγάλου διαμετρήματος γιὰ νά κάνει τέτοιο λάθος. Κάπου ἄλλου θά πρέπει νά ἀναζητηθεῖ ἡ ἐξήγηση τῆς ἀντίφασης.

Πράγματι, ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ *Κατὰ Μάρκον* παρουσιάζει στό σημεῖο αὐτὸ χαρακτηριστικὴ σύγχυση. Μιά οἰκογένεια χειρογράφων, πού θεωρήθηκε ἐγκυρότερη, παραδίδει «ὃ τέκτων», ἀλλά μιά ἄλλη οἰκογένεια, πού ξεκινᾷ τουλάχιστον ἀπὸ τὸν τρίτο αἰῶνα, ἀκολουθεῖ τὸ *Κατὰ Ματθαῖον* καί ἐπαναλαμβάνει «ὃ τοῦ τέκτονος υἱός». Δέν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ νά σχολιαστεῖ περισσότερο ἡ διάσταση τῆς χειρόγραφης παράδοσης, ἀλλά φαίνεται πιθανὸ ὅτι ἡ διάσταση αὐτὴ δέν εἶναι ἀμέτοχη τῶν δογματικῶν καί θεολογικῶν συζητήσεων τῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ τὴ μιά μεριά ἔχουμε τὴν εὐσεβὴ μυθοπλασία, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ φιλοσοφημένη χριστολογία. Ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία εἶχε τὸν τρόπο της νά ἐπιβάλλει τὴ χριστολογία της, ἀλλά καί ὃ μῦθος τοῦ δικοῦς του τρόπου νά διαγωνιστεῖ. Ὅχι μόνο νά διαγωνιστεῖ ἀλλά καί νά συνεχίσει νά ἀναπτύσσεται. Ἐνα κείμενο πού ἀνάγεται τουλάχιστον στὰ τέλη τοῦ τέταρτου αἰῶνα χαρακτηρίζεται ὡς ἡ *Ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Τέκτονος*. Ἐδῶ ἐνσωματώνεται καί δλοκληρώνεται ὅλη ἡ προγενέστερη παράδοση. Μετὰ τὴν ἀφήγηση τῶν ὄσων προηγήθηκαν τῆς γέννησης τοῦ Ἰησοῦ, ἀκολουθοῦν λεπτομέρειες γιὰ τὶς τελε-

ταῖες μέρες καί ὥρες τοῦ τέκτονα Ἰωσήφ.

Ἀπὸ τότε οἱ δύο ἐκδοχὲς συνεχίζουν παράλληλες πορείες. Ὁ μῦθος τοῦ τέκτονα καί τοῦ γιοῦ τοῦ τέκτονα ἀπὸ τὴ μιά, ἡ φιλοσοφημένη χριστολογία τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Λόγου ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ φιλοσοφία ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ μῦθο γιὰ νά τὸν μετασχηματίσει ἢ νά τὸν πολεμήσει· κι ὃ μῦθος παίρνει τὴν ἐκδίκησή του ἀντιστεκόμενος καί διαβρώνοντας τὴ φιλοσοφία. Ὅσο γιὰ τὴν ἱστορία, αὐτὴ στέκει τὸ ἴδιο ἀπόμακρο κι ἀπ' τὰ δύο. Στὸ μόνο πού συμφωνοῦν μῦθοι καί φιλοσοφία εἶναι στὴν ἀδιαφορία τους γιὰ τὴν ἱστορία.

Ὁ συνοδευτικὸς πίνακας εἶναι ἔργο τοῦ Millais τοῦ 1849-50. Ἀπεικονίζει ὅλη τὴ θεία οἰκογένεια στό μαραγκούδικο τοῦ Ἰωσήφ. Ὅταν πρωτοεκτέθηκε ξεσήκωσε θύελλα διαμαρτυριῶν. Ἀπὸ τὴ μιά ὑπῆρχε μεγάλη ἀντίρρηση γιὰ τὴν τεχντροπία. Παράδοξοι φωτισμοί, ἀφύσικες στάσεις, παραβίαση τῶν προοπτικῶν κανόνων, ἰδιότυποι χρωματισμοί. Μὲ τὶς ἰδέες αὐτὲς γυρίζετε σὲ μιά ἐποχὴ πρὶν ἀπὸ τὸ Ραφαήλ, ἦταν ἡ κατηγορία τῶν ἀντιπάλων τῆς μικρῆς ομάδας πού εἶχαν συγκροτήσει ὃ Millais, ὃ Hunt καί ὃ Rossetti. Naί, εἴμαστε προραφαηλίτες ἀπάντησε ἡ μικρὴ ομάδα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἦταν τὰ θέματα. Σχολιάζοντας τὸν πίνακα αὐτὸ ὃ Ντίκενς ἔγραφε ὅτι ἡ ἅγια οἰκογένεια φέρνει στό νοῦ τοῦς πιὸ τρυφεροῦς, εὐγενεῖς, ἱεροῦς καί ἄγνους συνειρμούς, ἀλλά οἱ προραφαηλίτες σὲ ὀδηγοῦν στὰ ἄκρα τῆς ἀθλιότητος, τοῦ ἀηδιαστικοῦ, τοῦ ἀποκρουστικοῦ καί τοῦ ἀποτρόπαιου. Ἦδη τὸ 1833 εἶχε προκύψει ἕνα ὀξὺ θεολογικὸ ζήτημα στὴν ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία. Τὸ κίνημα τῶν θεολόγων τῆς Ὁξφόρδης ἠθέλε τὴν προσέγγιση τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας μὲ τὸν ρωμαιοκαθολικισμό. Ὁ Millais βρέθηκε μὲ τὸν πίνακά του στό ἐπίκεντρο τῆς διαμάχης. Ὁ εἰκονοκλάστης τῆς ζωγραφικῆς διάλεξε γιὰ θέμα τοῦ τὸ μῦθο τοῦ τέκτονα στὴν πιὸ δλοκληρωμένην του ἐκδοχή. Τὸ παράδοξο εἶναι ὅτι στὴ συγκυρία τῆς ἐποχῆς ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ἐννοοῦσε τὸ κίνημα τῆς Ὁξφόρδης καί τὸν ρωμαιοκαθολικισμό.

Δημήτρης Κυρτάτας

«1984»

ἢ ὁ ἐπιθανάτιος ρόγχος τῆς Ἀναγέννησης

Ἄν, ὅπως λέει ὁ Λ. Λουλούδης στό ἄρθρο του «Λαός καί Κολωνάκι», ἕνα χρόνο μετά τό 1984 γινόμαστε μάρτυρες μιᾶς ἐπίθεσης τῆς ἐξουσίας ἐνάντια στούς διανοούμενους, ὁ συγχρωτισμός μέ τούς ὁποίους ἀποτελεῖ σοβαρότατο πολιτικό ἄμαρτημα, καί στοιχεῖο ἱκανό ἀπό μόνο του νά γελοιοποιήσει τόν ἄμαρτήσαντα «στά μάτια τοῦ λαοῦ», ἴσως θά ἦταν χρήσιμο νά ἐπανέλθουμε στήν «ὀργουελλογία», ὄχι γιά νά ἐντοπίσουμε ὁμοιότητες μέ τήν κοινωνία τοῦ διάσημου μυθιστορηματος (ὅπως ἡ παραπάνω, ἢ τή Νέα Ὁμιλία, τό nu-speak, τῆς ἐξουσίας), ἀλλά γιά νά σταθοῦμε στό ζήτημα τῆς θέσης τοῦ διανοομένου μέσα στό κοινωνικό γίγνεσθαι, ἐπιχειρώντας νά ξεφύγουμε ἀπό κάποιο πολιτικό «στήσιμο» τῆς στιγμῆς.

Ὅπως προδίδει καί ὁ τίτλος τοῦ ἀρθρου, δέν θά ἀναλάβουμε μιά ἐν λευκῷ ὑπεράσπιση τῆς αὐτοκριτικῆς ἐνός μπρεχτικού Γαλλοῦ, ἀλλά θά ψηλαφίσουμε τά ὄρια μιᾶς τέτοιας «καθαρῆς» στάσης. Καί δέν θά ἀσχοληθοῦμε μέ τήν ἀντιπαράθεση λαϊκισμοῦ-ἐπιστημονισμοῦ, ἀλλά μέ τό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης πού καίρια θέτει ὁ Ὀργουελ στό 1984, σάν ἕνα πρόβλημα ἐλευθερίας τοῦ συνειδητοῦ ἀτόμου, τοῦ συνειδητοῦ πού κατά τόν Ὀργουελ ἦταν ὁ διανοούμενος, ὁ παρατηρητής, ἡ, καλύτερα, ὁ φιλοσοφῶν καλλιτέχνης πού στέκει ἀπ' ἐξω* σάν οὐδέτερος ἢ τέλος πάντων ὀπωσδήποτε ἀδιάφορος κριτής: ἔχει νά κάνει καί μέ τή συγκεκριμένη, ἐμπειρικά προσδιορίσιμη ἔκφραση αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, καθώς ἐπίσης καί μέ τό ὅτι ἡ τεχνολογική ἐξέλιξη ἀναφέρεται σέ σχέση μέ τήν κοινωνική ἐφαρμογή της, πού σάν «κοινωνική» δέν μπορεῖ νά εἶναι «οὐδέτερη» γιά τό ἄτομο. Κι αὐτό γιατί ἡ σχέση τῆς κοινωνίας μέ τό ἄτομο, τό νοητικά ἐνεργό ἄτομο, τόν διανοούμενο-καλλιτέχνη, εἶναι μιά σχέση ἀντιθετική κατά τόν Ὀργου-

ελ, ὅπου οἱ δύο πλευρές της εἶναι οὐσιαστικά ἀσυμβίβαστες. Ἡ κοινωνία σάν μιά «συνολική» ἔκφραση ἀποτελεῖ μιά ὑπέρβαση τοῦ ἀτόμου: τό ἄτομο τείνοντας πρὸς τά ἐκεῖ —στά ὕψη— προσκρούει στήν πραγματικότητα τῆς κοινωνίας πού δέν εἶναι διόλου «συνολική» μά ἔκφραση συγκεκριμένων ἀθροισμάτων. Ἡ στάση τῆς κοινωνίας ἀπέναντι στόν «διανοούμενο» τοῦ Ὀργουελ εἶναι ἀκραία: θέλει νά τόν ἐξαλείψει σάν ἄτομο. Ἡ στάση τοῦ διανοομένου πρὸς τήν κοινωνία δέν εἶναι ἀκραία: θέλει ν' ἀγγίξει τήν ἀφηρημένη της ἔννοια, τίς ἀξίες πού ἡ ἴδια ἔχει θέση γιά τόν ἑαυτό της. Μ' ἄλλα λόγια, ὁ Ὀργουελ περιγράφει τήν ἀγωνία πού δημιουργεῖ στό νοητικά ἐνεργό ἄτομο ἡ ζωή μέσα στήν κοινωνία.

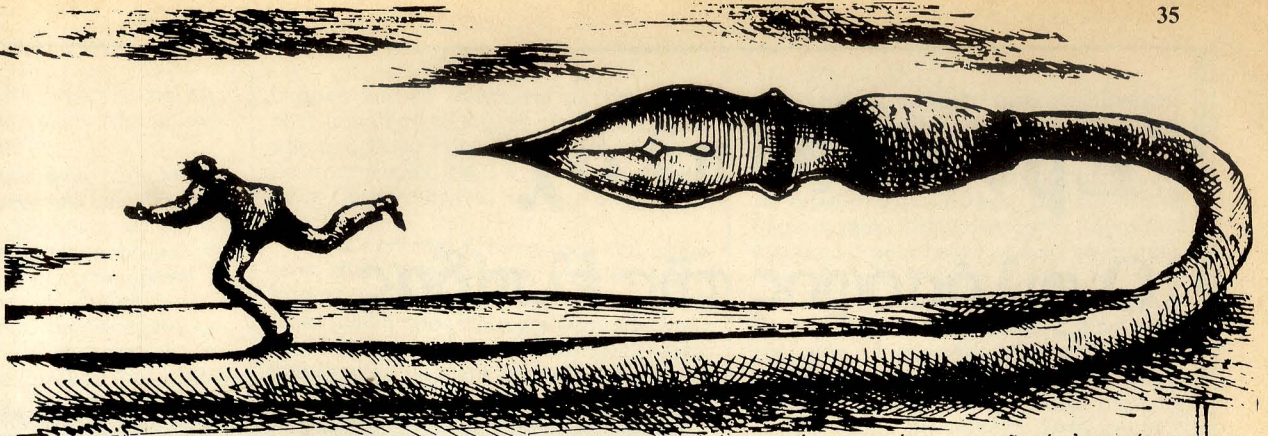
Ἡ ἀγωνία τοῦ διανοομένου πού κατανοεῖ τή λειτουργία τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καί βλέπει ὅτι ἡ πραγματικότητα δέν μπορεῖ νά ταιριάξει μέ τό ὄραμα τῆς ἀνεξαρτησίας πού μπορεῖ ἐκεῖνος νά πραγματοποιήσει μέσα στόν ὑποκειμενικό του χώρο — πού γιά κείνον εἶναι ὁ πραγματικός ἀλλά ὀπωσδήποτε γιά τήν κοινωνία φανταστικός, μέ τήν ἔννοια ὅτι δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει παρά ἐξω ἀπ' αὐτήν. Ἐτούτη ἡ ἀφαίρεση, ἡ ὑποκειμενική, ἀπόλυτη, ἀνεξαρτησία πού γιά τόν διανοούμενο εἶναι ἡ ἐπιθυμητή τουλάχιστον (ἀλλά καί σέ με-

γάλο βαθμό δυνατή) πραγματικότητα βρίσκεται ἀντιμέτωπη μέ τήν ἀντικειμενική πραγματικότητα τῆς κοινωνίας (Ἀνάγκη, ὀργάνωση ἐργασίας, νόμοι κ.λπ.) πού στά μάτια τοῦ διανοομένου δέν εἶναι παρά ἀφαιρέσεις, ἀνούσιες, ἀχρηστες καί γιά τοῦτο ἀπό τήν ὑπαρξή τους καί μόνο καταπιεστικές. Ἡ συναίσθηση αὐτῆς τῆς ἀντίφασης γεννᾷ τόν ἐφιόλτη τοῦ 1984 καί σ' ἕνα πρῶτο ἐπίπεδο μᾶς παραπέμπει στήν ἐπιφάνεια τοῦ ἔργου τοῦ Κάφκα.

Ἐδῶ θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι τό 1984 δέν εἶναι μιά προφητεία γιά μιά μελλοντική ἀπειλή ἀλλά ἡ περιγραφή μιᾶς κατάστασης πού ἔχει βιωθεῖ καί συνεχίζει νά βιώνεται — εἶναι ἡ ἀπόδοση μιᾶς «ὀλόκληρης ἱστορικῆς περιόδου» μέ τήν ἔννοια πού μιλάει ὁ Λούκατς γιά τό ἔργο τοῦ Κάφκα καί τοῦ Σουίφτ.

Ὡστόσο ἐδῶ δέν γίνεται λόγος γιά τό ἄτομο ἀπέναντι στήν κοινωνία, γιά τήν ἀντίφαση τοῦ μέρους καί τοῦ ὅλου, τοῦ εἰδικοῦ καί τοῦ συνολικοῦ, ὅπου ἡ Ἀνάγκη τοῦ συνολικοῦ ἐπιβάλλεται πάνω στό ἄτομο καί μπορεῖ δικαιωματικά νά τό συντρίψει. Ἡ τουλάχιστον δέν γίνεται λόγος μόνο γι' αὐτό. Αὐτό πού κυρίως πραγματεύεται ὁ Ὀργουελ εἶναι ἡ θέση τοῦ συνειδητοῦ ὑποκειμένου πού ἀντιπαραθεῖται στό σύνολο τῆς κοινωνίας ἕνα δι-

* Γιά τήν ἔννοια τοῦ ἐξόριστου στόν Ὀργουελ βλ. Raynond Williams, *Culture and Society*, Penguin, 1968, σ. 276-284.

κό του σύνολο. Τό σύνολο της κοινωνίας, έδω, είναι ή κοινωνία τραβηγμένη στά άκρα, ή οργάνωσή της τραβηγμένη στά άκρα, ή έπιβολή του γενικού συμφέροντος τραβηγμένη στά άκρα — και ή άκρεια αυτή περιγραφή δέν στηρίζεται στην άφαιρέση της ανάγκης και του νόμου μά στην προσωποποίησή της, την άποκάλυψη της μέσα από την πραγματικότητα που δημιουργεί ή κοινωνία γιά τόν ίδιο τόν έαυτό της. Άντίθετα τό σύνολο που προτείνει τό ύποκειμένο δέν είναι διόλου άκραιο, είναι άκριβός οί αφαιρέσεις — κυρίως τό ήθικό άποκρυστάλλωμα — που ή κοινωνία διατείνεται ότι θά ήθελε νά πραγματοποιήσει. Και δέν είναι διόλου «άκρεια» ή πρόταση του ύποκειμένου γιατί έμπεριέχει όλες τις νοητικές συμβάσεις και άτέλειες της αντίπραθέσης προς την κοινωνία που μιλάει γιά την κοινωνία.

Έχουμε μία αντίστροφή του Κάφκα που θέτει έπί τάπητος κάποιο τίό άπτό θέμα — ένα θέμα συγκυρίας: Τό άτομο που φέρει μέσα του μία δλόκληρη κληρονομιά, κοινωνική κληρονομιά, ζει μέσα σέ μία κοινωνία που εξελίσσεται και μεταβάλλεται, και βαθμιαία άποτινάζει αυτή την κληρονομιά.

Οί μεταβολές που είναι ορατές σήμερα χωρίζονται σέ δύο κατηγορίες. Η πρώτη και πιο χειροπιαστή είναι ή έπιστημονική. Η δεύτερη αναφέρεται στό πεδίο της ήθικής. Σ' ό,τι άφορά την ηλεκτρονική και τή γενικότερη έπιστημονική εξέλιξη είναι φανερό — κι έχει πολυσυζητηθεί — ότι γεννά ένα νέο τύπο διανοητικής εργασίας και έπομένως και διανοοούμενου. Όσο γιά τή δεύτερη κατηγορία δέν θά ήταν ίσως λάθος άν μιλάγαμε γιά την άνοδο του ρελατιβισμού, μία ύποχώρηση των ιδεολογιών, και συνακόλουθα της απτάρνησης και της θυσίας, που διαμορφώνουν πιο άπαιτητικές αλλά συνάμα πιο προσαρμοστικές συμπεριφορές. Δίχως να προχωρήσουμε σέ κάποια άνάλυση των παραπάνω θά άποτοληήσουμε μία παρατήρηση:

Η κληρονομιά του αναγεννησιακού ανθρώπου του φιλόσοφου/έπιστήμονα/καλλιτέχνη, ή κληρονομιά του ανθρώπου που πεθαίνει γιά τις ιδέες του, ή μ' άλλα λόγια ή κληρονομιά της έπιστήμης των έπιστημών και της θυσίας βαινουν προς τό τέλος τους. Ό ούμανιστής διανοούμενος ύποστηρίζει τή θέση του, τή θέση «γενικής έποπτείας» που του προσδίδει αυτή ή κληρονομιά. Βλέπει την ιδιωτική βιβλιοθήκη του σαν ένα από τά βασικά όχυρά της κληρονομιάς, τόν μεμονωμένο, ανεξάρτητο έπιστήμονα σαν την ουσία της έλεύθερης ανθρώπινης ύπαρξης και την απτάρνηση ή τό μεγαλειό της θυσίας σαν βάση της προόδου. Γνήσιο τέκνο του

Γκούτενμπεργκ (γιά νά πάρουμε μία από τις όψεις της ύπόστασής του) αντιμετωπίζει τό τέλος της έποχής του «πατέρα» του μέ άνησυχία. Σάν άπευθείας άπόγονος του Τζορντάνο Μπροβνο, καθορίζει τή στάση του: στέκεται έξω από την κοινωνία και διατυπώνει την άποψη του. Είναι πεισμένος ότι ή άπόκλιση από τις αρχές που πρεσβεύει οδηγεί σέ μία σκοτεινή έποχή, έναν μεσαιώνα, που τό τέλος του θά σημάνει μία άλλη αναγέννηση: «Άν ύπήρχε έλπίδα αυτή βρισκόταν στους πρός... Άπ' αυτούς τους βουβώνες μία μέρα θά δημιουργούνταν ένα γένος συνειδητών όντων. Έσύ ήσουν οί νεκροί: σ' αυτούς άνήκε τό μέλλον. Άλλά θά μπορούσες νά συμμετάσχεις σ' αυτό τό μέλλον, άν κρατούσες ζωντανό τό νού». Δηλαδή, άκόμα και στους πιο σκοτεινούς χρόνους, ό μεμονωμένος διανοούμενος, ό ανεξάρτητος πρέπει νά σταθεί άπέξω.

Όστόσο ή τελική άνικανότητα του διανοοούμενου, του νεκρού, ό όποίος διασώζεται μονάχα μέσα από τό μεγαλειό της μάταιης αντίστασής του, φέρνει στό προσκήνιο τή βαθύτερη ιδέα του 1984: κατά πόσο οί άφαιρετικές άποκρυστάλλώσεις του κοινωνικού ανθρώπου μπορούν νά πραγματοποιηθούν μέσα στην κοινωνία. Οί ουτοπίες, έβλεπε, δέν μπορούσαν παρά νά σύρουν στά άκρα αυτή την άδυναμία και ν' ανοίξουν περισσότερο τό χάσμα της άντινομίας. Γιά τούτο έβλεπε τή δική του (και δική μας;) ούμανιστική παράδοση σαν καλύτερο οδηγό γιά τό κλεισιμό του χάσματος — έστω κι άν αυτό συνέβαινε σ' ένα «φανταστικό» (έξωκοινωνικό) πεδίο. Όμως, τελικά, ή ουτοπία ήταν του Όργουελ. Γιατί στην αυτοεξορία του, αναπόφευκτα τράβηξε και τή δική του, την άτομική, θέση στά άκρα, ή μ' άλλα λόγια, έφτασε στην άκρότητα που ένυπάρχει στην άπογοήτευση.

Άν οί κοινωνικές ουτοπίες είναι άπάνθρωπες, μέ την έννοια ότι στό όνομα του γενικού καλού συντρίβουν τά συστατικά στοιχεία αυτής της γενικότητας, τότε ή θέση του Όργουελ είναι άκόμα πιο άπάνθρωπη, γιάτί εκείνο που ζητά ό Όργουελ είναι ή πραγματοποίηση μιας αφαιρέσεως και σ' εκείνη άκόμα την τελική ούτοπία — τόν κάτω κόσμο.

Άλλά όπως καμιά κοινωνία δέν μπορεί νά «όλοκληρωθεί» άπόλυτα, έτσι και καμιά κληρονομιά δέν είναι ολοκληρωμένη ή, πολύ περισσότερο, τελειοποιημένη. Μία άφρημένη ήθική άποκρυστάλλωση είναι αυθαίρετη και σχετική όπως κάθε πολιτισμική «άξια». Και αυτή την άφαιρέση ό καθένας μπορεί νά τή διεκδικήσει. Όπως ό Όργουελ καταγγέλλει κάθε μορφή προσχεδιασμένης οργάνωσης της κοινωνίας, έτσι και κάθε τέτοια

μορφή κοινωνίας μπορεί νά ανατρέψει αυτή την καταγγελία (είτε είναι σοσιαλιστική, ναζιστική, θεοκρατική ή ότιδήποτε άλλο).

Κι έδω θά μπορούσαμε νά πούμε ότι βρισκονται τά όρια, τό τέλος της σκέψης του Όργουελ, όπως άλλωστε και του κ. Παπανδρέου. Ό έξόριστος — ό συγγραφέας — και τό Βασίλειο — ό πρωθυπουργός — στό όνομα διαφορετικών άξιών (ανεξαρτησίας ό ένας, δέσμευση ό άλλος), παύουν νά σκέφτονται. Και γιά τούς δύο ό διανοοούμενος είναι νεκρός.

Όστόσο, ό Όργουελ φαίνεται πως είχε συναίσθηση αυτών των όριων. Και βρίσκει μία διέξοδο. Η έλπίδα του είναι ένας νοός που συμμετέχει στό μέλλον κάποιων άλλων, μέσα στην κοινωνία: των πρός. Μ' αυτή την έννοια αναγνωρίζει τά όριά του, αλλά συνεχίζει νά κρατά την άκρεια θέση του: «χωρίς έμένα». Ό διανοοούμενος είναι τελικά ό άμνός, τό σφάγιο τούτης της έλπίδας. Όμως ό άμνός, μέσω της θυσίας του, άποκτά πρόσβαση στην κοινωνία, και ή άτελής πραγματικότητα τελειοποιείται. Και καθώς τό 1984 δέν είναι ούτε πολιτική μπροσούρα ούτε φιλοσοφική πραγματεία (ούτε, πολύ περισσότερο, άστρομαντία) αλλά ένα έργο τέχνης, μπορεί νά κλείσει τόν κύκλο του, δίχως ν' αναζητήσει κάποια τεολογία. Η «άκρότητα» της άπογοήτευσης σφυρηλατημένη μέσα στην ειλικρίνεια μορφοποιείται σέ μία ήπια (δηλαδή πραγματοποιήσιμη) πρόταση, μέ την έννοια ότι αναζητά μία λύση μέσα στην κοινωνία — μ' όποιοδήποτε τίμημα. Κι έδω βρίσκεται τό βαθύτερο νόημα, ή μήνυμα, που μόνο ή πραγματική τέχνη μπορεί νά δώσει. Η άνθρωπότητα χρειάζεται την άνθρωπότητα.

Άλλά εκείνο που μας δείχνει πάνω άπ' όλα — βέβαια μέ τρόπο έμμεσο — είναι ότι ή άνθρωπότητα ίσως νά μή χρειάζεται πια τόν άνθρωπιστή διανοοούμενο της γενικής έποπτείας (και γενικής ιδιοποίησης), αλλά ένα συλλογικό, και ίσως πιο ταπεινό, άνθρώπινο όν που δέν θά αναλαμβάνει, αυτόκλητα, νά σηκώσει στους ώμους του τό βάρος του κόσμου. Καθώς ή κίνηση της εξέλιξης σ' αυτή την έποχή των mass-media μετατοπίζεται (και πάλι) προς τά οργανωμένα κέντρα πληροφόρησης, οί διανοοούμενοι έχουν νά ανταποκριθούν σ' αυτή την πρόκληση. Πολιτικοί στοχαστές, άρκετά πριν από τόν Όργουελ, είχαν μιλήσει κι αυτοί γιά τούτη την πορεία προς τούς πρός. Οί έξόριστοι, μας λέει ό Όργουελ, είναι άνίσχυροι άέναντι στό Βασίλειο. Κι ό Βασιλιάς τό ξέρει αυτό πολύ καλά.

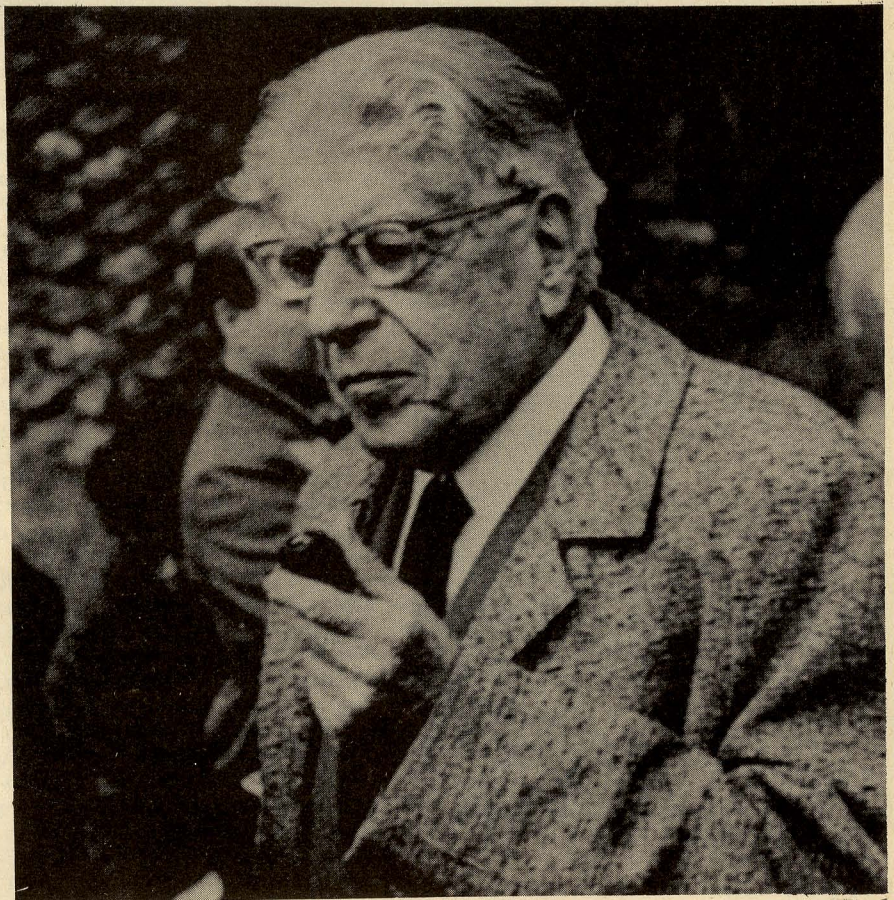
Μίλτος Φραγκόπουλος

Έρνστ Μπλόχ

Ο φιλόσοφος τῆς ἐλπίδας

Ο Γερμανός φιλόσοφος Έρνστ Μπλόχ (1885-1977) ανήκει στην κατηγορία των φιλοσόφων εκείνων, όπως είναι οί Κόρς, Λούκατς, Γκράμσι κ.ά., οί οποίοι επιχειρήσαν τή φιλοσοφική ανανέωση του μαρξισμού, προσπάθησαν δηλαδή νά εμπλουτίσουν τόν μαρξισμό, πού στήν εποχή τους είχε καταλήξει νά είναι οικονομισμός, μέ φιλοσοφικά περιεχόμενα. Ο ίδιος ο Μπλόχ γράφει ότι πρέπει νά διακρίνουμε στόν μαρξισμό δύο ρεύματα, τό ψυχρό ρεύμα πού περιλαμβάνει τήν οικονομική ανάλυση καί τήν κριτική τῆς ιδεολογίας καί τό θερμό ρεύμα πού περιλαμβάνει τόν μαρξισμό ὡς διαλεκτικό ὕλισμό, ὡς φιλοσοφία. Ὡστόσο ὁμοῦς ἡ θέση τοῦ Μπλόχ στή μαρξιστική παράδοση εἶναι ιδιαίτερα ἀμφιλεγόμενη, ἀκόμη καί ἀπό τούς πύο στενοῦς φίλους καί συνεργάτες του, ὅπως εἶναι ὁ Λούκατς, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τή θεωρία τοῦ Μπλόχ ὡς προμαρξιστική, στό βαθμό πού στηρίζει τήν ἰδέα τῆς ἐπανάστασης πάνω στήν παραδοσιακή ἰδεαλιστική θεωρία τῆς γνώσης. Τήν ἴδια ἐκτίμηση φαίνεται νά συμμερίζεται καί ὁ Ἀντόρνο, ὁταν σημειώνει ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Μπλόχ εἶναι «ἐπιστροφή στόν θεωρησιακό ἰδεαλισμό». Ἐκτιμήσεις ὁμοῦς τέτοιου τύπου ἐκτός ἀπό τόν ταξινομητικό χαρακτήρα τους ἐλάχιστα βοηθοῦν στή βαθύτερη κατανόηση τῆς σκέψης καί τοῦ ἔργου τοῦ Μπλόχ, τό ὁποῖο εἶναι τεράστιο σέ ἔκταση (τά ἅπαντα τοῦ Μπλόχ ἔχουν ἐκδοθεῖ σέ 16 τόμους) καί πλούσιο σέ θεωρητικούς προβληματισμούς. Τά πύο γνωστά ἔργα τοῦ Μπλόχ εἶναι: *Τό πνεῦμα τῆς οὐτοπίας* (1918, β' ἔκδοση 1923), *Ὁ Τόμας Μύντσερ ὡς θεολόγος τῆς ἐπανάστασης* (1921), *Ἰγνηλασία* (1930), *Ἡ σύγχρονη κληρονομιά* (1935), *Ἐποκείμενο - ἀντικείμενο - σχόλια στόν Χέγκελ* (1951), *Φυσικό δίκαιο καί ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια* (1961), *Ὁ ἀθεϊσμός στόν χριστιανισμό* (1968), *Experimentum Mundi* (1975) καί τό βασικό φιλοσοφικό ἔργο του, ὅπως ὁ ἴδιος τό χαρακτηρίζει *Τό ἀξίωμα τῆς ἐλπίδας*, σέ τρεῖς τόμους: α' τόμος 1954, β' τόμος 1955 καί γ' τόμος 1959, τό ὁποῖο θεματικά καί μεθοδολογικά συγγενεῖ με τήν ἐγγεληνὴ *Φαινομενολογία τοῦ πνεύματος* (1807).

Ἡ παρουσίαση τῶν ἰδεῶν τοῦ Μπλόχ πού ἐπιχειρεῖται ἐδῶ στηρίζεται σ' αὐτό

τό ἔργο τοῦ Μπλόχ, στό ὁποῖο ἡ φιλοσοφία του ἀναπτύσσεται ὡς φιλοσοφία τῆς ἐλπίδας. Θά δοθεῖ δηλαδή ἰδιαίτερη ἐμφαση στόν γνωσιοθεωρητικό χαρακτήρα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Μπλόχ. Πράγματι κατὰ τόν Μπλόχ ἡ ἐλπίδα δέν εἶναι μιά συναισθηματική κατάσταση, ἀλλά μιά γνωστική ἐνέργεια ἰδιαίτερου τύπου, ἡ ὁποία κατευθύνεται πρὸς τό μέλλον καί ἔχει ὡς ἀντικείμενό της «τά ὄνειρα μιᾶς καλύτερης ζωῆς». Σέ ἀντίθεση πρὸς τήν κλασική μεταφυσική καί τίς νεότερες ὀντολογίες, ἡ ὀντολογία τοῦ Μπλόχ ἀποδίδει ἰδιαίτερη σημασία ὄχι σ' ἐκείνη τή γνωστική ἐνέργεια πού ἀναφέρεται στό παρελθόν καί εἶναι γνωστή μέ τό ὄνομα τῆς ἀνάμνησης, ἀλλά στήν ἐλπίδα ὡς γνωστική ἐνέργεια, ἡ ὁποία μᾶς ἀποκαλύπτει τόν κόσμο ὅπως πραγματικά μπορεῖ νά εἶναι. Ἡ ἐλπίδα ὡς γνωστική ἐνέργεια προϋποθέτει ἕναν ἰδιαίτερο τύπο συνείδησης, (τή λεγόμενη *προλαμβάνουσα συνείδηση* (*das antizipierende Bewusstsein*), στό πλαίσιο τῆς ὁποίας ἡ σχέση διαμεσολάβησης ὑποκειμένου-ἀντικείμενου ἐσωματώνει τήν πραγματικότητα στήν προ-

πτική τῆς ἀνοιχτότητάς της καί τοῦ προσανατολισμοῦ της πρὸς τήν κατευθύνση τῆς τελειότητας. Στήν περίπτωση αὐτή, αὐτό πού δέν ὑπάρχει ἀκόμη, δηλαδή τό μέλλον, δέν εἶναι ἀνύπαρκτο, ἀλλά ἔχει ἕνα ἰδιόμορφο ὀντολογικό καθεστῶς ὡς δυνατότητα πού περιέχεται μέσα στό ἴδιο τό ἀντικείμενο. Τό ὑποκείμενο λοιπόν βρίσκεται μπροστά σέ ἕνα ἀντικείμενο ἀνοιχτό, τό ὁποῖο ὀρίζεται ὄχι ὡς ἀμεσῶς δεδομένο τῆς ἐμπειρίας οὔτε ὡς ὀλοκληρωμένο ὄν κλεισμένο μέσα στήν παροντικότητα του, ἀλλά ὡς ὄν πού προβάλλει τήν ὀντολογική διαφορά ἀνάμεσα στήν ὑπαρξη καί τήν οὐσία, ἀνάμεσα στό πρόγραμμα καί τή δυνατότητα. Τό χαρακτηριστικό λοιπόν τῆς προλαμβάνουσας συνείδησης κατὰ τόν Μπλόχ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἰκανότητά της νά συλλαμβάνει στό ἀτελές ἀκόμη ἀντικείμενο τήν κρυμμένη δυνατότητα του γιά τελειότητα. Τό σχέδιο πού διατυπώνει ὁ Μπλόχ στό ἔργο του: *Τό ἀξίωμα τῆς ἐλπίδας* γιά μιά ὀντολογική θεμελίωση τῆς προλαμβάνουσας συνείδησης περιλαμβάνει δύο θεωρίες: τήν ὀντολογία τοῦ *μήπω εἶναι* (*das!Noch-Nicht-*

Σημείωση: Τό κείμενο γράφτηκε μέ τήν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης 100 χρόνων ἀπό τή γέννηση τοῦ φιλοσόφου Έρνστ Μπλόχ.

Sein) και τή θεωρία τής γένεσης και τής διαμόρφωσης τής *μήπω συνείδησης* (*das Noch-Nicht-Bewubtsein*).

Ἡ ὄντολογία τοῦ μήπω εἶναι: Στόν Μπλόχ ὁ κόσμος στό σύνολό του καί ὁ ἀνθρώπος εἰδικότερα συλλαμβάνονται ὄχι ὡς κλειστό, τελειωμένο σύστημα ἀλλά ὡς ἀνοιχτή διαδικασία πού περιλαμβάνει ἀπειράριθμες δυνατότητες ἀνάπτυξης, οἱ ὁποῖες ἐκτείνονται ἀπό τήν ὀλοσχερή καταστροφή μέχρι τήν κατάσταση τής τελειότητας. Δέν ὑπάρχουν ἔξω ἀπό τό ἴδιο τό ὄν ἀντικειμενικοί νόμοι πού νά καθορίζουν ποιά ἀπό τίς ἀπειράριθμες δυνατότητες θά πραγματοποιηθεῖ καί νά ἐγγυῶνται τήν μέ κάθε τρόπο πραγματοποίησή της. Οἱ δυνατότητες τοῦ ὄντος καί οἱ συνθηκικές πραγματοποιήσεώς τους βρίσκονται μέσα στό ἴδιο τό ὄν, τοῦ ὁποῦ ὁ ἀνοιχτός χαρακτήρας ὀφείλεται στή διαφορά πού ὑφίσταται ἀνάμεσα στήν ὑπαρξή καί τήν οὐσία (διαφορά, ἡ ὁποία, ἄς σημειωθεῖ, ἀποτελεῖ τήν ἐπιστημολογική προϋπόθεση κάθε ὄντολογίας).

Κάθε πράγμα λοιπόν στή δεδομένη κατάσταση του περιέχει τήν ἄρνησή του, ἡ ὁποία στή φιλοσοφία τοῦ Μπλόχ δέν εἶναι ἀνυπαρξία, ἀλλά ἔλλειψη τής κατάστασης, καί συγχρόνως τάση φυγῆς πρὸς τήν κατάσταση, ἡ ὁποία δέν ἔχει ἀκόμη ἐπιτευχθεῖ. Τό στοιχείο αὐτό τής ἄρνησης πού στή διαδικασία ἀνάπτυξης τοῦ ὄντος ὀθεῖ στήν ἀλλαγὴ ἀλλά συγχρόνως περιλαμβάνει ὡς δυνατότητες τόσο τήν καταστροφή ὅσο καί τήν τελειότητα χαρακτηρίζεται ὡς *μήπω*, καί εἶναι ἐκεῖνο ἀκριβῶς τό στοιχείο πού καθιστᾷ τό ὄν ἀνοιχτή διαδικασία μέ κατεύθυνση τήν ταύτιση τής ὑπαρξῆς του μέ τήν οὐσία του. Τό ὄν ἔχει ἕνα καθαρά περαματικό χαρακτήρα: εἶναι ἕνα μήπω ὄν, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀνάπτυξη στηρίζεται σέ ἀπειράριθμες δυνατότητες πού περικλείει μέσα του. Θά ἦταν πλήρες, ὀλοκληρωμένο καί ἀληθινὸ ὄν (ἡ

ὑπαρξή του θά συνέπιπτε μέ τήν οὐσία του) μόνο ἔαν εἶχε ὄλες τίς δυνατότητες πού μορεῖ νά ἔχει. Τό εἶναι λοιπόν εἶναι πάντοτε ἀτέλες καί ἡ ἀτέλειά του τό ὀθεῖ πρὸς τήν τελειότητα, πρὸς τό ἀληθινὸ εἶναι.

Κατά συνέπεια ἡ ὄντολογία τοῦ μήπω εἶναι εἶναι ὄντολογία τοῦ εἶναι ὡς διαδικασίας πού βρίσκεται ὑπὸ διαμόρφωση σέ ἀντίθεση πρὸς τήν παραδοσιακὴ ὄντολογία γιὰ τήν ὁποία τό εἶναι εἶναι «κάτι πού ἔχει γίνε», εἶναι ἐξαρχῆς ἔτοιμο. Μ' αὐτὴ τήν ἔννοια ἡ ὄντολογία τοῦ μήπω εἶναι ἀποτελεῖ, ὄχι ὁμως ρητά, κριτικῆς τής παραδοσιακῆς ὄντολογίας καί τῶν νεότερων ὄντολογιῶν. Ἡ σημαντικὴ συμβολὴ τοῦ Μπλόχ στήν ὄντολογία συνίσταται στό ὅτι θεωρεῖ ὡς ὄντολογικὸ προσδιορισμὸ τήν ἀπόσταση πού χωρίζει τό μήπω εἶναι ἀπό τήν οὐσία του.

Ἡ θεωρία τής μήπω συνείδησης: Ἀντίστοιχη πρὸς τήν ἀνοιχτότητα τοῦ ἀντικειμένου εἶναι καί ἡ κατάσταση σέ ὑποκειμενικὸ ἐπίπεδο, ὅπου ἡ συνείδηση δέν εἶναι ἕνα ἔτοιμο κλειστὸ σύστημα, ἀλλά μιὰ διαδικασία πού διέρχεται ἀπὸ διάφορες φάσεις ἀνάπτυξης. Ὁ Μπλόχ διακρίνει ἐκτός ἀπὸ τήν κατώτατη βαθμίδα συνειδητότητας πού περιλαμβάνει ὅ,τι δέν εἶναι πιά συνειδητό, αὐτὸ δηλαδὴ πού ἀντιστοιχεῖ στό ἀπωθημένο τής ψυχανάλυσης, καί ἕναν ἰδιαίτερο τύπο συνείδησης πού ἀναφέρεται σέ καθετὶ τό μελλοντικὸ (ἐμφανίζεται στὰ ὄνειρα τής ἡμέρας καί τίς οὐτοπίες μας, ἀτομικὲς καί συλλογικὲς) καί ἀντιστοιχεῖ πρὸς τό εἶναι πού βρίσκεται ὑπὸ διαμόρφωση. Ὁ τύπος αὐτὸς συνείδησης ὀνομάζεται *μήπω συνείδηση* καί εἶναι ἡ συνείδηση τοῦ μήπω εἶναι. Μέ ἄλλα λόγια ἡ ὑπαρξή τής μήπω συνείδησης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τό βαθμὸ ἀνάπτυξης τῶν συνθηκῶν τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ ἀντίσταση κατὰ τής μήπω συνείδησης, δηλαδὴ κατὰ τής διαδικασίας συνει-

δητοποίησης κάποιου τμήματος ἀνάπτυξης τοῦ μήπω εἶναι, ὀφείλεται στή διαφορὰ ἀνάμεσα στή βούληση τοῦ ὑποκειμένου καί τή δύναμη τοῦ ἀντικειμένου. Ἐνῶ δηλαδὴ κάποιος ἔχει τή βούληση νά δημιουργήσει κάτι καινούργιο, λείπουν οἱ ἀναγκαῖες προϋποθέσεις ἀπὸ τό ἀντικείμενο, δηλαδὴ ἡ ὕλική δύναμη τοῦ ἀντικειμένου δέν ἔχει φτάσει ἀκόμη στόν ἀπαραίτητο βαθμὸ ὀριμότητας. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ συνειδητοποίηση τοῦ μήπω συνειδητοῦ, ἡ καθημερινὴ ὄνειρικὴ φαντασία μας, ἀποτελεῖ τό θεμέλιο τής προλαμβανούσας συνείδησης, στήν ὁποία ἡ ἐλπίδα ἀπὸ συναισθηματικὴ κατάσταση μετατρέπεται σέ γνωστικὴ ἐνέργεια πού συλλαμβάνει τό ἀντικείμενο στή διαδικασία τής διαμόρφωσῆς του.

Ἀξίζει νά τονιστεῖ ὅτι παρά τό γεγονός ὅτι ἡ φιλοσοφία τής ἐλπίδας ἔχει χαρακτηριστεῖ ὡς «παρέκκλιση ἀπὸ τή θεωρία τής γνώσης», στήν πραγματικὴ ἀποτελεῖ διεύρυνση καί ἐμβάθυνση τής ἐγγελιανῆς προβληματικῆς γιὰ τή σχέση ὑποκειμένου-ἀντικειμένου. Δέν μορεῖ νά ἀναλυθεῖ ἐδῶ ἡ ἀνάγνωση τοῦ Χέγκελ πού προτείνει ὁ Μπλόχ στό ἔργο του *Ἐποκειμένο-ἀντικείμενο· σχόλια στόν Χέγκελ*. Ἄς τονιστεῖ μόνο ὅτι ἡ σύλληψη τοῦ εἶναι ὡς οὐτοπίας, δηλαδὴ ὄχι ὡς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητας ἀλλά ὡς τύπου συνείδησης πού συλλαμβάνει τίς μελλοντικὲς τάσεις ἀνάπτυξης στήν παροντικότητα τοῦ ὄντος ἀποτελεῖ μιὰ ριζοσπαστικοποίηση τής σχέσης ὑποκειμένου-ἀντικειμένου, στό βαθμὸ πού κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο τίθενται τὰ θεμέλια τής ἀλλαγῆς τής κοινωνικῆς πρακτικῆς. Μέ τὸν Μπλόχ ὀλοκληρώνεται τελικὰ ἐκεῖνη ἡ διαδικασία πού εἶχε ἀρχίσει μέ τὸν Μάρξ: «ἡ ἀλλαγὴ στή φιλοσοφία μετατρέπεται σέ φιλοσοφία τής ἀλλαγῆς τοῦ κόσμου».

Θεόδωρος Γεωργίου

ΕΡΝΣΤ ΜΠΛΟΧ: Οὐτοπία καί Ἐπανάσταση. Μετάφραση – Εἰσαγωγή Στέφανου Ροζάνη, Ἐκδόσεις Ἐρασμος, 1985

Τό *Οὐτοπία καί Ἐπανάσταση* τοῦ Ἐρνστ Μπλόχ (καταγραφὴ συζητήσεων του μέ τοὺς Μ. Λάντμαν, Χ. Μαρκοῦζε καί Ἄγκνις Χέλλερ πού ἔγιναν τὸν Αὐγουστο τοῦ 1968, στό νησί Κορτσιούλα τής Δαλματίας, στὰ πλαίσια ἐνὸς σεμιναρίου μέ θέμα «Ὁ Μάρξ καί ἡ Ἐπανάσταση») χωρὶς νά συνιστᾷ καν ἰδιαίτερο ἔργο τοῦ «φιλόσοφου τής Ἐλπίδας» (ὅπως τὸν ἀποκαλοῦν), εἶναι ἀφορμὴ μιᾶς πρώτης γνωριμίας μέ τίς ἀρχές τής φιλοσοφίας του. Διαθέτοντας τὸν ἄμεσο καί συζητητικὸ τόνο τής προσωπικῆς ὁμιλίας, συμβάλλει σέ μιὰ

στοιχειώδη ἐξοικείωση μέ τοὺς ὄρους τής ὄντολογίας τοῦ *Μή-Εἶναι-Ἀκόμη* (*Noch-Nicht-Sein*), πού ἀποτελεῖ καί τήν προσωπικὴ συνεισφορά τοῦ φιλοσόφου στή θεωρία τής ὄντολογίας.

Γεννημένος τό 1885 στό Λουντβιγκσάφεν τής Ρηνανίας ἀπὸ ἑβραϊκὴ οἰκογένεια, ἐξόριστος ἀπὸ τό '33 ὡς τό '47, καθηγητῆς στή Λιψία καί τό Τύμπινγκεν, ὁ Ἐρνστ Μπλόχ, πού πέθανε τό 1977, εἶναι ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους (ἂν καί πλέον ἀγνοημένους) ἐκπροσώπους τῶν νεότερων τάσεων τής γερμανικῆς φιλοσοφίας. Ἡ συμβολὴ του στό στοχασμὸ τοῦ αἰῶνα δέν ἐξαντλεῖται μόνο στὰ θεμελιώδη του ἔργα (*Τὸ πνεῦμα τής οὐτοπίας*, 1918· *Τόμας Μύντσερ, ὁ θεολόγος τής ἐπανάστασης*, 1921· *Ἡ ἀρχὴ τής ἐλπίδας*, 1954-57· *Ὁ ἀθεϊσμός στό χριστιανισμό*, 1968)· ἀνιχνεύεται καί στή γόνιμη ἐπίδραση πού ἔσκησε στοὺς ἐκπροσώπους τής φιλοσοφικῆς Σχολῆς τής Φραγκφούρτης, στόν

Ἄντόρνο, τὸν Μπένζαμιν, ἀλλά καί στόν Μαρκοῦζε, τήν Ἄγκνις Χέλλερ κ.ἄ.

Στήν ὄντολογία τοῦ Μπλόχ, ἡ οὐτοπικὴ σύλληψη τοῦ κόσμου ἔχει μιὰ οὐσιαστικὴ καί συγκεκριμένη θέση. Ἐνα ἀρχετυπικὸ στοιχείο τοῦ ἀτόμου, μιὰ ἐσωτερικὴ δυνατότητα, τοῦ ἐπιτρέπει νά ἀγωνίζεται καί νά ἀναδεικνύει κάθε φορά αὐτὸ πού *ἀκόμη δέν εἶναι*, καί πού ἡ πραγμάτωσή του ἀποτελεῖ κάθε στιγμὴ τήν ἐπιβεβαίωση τής βαθύτερης ὄντοότητάς του. Μέσω αὐτῆς τής δυνατότητας, τό ἄτομο εἶναι σέ θέση νά διασπᾷ τοὺς φραγματῶν πού του θέτει ἡ μονοσήμαντη πραγματικότητα καί, ὑπερβαίνοντας τή δεδομένη τάξη, νά τήν ἀνατρέψει.

Ρεαλισμός σημαίνει νά κάνει κανεὶς αὐτό πού ἀντικειμενικὰ καί πραγματικὰ εἶναι πιθανό, ἐνεργοποιώντας τίς καλές, καθὼς βλασταίνουν, καί καταδικάζοντας στή λησμονιὰ τίς ἐξαιρετικὰ πολυάριθμες καί χαμπερπεῖς πιθανότητες. (Σελ. 35).

Ἡ ἐπαναστατικότητα τῆς ἀνθρώπινης πράξης ξεκινᾷ ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐνεργοποίηση τῆς οὐτοπικότητας τοῦ ἀτόμου, τὴν ἀπελευθέρωσή του ἀπὸ τὸ ἱστορικό, δεσμευτικό του παρόν καὶ τὴν ἐμπειρική πραγματικότητα πού τὸ καθυποτάσσει καὶ τὸ σύρει δέσμιο στὶς ποικίλες ἰδεολογίες τοῦ ὑπαρκτοῦ. Στόχος τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ ἀνασύρει τὴ θετικὴ αὐτὴ δυνατότητα καὶ νὰ ὀδηγήσει τὸ ἄτομο στὴν ἐπίγνωση τῆς ἀνατρεπτικῆς του οὐσίας ἐναντία στὴν ἀπελπισία τῆς ἐμπειρικῆς του ὑπαρξῆς. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος θὰ συνειδητοποιήσει αὐτὸ πού ἀκόμη δὲν εἶναι, καὶ θὰ κατευθύνει τὴν πράξη του μέ τὴν προοπτικὴ τοῦ μέλλοντος, μιά προοπτικὴ πού συνιστᾷ τὴν πρωταρχικὴ Ἑλπίδα τῆς ὑπαρξῆς του. Ἔτσι, ἀκόμη, ὁ χῶρος τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας διευρύνεται καὶ ἡ οὐτοπικὴ του σύλληψη μετατρέπεται σὲ συγκεκριμένη οὐτοπία, πού δὲν εἶναι πιά οὐτοπία, ἀφοῦ δὲ χάνει τὴ θέα τῆς πραγματικότητας, γιατί κάθε στιγμὴ ἀνατρέπει τὴ δουλειά στους πολὺπλοκούς μηχανισμούς τῆς ἐμπειρικότητας.

Ἰδιαίτερο (καὶ ἐπικαιρικό) ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ ὄσα λέει ὁ Μπλόχ γιὰ τοὺς διανοούμενους:

Ἔνα κίνημα τῆς ἰντελιγκέντσιας χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τῶν μαζῶν παραμένει σε-

κταριστικό. Γιατί οἱ στόχοι τῶν δύο ομάδων εἶναι κοινοὶ καὶ ἔτσι φανερόντονται ἀκόμη καὶ στὸν ἀπληροφόρητο. Κατὰ συνέπεια, οἱ ομάδες αὐτές πρέπει νὰ συμπορευόνται. (...) Μιά ἰντελιγκέντσια μέ ἐλευθέρη κινητικότητα, ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Κάρλ Μανχάιμ, δὲν εἶναι οὔτε ἐλευθέρη οὔτε κινητικὴ. Πρέπει νὰ προσγειωθεῖ καὶ νὰ συμμαχήσει μέ ὄλους ἐκείνους γύρω τῆς πού ὑποφέρουν κοινές κακουχίες καὶ μέ τοὺς ὁποίους συναισθάνεται τὴν ἴδια νοσταλγία γιὰ τὸ ὠμέγα, τὴν ἀνεξερεύνητη γῆ τῆς πιθανότητας καὶ τὸν στόχο τῆς κοινῆς ἐλευθερίας πρὸς τὴν ὁποία βαδίζει. (Σελ. 38).

Παρ' ὅλη τὴ χρῆση μιᾶς μαρξιστικῆς ὀρολογίας, καθὼς ἐπισημαίνει στὴν εἰσαγωγὴ του ὁ μεταφραστὴς, «ὁ μαρξισμὸς παραμένει γιὰ τὴν ὄντολογία τοῦ Μῆ-Εἶναι - Ἀκόμη ἓνα ἐξωτερικὸ περίβλημα, ἕνας ἐπιπρόσθετος χῶρος ὁ ὁποῖος ἐπικάθεται ἐπάνω στὴ γλώσσα τοῦ Μπλόχ ὡς μιά ξεχωριστὴ πολιτικὴ ἰδεολογία». Ὡστόσο, ἡ σοσιαλιστικὴ προοπτικὴ δὲ χάνεται:

«Τὸ Περιμένοντας τὸν Γκοντό δείχνει τὸν μεγάλο κίνδυνο τῆς ἐποχῆς μας, τὸν μηδενισμό... Ὁ μηδενισμὸς εἶναι ἀναπόφευκτος ὅταν ὀλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα ἐπιτυχᾶνει ὑπερβολικὰ ἐλεύθερο χρόνο χωρὶς τὴν κατάλληλη προετοιμασία, μέ ἀποτέλεσμα νὰ προκαλεῖται ἀνία. Τὸ νὰ ὑ-

ποδεικνύουμε τὸν κίνδυνο αὐτὸ δὲν εἶναι "παρακμῆ", ἀλλὰ ἀντίθετα εἶναι τόσο σημαντικὸ ὅσο καὶ τὸ νὰ φωτίζουμε τὸ δρόμο πού ὀδηγεῖ στὶς κορυφές τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὑπάρχουν μόνο κορυφές; Στὸ δρόμο γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ ὑπάρχουν ἀσυνέχειες καὶ πρέπει κανεὶς νὰ εἶναι προετοιμασμένος νὰ τὶς συναντήσει. (Σελ. 62).

Ἡ μικρὴ ἐκδοση τοῦ «Ἔρασμου» (σεμνή, σωστὴ, μὰ σχεδὸν ἀπαρατήρητη, ὅπως ὄλες του οἱ ἐκδόσεις) κάνει ἐπιτακτικότερη τὴν ἀνάγκη μιᾶς μεθοδικῆς παρουσίας στα ἑλληνικὰ τῶν βασικῶν ἔργων τοῦ Ἔρνστ Μπλόχ, ἐνός αἰσιόδοξου στοχαστῆ (πόσο σπανίζει σήμερα τὸ εἶδος!) πού μετέτρεψε τὴν Οὐτοπία σὲ κρίσιμο ὄργανο ἀναγνώρισης τῶν ἀτελειῶν τοῦ παρόντος καὶ συστηματικῆς ἐξερεύνησης τῶν δυνατοτήτων τοῦ μέλλοντος:

«Αὐτὸ πού οἱ παλιές Οὐτοπίες καὶ τὰ πῖο ὁμορφα καὶ πλούσια ὄνειρα τῆς ἀνθρωπότητας ἐννοοῦσαν, μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ ἀνορθωθοῦμε καὶ πάλι μετὰ τὴ διαψευσμένη ἐλπίδα (καὶ τί θὰ ἔταν ἡ ἐλπίδα ἂν δὲν μπορούσε νὰ διαψευσθεῖ;) καὶ νὰ μᾶς διδάξει καὶ νὰ μᾶς διορθώσει μέσα ἀπὸ τὴ διάψευση. Νὰ ξαναστήσουμε τὴν ἐλπίδα, νὰ ἐλπίζουμε πάλι μετὰ τὴ διάψευση, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποστολή μας».

Ἄρης Μπερλῆς

Δύο ξένοι λογοτέχνες στὰ ἑλληνικὰ

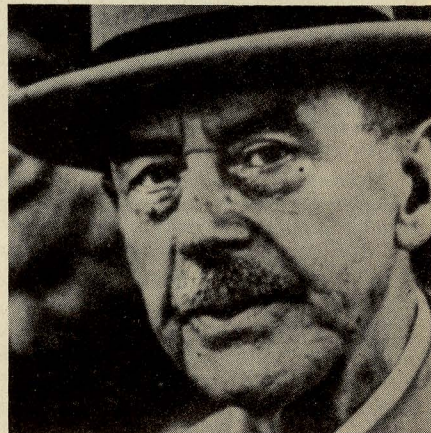
Ἰβ Μπονφουά, Ποιήματα,
μετάφραση Μηνᾶς Δημάκης -
Χριστόφορος Λιοντάκης,
Ἐκδόσεις Καστανιώτη, Ἀθήνα 1985

Ἡ συλλογὴ αὐτὴ τοῦ γνωστοῦ Γάλλου ποιητῆ Ἰβ Μπονφουά, μεταφρασμένη στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τοὺς δόκιμους μεταφραστὲς Μηνᾶ Δημάκη καὶ Χριστόφορο Λιοντάκη, ἀποτελεῖ μιά πλούσια καὶ ἀντιπροσωπευτικὴ ἐπιλογή ἀπὸ τὸ ἔργο του. Πρόκειται γιὰ ἐκδοση δίγλωσση, γεγονός πού, προκειμένου γιὰ τὴ μεταγλώττιση τῆς ποίησης, τὸ θεωροῦμε ἐξαιρετικὰ χρήσιμο.

Γράμματα τοῦ Τόμας Μάν,
μετάφραση Νανᾶς Ἡσαΐα,
Ἐκδόσεις Νεφέλη, Ἀθήνα 1985

Πρόκειται γιὰ μιά ἐπιλογή ἀπὸ τὴν τρίτομη δημοσιευμένη ἀλληλογραφία τοῦ Τόμας Μάν πού δημοσίευσεν ἡ κόρη του στὰ χρόνια 1962-65. Ὁ Τόμας Μάν ἔχει γρά-

ψει, ὅπως ὑπολογίζεται, πάνω ἀπὸ 20.000 γράμματα, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχουν χαθεῖ. Ἔτσι, ἐνῶ γιὰ ὀρισμένες περιόδους τῆς ζωῆς του διαθέτουμε πυκνὴ ἀλληλογραφία, ὑπάρχουν ἐνδιάμεσα κενά, ὅπως π.χ. γιὰ τὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1933. Μιά τόσο πυκνὴ ἀλληλογραφία δείχνει πὼς ὁ Τόμας Μάν θεωροῦσε τὴν ἐπιστολογραφία ὡς μιά ἀναγκαία δραστηριότητα τῆς ζωῆς του. Καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς τὰ γράμματα αὐτὰ ἀντανακλοῦν ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς ὀψεις τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του. Δύο εἶναι τὰ βασικὰ θέματα αὐτῶν τῶν γραμμάτων: τὸ ἔργο του καὶ ἡ πολιτικὴ του στάση ἀπέναντι στὰ ἱστορικά γεγονότα τῶν ἐτῶν αὐτῶν. Εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον τὸ νὰ παρακολουθεῖ κανεὶς τὸ πὼς ἓνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς μας ἀντιμετώπισε τοὺς δύο Παγκοσμίους Πολέμους τοῦ αἰῶνα μας. Καθὼς πάντως τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων μας συγκεντρώνει ὁ Β' παγκόσμιος πόλεμος, ἔχει δοθεῖ περισσότερη ἔκταση στὰ γράμματα πού γράφτηκαν ἀπὸ τὴν ἀνοδο τοῦ Χίτλερ καὶ μετὰ. Στὴ συλλογὴ προτάσσεται ἔκτενές κατατοπιστικὸ βιογραφικὸ καὶ ἀκολουθεῖ πρόλογος τῆς μεταφράστριας.

ΣΤΟ ΣΤΑΔΙΟ
ΕΙΡΗΝΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑΣ:
ΑΓΩΝΙΖΕΤΑΙ
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΠΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

Άλλη μία έκθεση βιβλίου, αυτή τη φορά στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας οργανωμένη από την Όμοσπονδία Έκδοτων - Βιβλιοπωλών (είναι ή ίδια που άλλες χρονιές γινόταν στο Ζάππειο και μία χρονιά στο χώρο του ΟΛΠ στον Πειραιά, όπου ή βροχή μετέτρεπε κάθε βράδυ την έκθεση σε πάρκο με λιμνούλες — τά μετὰ, είχαν φτιαχτεί επί δικτατορίας, είχαν ρωγμές και έμπαζαν).

Λιγότεροι από άλλες χρονιές οί εκθέτες, ακόμη λιγότεροι οί επισκέπτες — γι' αυτό εϋθύνεται ή απόσταση από τίς πυκνοκατοικημένες περιοχές τής Αθήνας. Τό γενικό κλίμα όπως σε όλες οί εκθέσεις του τύπου αυτού: πολύ παιδικό βιβλίο, διάτα, ψαρντούφεκα, άποκρυφισμός γιά όλους, λογοτεχνία βέβαια σε τεράστιες ποσότητες, πού και πού βιβλία ιστορικά, φιλοσοφικά, δοκίμια (τό μάτι τά διακρίνει σχετικά εύκολα από τά μονόχρωμα, λιτά εξώφυλλα).

Όστόσο κάτι άσυνηθιστο και άναμφισβήτητα θετικό, γιά πρώτη φορά: ή **θηματική έκθεση**, πού οργανώθηκε σε ειδικό χώρο, των βιβλίων πού εκδόθηκαν τά δύο τελευταία χρόνια. Έκει πράγματι σταματάς και δέ χαζεύεις μόνο, άποκτάς μία εικόνα όχι μόνο τής πρόσφατης έκδοτικής παραγωγής αλλά των τάσεων πού διαμορφώνονται στη βιβλιαγορά. Διαπιστώνεις γιά παράδειγμα ότι σήμερα πιά παράγεται κυρίως βιβλίο λογοτεχνίας, ιδιαίτερα ξένης λογοτεχνίας, ότι ή μετάφραση κι ό μεταφραστής είναι ή κυρίαρχη, συνήθως έντός εισαγωγικών και σπανίως χωρίς αυτά, πνευματική δραστηριότητα. Αντίθετα τά πολιτικά κείμενα, έργα ιστορίας, φιλοσοφίας, κοινωνιολογίας, τό δοκίμιο, ή κριτική κ.λπ. έχουν υποχωρήσει αισθητά. Τό ενδιαφέρον του κοινού (κι όταν μιλάμε βέβαια γιά βιβλία και εκθέσεις έννοούμε τό μορφωμένο κοινό) στράφηκε πρós άλλες κατευθύνσεις, στά βιβλία πού τό ίδιο θεώρησε «εύκολα».

Χρήσιμος επίσης και ό οδηγός των έκδόσεων πού κυκλοφόρησε στην έκθεση. Κοιτολογίς, μία έκθεση πού δέν περιορίζεται στό νά «εκθέσει» άλλα δείχνει και κάποια διάθεση νά οργανώσει.

ΠΟΙΗΣΗ

Έλύτης Όδυσσέας, *Ό μικρός ναυτίλος*, Ίκαρος, 1985, σ. 130.

Μπλέηκ, *έπιλογή-έπιμέλεια Σπύρος Ήλιόπουλος*, Πλέθρον, 1985, σσ. 160.

Παπαχαλαμπους Χαράλαμπος, *Ό πρωινός καφές*, έκδόσεις «Έκ παραδρομής», 1985, σελ. 40.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Άλεξάκης Βασίλης, *Τά κορίτσια του Σίτυ Μπούμ-Μπούμ*, Έξάντας, 1985, σσ. 196.

Δαμανιδή Άννα, *Σκεϋος ήδονής*, διηγήματα, Συντεχνία, 1985, σσ. 70.

Δρακονταειδής Δ. Φίλιππος, *Η διπλωματοϋχος του πιάνου*, τρεις νουβέλες, Κέδρος, 1985, σσ. 118.

Κοτζιάς Άλέξανδρος, *Φανταστική ιστορία*, μυθιστόρημα, Κέδρος, 1985, σσ. 268.

Λάζου Μαρία, *Πέντε διηγήματα και μία έρωτική έπιστολή*, Καστανιώτης, 1985, σσ. 73.

Μεγάλου-Σεφεριάδη Λία, *Τό ξένο σώμα*, Κέδρος, 1985, σσ. 206.

Ούεστ Ναθάνιελ, *Η όνειρική ζωή του Μπάλο Σνέλλ*, μετ. Λίζα Πελεκάνου, έπιμ. Κώστας Κουντούρης, Πρόθεση, 1985, σσ. 79.

Πανσέληνος Άλέξης, *Η πολιτεία*, Κέδρος, 1985, σσ. 398.

Ρίτσος Γιάννης, *Όχι μονάχα γιά σένα*, μυθιστόρημα, Κέδρος, 1985, σσ. 141.

Σαββίδης Πρόδρομος, *Δύο σταγόνες βροχή*, Όδυσσέας, 1985, σσ. 160.

Σπανδωνής Γιάννης, *Γραικός*, Καλέντης, 1985, σσ. 180.

Stevenson Robert Louis, *Η λέσχη τής αϋτοκτονίας*, Α' μέρος από τίς Χίλιες και μία νύχτες, μετ. Τάσος Δενέγρης, Άγρα, 1985, σσ. 157.

Chandler Raymond, *Άντίο, γλυκιά μου*, μετ. Άνδρέα Άποστολίδη, μαζί με τή μελέτη του μεταφραστή: «Η γοητεία του Ρέυμοντ Τσάντλερ», Άγρα, 1985, σσ. 422.

Φραγκιάς Άνδρέας, *Τό πλήθος*, Ι, Κέδρος, 1985, σσ. 411.

Haverland Frédéric, *Πποτα στην Κάζα*, μετ. Μπάμπη Λυκοϋδη, Χατζήνικολή, 1985, σσ. 78.

Χόχουτ Ρόλφ, *Ένας έρωτας στη Γερμανία*, μετ. Κατερίνα Λιάπτη, Μπαρμπουνάκης, 1985, σσ. 255.

ΘΕΑΤΡΟ

Εϋριπίδης, *Η Ίφιγένεια στην Ταυρίδα*, μετ. Στέλλα Μπαζάκου-Μαραγκουδάκη, Καστανιώτης, 1985, σσ. 109.

Σαίξπηρ Ουίλλιαμ, *Άμλετ*, μετ. Μιχάλη Κακογιάννη, Καστανιώτης, 1985, σσ. 230.

ΔΟΚΙΜΙΟ

Άραγκόν Λουί, *Περί του ύφους*, μετ. Στέφανου Ν. Καμανούδη, Ύψιλον/Βιβλία, 1985, σσ. 118.

Δημητριάδης Δημήτρης, *Η άπόλυτη αλήθεια του κόσμου*, Άγρα, 1985 (σε χίλια άριθμημένα αντίτυπα), σσ. 19.

Michel Löwy, *Μαρξισμός και έπαναστατικός ρομαντισμός*, έκδ. Ουτοπία, 1985, σελ. 160.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Οικονομίδης Φοίβος, *Οί προστάτες: Η άληθινή ιστορία τής αντίστασης*, Δεύτερη έκδοση συμπληρωμένη και βελτιωμένη, Όρφείας, 1985, σσ. 427.

Στίνας Α., *Άναμνήσεις, έβδομήντα χρόνια κάτω από τή σημαία τής σοσιαλιστικής επανάστασης*, β' έκδοση, Ύψιλον/Βιβλία, 1985, σσ. 508.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Καστοριάδης Κορνήλιος, *Η γραφειοκρατική κοινωνία*, τόμος 1, «Οί παραγωγικές σχέσεις στη Ρωσία», τόμος 2, «Η επανάσταση κατά τής γραφειοκρατίας», Ύψιλον/Βιβλία, 1985, σσ. 322+287.

Μάμφορντ Λούις, *Ό μύθος τής μηχανής*, μετ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον/Βιβλία, 1985, σσ. 140.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Μαρκούζε Χέρμπερτ, *Λόγος και επανάσταση, Ό Χέγκελ και ή γένεση τής κοινωνικής κριτικής*, μετ. Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, Ύψιλον/Βιβλία, 1985, σσ. 397.

Μέ τό βλέμμα τῆς χαμένης ἀθωότητας

Ενα μικρό αγόρι πού απομακρύνεται για λίγο από τήν ἀγκαλιά τῆς μάνας του σ' ἕνα σταθμό, θά γίνει μάρτυρας μιᾶς στυγερῆς δολοφονίας ἀστυνομικοῦ τῆς δίωξης ναρκωτικῶν ἀπό συναδέλφους του. Ὁ «ἐντιμος ἀστυνομικός» πού θά ἀναλάβει τήν ἐξιχνίαση τοῦ ἐγκλήματος ξεκινώντας ἀπό τόν μοναδικό του μάρτυρα, τό αγόρι, θά βρεθεῖ καί ὁ ἴδιος γρήγορα μπλεγμένος σέ μιᾶ παράξενη ἀρχικά καί γοητευτική ἀργότερα περιπέτεια. Τό αγόρι ἀνήκει σέ μιᾶ γερμανοεβραϊκή θρησκευτική σέκτα, τούς Ἄμις, πού ζοῦνε, κοντά δεκατέσσερις χιλιάδες ψυχές, «μακριά ἀπό τόν πολιτισμό» κάπου στά καταπράσινα λιβάδια τῆς Πενσυλβάνια. Ἡ σχέση τοῦ ἀστυνομικοῦ μέ τήν οικογένεια τοῦ ἀγοριοῦ καί κατά προέκταση μέ τήν κοινότητα τῶν Ἄμις ἀποτελεῖ τό οὐσιαστικό θέμα τοῦ κατ' ἐπίφαση ἀστυνομικοῦ θρίλερ Ὁ μάρτυρας τοῦ Πήτερ Γουέιρ.

Οἱ Ἄμις ζοῦν ἀπό τή γεωργοκτηνοτροφία πού ἄσκει μέ παραδοσιακή τεχνολογία. Ὅλα τά ἐργαλεῖα καί οἱ μηχανές τους χρησιμοποιοῦν τή ζωική ἢ τή φυσική ἐνέργεια τοῦ ἀνέμου, τοῦ ἡλίου, τοῦ νεροῦ, ἐνῶ ὅποιαδήποτε ἐφεύρεση τῶν δύο

τελευταίων αἰῶνων ἀποφεύγεται μετά βδελυγμίας. Μολαταῦτα, ἡ παραγωγικότητά τους εἶναι ἀξιοσημείωτα ὑψηλή καθώς μέ τά χεράκια τους μόνο (καμιά τετρακοσάρια βέβαια), σηκώνουν σέ μιᾶ μέρα μιᾶ ὀλάκερη ἀποθήκη σανοῦ, μέ χαρές καί μέ τραγούδια μάλιστα, ἐνῶ ἡ δημογεροντία πού ἐποπτεύει τά κοινά τους προσδιορίζει ἀφ' ὑψηλοῦ τά ὄρια καί τούς ὄρους τῶν κοινωνικῶν τους ἀνταλλαγῶν, τῶν ἐρωτικῶν συμπεριλαμβανομένων.

Ὁ «ἐντιμος ἀστυνομικός» προδομένος ἀπό τό δικό του κόσμο — ὅπου ἡ σύγχυση τοῦ καλοῦ μέ τό κακό ἔχει μπλέξει ἀξεδιάλυτα ἀκόμα καί τούς κλέφτες μέ τούς ἀστυνόμους— ἀλλά ταυτόχρονα καί τελευταῖος ὑπερασπιστής του, θά βρεθεῖ αἰχμάλωτος τῆς γοητείας αὐτῆς τῆς ἀνύποπτα ἀλλά πραγματικά οἰκολογικῆς κοινότητος. Τό γεγονός ὅτι ἡ ἐκθμβωτική χήρα-μητέρα τοῦ ἀγοριοῦ συμβάλλει δεόντως στήν ἐνίσχυση αὐτῆς τῆς γοητείας ἐντείνει τή σύγκρουση τῶν δύο πολιτισμῶν πού ὁμοῦ ἀπό τή φυσιολογική ἐχθρότητα τῆς ἀρχαϊκῆς τους ἐπαφῆς θά συμφιλωθοῦν σέ μιᾶ βεβιασμένη συνεργασία για τήν ἐξόντωση τοῦ κοινού κακοῦ, τῶν ἐγκληματιῶν ἀστυνομικῶν

πρῶν συναδέλφων καί φίλων τοῦ «ἐντιμου». Προηγουμένως βέβαια καί για νά ἐπιτευχθεῖ αὐτή ἡ συνεργασία ἔχει ἐξοντωθεῖ καί ἡ κακή ὄψη τοῦ παραδοσιακοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ ἡ χήρα παραβαίνοντας τίς πουριτανικές ἐντολές τῶν ἠλικιωμένων προεστῶν θά δεχθεῖ στούς ἐρωτικούς της κόλπους τόν ἐνστολο κοσμοσωτήρα πού φιλοξενεῖ. Ἔτσι ὑπό τήν αἰγίδα τῆς «Παραμάουντ» οἱ δύο κόσμοι πρῖν ἀποχαιρετιστοῦν ὀριστικά, ἔχουν τήν εὐκαιρία ἀποφιλοῦμενοι ἀπό τίς ἐπιμέρους κακές πλευρές τους νά δώσουν τά χέρια ἀγωνιζόμενοι τόν ἀγῶνα τόν καλό, ὅπου φυσικά ἡ ὑπεροχή τῆς βίας ὡς μαμῆς τῆς ἀμερικανικῆς ἱστορίας εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό σαφές. Καί δικαιομένη, ἀφοῦ μόνο οἱ σχετικές γνώσεις τοῦ «ἐντιμου» πιστολά προφυλάσσουν ἐντέλει ὀλόκληρη τήν κοινότητα ἀπό τά δεινά πού τήν ἀπειλοῦν μέ τήν εἰσβολή τῶν ἐνοπλων καί ἀδίστακτων στήν ἐπιβολή τοῦ δικοῦ τους «νόμου» ἀστυνομικῶν. Τέλος τῶν κακῶν ἔστω καί βίαιο, τέλος καλό για μᾶς τούς θεατές.

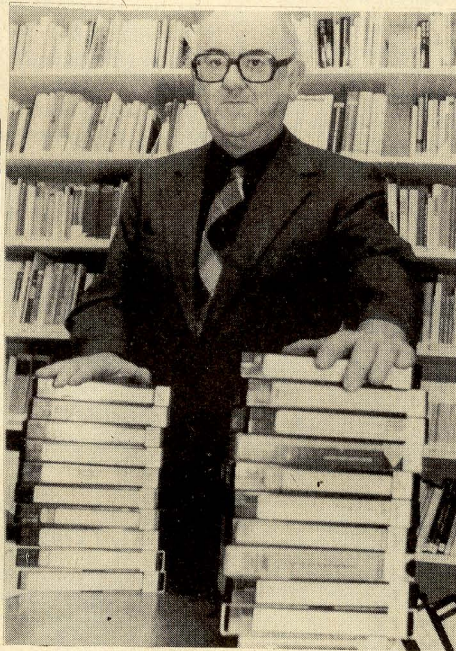
Ἄν ὡστόσο κάτι μένει σ' αὐτόν τόν εὐχαριστημένο μέ τόσο πιστολίδι καί οἰκολογία θεατή, ἀκριβῶς γιατί ὁ Γουέιρ ὅπως καί τόσο ἄλλοι συνάδελφοί του στόν ὑπερατλαντικό κινηματογράφο δέν εἶναι μόνο ὑπάλληλοι τῆς «Παραμάουντ» ἀλλά καί δημιουργοί, εἶναι τό βλέμμα τοῦ μικροῦ μάρτυρα. Τό βλέμμα πού μὴ μαγνητισμένο, διάβριζε ἐκπαιδευμένο, ἀπό τό παραδοσιακό τοπίο συγκεντρώνεται μέ προσοχή πρῶτα στά μεγαλοπρεπή ἀγάλματα τοῦ σταθμοῦ, σύμβολα τοῦ βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ, καί στή συνέχεια στίς λεπτομέρειες τοῦ ἐγκλήματος. Ὁταν ἀργότερα ὁ παππούς του θά τόν ἀπέμψει ἀπό τή χρήση τῶν ὄπλων ὑπεθυμίζοντας τίς παραδοσιακές διδασκαλίες περὶ τοῦ ἀνωθεν διακανονισμοῦ τῶν ἐπιγείων, ὁ μικρός θά ἀντιτείνει ρεαλιστικότερες ἀπόψεις θεμελιωμένες στό γεγονός ὅτι «ὁμως ἐγὼ εἶδα». Πόσο σημαντικές εἶναι οἱ λεπτομέρειες αὐτοῦ πού βλέπει τό αγόρι, δηλαδή τῆς σύγκρουσης τοῦ κακοῦ μέ τό καλό πού ἔστω δέν εἶναι καλό παρά ἀπλά καί μόνο γιατί παύει νά ζεῖ μετά τή σύγκρουση, ἴσως δέν εἶναι ἀπόλυτα κατανοητό για τόν ἐνήλικο θεατή. Για τόν μικρό μάρτυρα ὁμοῦ, αὐτή ἡ χαμένη ἀθωότητα τοῦ βλέμματος ἤδη ἰσοδυναμεῖ μέ τό βλέμμα πού χαϊδεύει ἐξοικειωμένο τό ὄπλο τοῦ ἐγκλήματος, τό ὄπλο πού στό ἐξαγνιστικό φῶς τῆς ἐκδίκησης ἡ τῆς ἄμυνας ἀποκαλύπτει ἕναν παππού ὄχι μόνο ἀμήχανο μπροστά στή γνώση τοῦ ἐγγονοῦ ἀλλά φριχτά ὑποκριτή ἢ ξεπερασμένο ἀπό τά ἀνθρώπινα πράγματα.

Σκέφτεται κανεῖς κάθε βράδυ στήν τηλεόραση, τόσοί φόντοι, ξεκοιλιάσματα, αἵματα, πτώματα. Ἐναντίον ποιοῦ τελικά; Εἶναι ὑπερβολή νά ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἀθωότητα πού χάνεται στό ἐργο τοῦ Γουέιρ τυχαία, σέ μᾶς, στούς καπιταλισμούς καί τούς «σοσιαλισμούς» μας, χάνεται προγραμματισμένα, συστηματικά μέ μιᾶ ἀνατριχιαστική ἐπιμονή καί μεθοδικότητα. Κατά τά ἄλλα, οἱ γλώσσες, οἱ μουσικές, τά κομπιούτερς, ὅλα παρέχονται ἀφειδῶς για τήν παιδεία τῶν νέων ἀνθρώπων. Εὐγενεῖς ἰππότες τῆς ματωμένης ἀσφάλτου.

Ο κινηματογράφος στά νύχια του βίντεο

Οι Γκούνις του Σπίλμπεργκ, το Μπραζίλ που παιζόταν πριν από δυό περίπου μήνες στην Αθήνα, το Γιέλου Σκί και το Νέα Υόρκη 2000 και —για να αναφέρουμε και ευτυχέστερες στιγμές— το Τόμνυ ή το Μπλέιντ Ράνερς είναι μερικά παραδείγματα από ένα νέο είδος ταινιών που με αξίους συγχρότητα βλέπουμε τα τελευταία δυό τρία χρόνια στους κινηματογράφους. Κακώς ίσως —προσωπικά αισθάνομαι λαθροθεατής— μιά και οι ταινίες αυτές είναι βασικά προορισμένες για άλλη χρήση: είναι ή νέα μεγάλη αγορά των βιντεοταινιών, ή όποια έχει πιά οικονομικά καταστεί πολύ σημαντική για τους παραγωγούς του κινηματογράφου. Και ο κινηματογράφος, αφού αρχικά έκτοπιστηκε από την τηλεόραση, αφού έχασε σημαντική μερίδα των θεατών του που έβρισκαν πιο βολικό να κάθονται σπίτι τους, βρήκε τώρα την ευκαιρία, μέσω του βίντεο, να πάρει την εκδίκησή του, να μπει κι αυτός μέσα στο σπίτι του θεατή. Κάτι ανάλογο συνέβη πριν από έναν περίπου αιώνα με τη διάδοση του γραμμόφωνου και του δίσκου. Και όλοι γνωρίζουμε ότι η αλλαγή του μέσου, ή μεσολάβησή του μάλλον ανάμεσα στον πομπό και στο δέκτη της μουσικής είχε σημαντικές επιπτώσεις στην ίδια τη μορφή και το περιεχόμενό της.

Στήν περίπτωση της βιντεοκασέτας, ή κινηματογραφική ταινία περνάει στην ιδιοκτησία του θεατή. Γι' αυτόν τον τελευταίο βασικό κριτήριο για την αγορά της είναι ή επαναληψιμότητα, δηλαδή τό πόσες φορές μπορεί να δει την κασέτα χωρίς να τη βαρεθεί. Τό πρόβλημα αυτό δέν υπήρχε στις αίθουσες του κινηματογράφου, θά 'λεγε μάλιστα κανείς ότι τό ζητούμενο ήταν τότε ακριβώς αντίθετο, δηλαδή ή μία ανάγνωση της ταινίας. Στο επίπεδο όμως αυτό, της μίας ανάγνωσης, ή αγορά βίντεο και ή κατοχή βιντεοταινιών θά ήταν αδύνατο να γίνουν ανταγωνιστικές πρός τό πολύ φτηνότερο δικαίωμα εισόδου στην κινηματογραφική αίθουσα. Η κτήση λοιπόν του βίντεο συνεπάγεται την επαναληψιμότητα κι αυτή μέ τη

σειρά της την πολλαπλή ανάγνωση.

Πώς πετυχαίνεται λοιπόν αυτό; Κατ' αρχάς δέν πρόκειται πλέον για ανάγνωση, αλλά μάλλον για καταβύθιση. Τό βάρος φεύγει πιά από τή διαδοχή (και τή σύνδεση) των εικόνων και πέφτει στην κάθε εικόνα ξεχωριστά: δέν υπάρχει πιά, παρά μόνο σέ υποτυπώδη μορφή, τό «στόρυ» γιατί αυτό είναι μιάς χρήσης, υπάρχει απλώς ένα αφηγηματικό φόντο που συνέχει τις σκηνές. Κι αυτές πιά, ή καθεμιά ξεχωριστά, φορτώνονται μέ μιά πληθώρα σκόρπιων σημείων, μηνυμάτων ή απλώς έντυπωσιακών τρύνκ, σέ έναν τέτοιο πλούτο, που είναι αδύνατο μέ τήν πρώτη ή τή δεύτερη ματιά να τά αποκρυπτογραφήσεις όλα. Πάντα κάτι θά μείνει και για τήν τρίτη και τήν τέταρτη φορά, τό μάτι του θεατή θά ψάχνει τότε άπεγνωσμένα να ανακαλύψει τί γράφει ή επιγραφή που αναβοσβήνει στό πάνω άριστερό της όθόνης, τί λόγια λέει τό τραγουδι που στιγμιαία μόλις άκούγεται από τό ραδιόφωνο του διερχόμενου αυτοκινήτου... Ο πλούτος στά σκηνικά, ή χρήση περιέργων τρύνκ και έντυπωσιακών αντικειμένων συνοδεύουν άπαραιτήτως τήν κάθε

σκηνή κι επειδή όλα αυτά δύσκολα θά μπορούσαν να πραγματοποιηθούν στό πλαίσιο του κινηματογραφικού ρεαλισμού, γι' αυτό και έχουμε τά τελευταία χρόνια μιά φοβερή έξαρση του φανταστικού κινηματογράφου. Τό ξεκίνημα έγινε στην Βρετανία μέ ταινίες που στην πλειοψηφία τους κατέχονταν από μιά τάση μίμησης του σουρεαλισμού, για να αναλάβει στή συνέχεια τό Χόλυγουντ τά ήνία, στρεφόμενο όλο και περισσότερο πρός τό φίξιον.

Όλα αυτά βέβαια στό επίπεδο των εικόνων, έτσι, σκόρπια και άνεργάτιστα, εις βάρος δηλαδή της ταινίας ως συνόλου. Κυριάρχησε ο εύκολος και δυσκολοχώνευτος έντυπωσιασμός, ο καταιγισμός εκείνος που ζαλίζει, ένίοτε και ή ήθελμημένη άποσπασματικότητα στή γραφή (ώστε ακόμα κι ή άπλή κατανόηση της πλοκής να γίνεται ένα γύμνασμα έν είδει πάζλ που άπαιτεί πολλές προσπάθειες). Αυτό τό τελευταίο, ή επίλυση δηλαδή του πάζλ (μιά και ζούμε στην εποχή του κομπιούτερ) είναι και ή μόνη νοητική διαδικασία που άπαιτείται για τήν προσέγγιση της ταινίας.

Κρίνω βέβαια από τή σκοπιά του θεατή της κινηματογραφικής αίθουσας. Ίσως δηλαδή, καθώς δέν διαθέτουμε βίντεο, να είμαστε και άδικοι και τυφλοί, αδυνατώντας να ανακαλύψουμε τις νέες δυνατότητες που άνοίγονται στην κινηματογραφική γραφή, τήν επανάσταση που ξεσπάει.

Έχω όμως μιά σιγουριά: καμιά, εκτός από τις ευτυχείς εξαιρέσεις που άνεφερα, τέτοια ταινία δέν μου γέννησε τήν επιθυμία να τήν ξαναδώ δεύτερη φορά ώστε να συμπληρώσω τά κενά της πρώτης. Η ζαλάδα από τά πυροτεχνήματα που «άφομοίωσα» στην πρώτη ανάγνωση μου άρκοϋσε.

Ήδη στην Άμερική έχει άρχισει ως αντίδραση να αναπτύσσεται και ένας κινηματογραφικός «νεορεαλισμός». Τό Άλαμο Μπαίν του Λουί Μάλ που παίζεται αυτή τήν εβδομάδα δέν είναι τό μόνο παράδειγμα.

Δ.Π.

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΩ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟ ΔΕΚΑΙ

Διαγωνισμοί καί διαγωνισμοί

Γιά τούς διαγωνισμούς τών εφημερίδων μας τά 'χουμε ξαναπει, τό Μάρτιο, όταν τό 'Εθνος είχε βγάλει στό σφυρί τήν Προεδρία τής Δημοκρατίας προσφέροντας δώρα σ' όποιον προέβλεπε πόσες ακριβώς ψήφους θά 'παιρνε ό κ. Σαρτζετάκης.

Γράφαμε λοιπόν στό τεύχος 37 ότι «οί διαγωνισμοί αναβαθμίζονται, αναδομούνται τά κέρδη, έτεροχρονίζονται ή σοβαρότητα».

Όντως: τά έντυπά μας, μέσα στους διαγωνισμούς τους ποιο θά 'ρθει πρώτο στίς πωλήσεις ή, έστω, ποιο θά έπιβιβώσει, τό ριζανε σέ τζόγο χοντρό. Μέ προσήματα ή άνευ. Άφού ξέρουν ότι άπαξάπαντες ΠΡΟ-ΠΟΝΟΥΜΑΣΤΕ έβδομαδιαίως κι ότι ΛΑΧΕΙΟΝΕΙΡΟΥΜΑΣΤΕ παλάτια χρυσοστόλιστα, κι άφού τό εύκολο κέρδος, τό τής τύχης, γίνεται έρεθιστικότερο σέ καιρούς λιτότητας. Διαγωνισμοί λοιπόν έπί διαγωνισμών. Άπαγορευμένοι; Μήπως και τά ζάρια δέν είναι;

Τά Νέα προτιμάνε τούς λογοτεχνικούς. Τό Τώρα έδωσε τήν τελευταία του μάχη χαρίζοντας έκατομμύρια — χάσαμε κι έμεις κι αυτό — έκλεισε. Ό Έλεύθερος Τύπος άναγγέλλει νέα παρτίδα τήν ώρα ακριβώς που δημοσιεύει τά όνόματα τών νικητών τής προηγούμενης, τής σχετικής μέ τά ποσοστά τών κομμάτων κατά τις εκλογές τού 'Ιουνίου.

Καί τό 'Εθνος (μαζί μέ τό κυριακάτικο φύλο του και τίς όμογάλακτες Εικόνες) προτίμησε τό μίνιγκο, στά πρότυπα τής άγγλικής «λαϊκής» φυλλάδας Sun και τών όμοίων της.

Τό παιχνίδι τώρα έχει σκληρότερους όρους. Δέν μπορείς νά συμμετάσχεις άγοράζοντας άπαξ τήν εφημερίδα. Πρέπει νά τήν παρακολουθείς καθ' έκάστην γιά νά σημειώνεις στήν ειδική κάρτα σου τούς δημοσιευόμενους τυχερούς άριθμούς. Καί γιά νά έλπίζεις πώς θά κερδίσεις (τί άλλο;) τηλεόραση, βίντεο ή αυτοκίνητο. Άν βέβαια τό 'Εθνος καταφύγει στίς μαγικές ικανότητες τής έλληνικής γλώσσας και άρνηθεί νά ίκανοποιήσει τούς νικητές έπειδή στίς διαφημίσεις του προτρέπει «κερδίστε φανταστικά δώρα», τότε οί παίκτες θά πρέπει νά βρουν δικηγόρο μέ γερές γνώσεις στά έλληνικά.

Κατόπιν όλων αυτών, αισθανόμαστε βαθύτατα ένοχοι γιά τόν πρό καιρού διαγωνισμό μας. Έδω δέν χωράνε έρασιτέχνες. 'Η υπόθεση άπαιτεί γερό ταμείο. Κι ύστερα είναι γιά παίκτες. Όχι γιά πολίτες.

Καί μήν ξεχνάμε: Στήν Κύπρο, πολιτιστικά σωματεία, άθλητικοί όμιλοι και εργατικές ένώσεις διοργανώνουν σέ πυκνά χρονικά διαστήματα δημόσια παιχνίδια τόμπολας, κάτι σάν μίνιγκο έξελληνισμένο. Πάνω ακριβώς στήν πράσινη γραμμή, στή Λευκωσία, στόν ίσκιο τής ήμισελήνου. Γιά νά ναρκώνονται οί άνθρωποι, γιά νά καλύπτονται οί καημοί άπό τό πέπλο τού κέρδους. Γιά νά δουλεύει ό χρόνος εις βάρος τής μνήμης και τής αντίστασης.

Παντελής Μπουκάλας

Στῆς νύχτας τά γαβγάδικα

Μέρες που 'ναι, όλο και σέ κάποιο ξενυχτάδικο θά πάμε γιά έλληνορθόδοξο ρεβεγιόν, γιά νά διασκεδάσουμε τόν άνάδελφο και άναΤΑραγμένο ψυχισμό μας. Μέ μία γιορτή ξεχνιόμαστε — έξου και τό έορτολόγιο ύπάγεται στίς εύφρέστερες τών έφευρέσεων.

Σέ «laiki taverna» λοιπόν γιά όρίτζιναλ όριεντάλ, σέ ντίσκο και σέ πάμπ, σέ μπάρ, cafe και φαστφούντ (ή φράστφρουστ σέ άψογα ρουμελιώτικα), σέ κρεπερίες, τζελατερίες, πιτσαρίες, καφετερίες και, όπωσδήποτε, μπουζουκερίες.

Γιά νά διευκολυνθείτε στήν άνεύρεση τού κατάλληλου κέντρου όπου έθιμικώ δικαίω θά φτάσετε στά άκρα, δέν έχετε παρά νά έντροφήσετε στίς ξευχύτισσες σελίδες τού άπογευματινού τύπου. Στά πρότυπα τών άρμοδιών έντύπων τού είδους τών Νυχτερινών ώρών,

ξού και «άποθεώνεται», «ραίνεται μέ τόνους γαρδένιες» άπό «φανατικούς όπαδούς», «πολυπληθείς γλεντζέδες» σέ «φαντασμαγορικές αίθουσες διαστημικού έπιπέδου».

Κι όταν τελειώσουν τά τριμμένα «καλολογικά στοιχεία» και ό υπερθετικός άποδειχθεί έλαφρώς άνίκανος, ή φαντασία τών κοσμικογράφων εκμεταλλεύεται κοιτάσματα νέα και πλούσια. Έτσι κατορθούται, π.χ., ή «σατανική καραβίδα» και ή «μεγάλη δομή».

Βέβαια, μέσ στήν άναμπουμούλα, μπερδεύονται ένίοτε οί κόπιες, μέ άποτέλεσμα νά άποδίδονται τά ίδια ακριβώς προσόντα σέ διαφορετικά κέντρα ή διαφορετικούς άοιδούς. (Δές και τό παρατιθέμενο δείγμα όπου τό «Play Boy» και τό «Έπέστρεφε» όνομάζονται σεμνότατα και τά δύο «στολίδια τής νύχτας», μέ τό αυτό σκεπτικό). Έτσι κι άλλώς

Το ζεστό «14»

ΠΙΟ ΚΕΦΑΤΕΣ, πιο ζεστές, οί χειμωνιάτικες νύχτες στο «14». Το σαλονι της Π. Ράλλη δείχνει τι σημαίνει διασκέδαση. TOPLESS αγγλικό μπαλέτο. Καλ/κή δ/νση: ο Φ. Ρωμανός. Και στο λαϊκό τσίμ ο Γ. Μπλικας.

«Στολίδι της νύχτας» ΤΟ «ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ»

ΟΙ ΚΟΣΜΙΚΟΙ Αθηναίοι γοητευμένοι από το πλούσιο πρόγραμμα, τους δημοφιλείς ερμηνευτές, το άψογο σέρβικ και το κοσμοπολιτικό περιβάλλον του δικαιογνημένα ονόμασαν το κοσμικό κέντρο «ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ» στο Ρέμα Χελιδονούς «Στολίδι της νύχτας». Προσωπικές επιτυχίες!

«Στολίδι της νύχτας» ΤΟ «PLAY BOY»

ΟΙ ΚΟΣΜΙΚΟΙ Αθηναίοι γοητευμένοι από το πλούσιο πρόγραμμα, τους δημοφιλείς ερμηνευτές, το άψογο σέρβικ και το κοσμοπολιτικό περιβάλλον, του κέντρου «PLAY BOY» στη Λεωφ. Συγγρού, το ονόμασαν «Στολίδι της νύχτας». Στην πίστα του ένα σύνολο ξεχωριστό και πολύ φιλόδοξο, εντυπωσιάζει και συναρπάζει τους κοσμικούς Αθηναίους.

«LE FOYER»: Συνεχίζει να συγκεντρώνει την elite της Αθήνας το κοσμικό κέντρο «LE FOYER», στην περιοχή του Χίλων με την μεγάλη δομή που πραγματοποιεί στην φανταστική του κουζίνα. Κάθε βράδυ ξεχνούν την διατά τους οι καλοφαγάδες με τις ποικιλίες των θαλασσινών που προσφέρονται, των φρέσκων ψαριών, των αστακών και της αστανικής καραβίδας. Ενώ παράλληλα ο Αργύρης Περιστέρης μαγεύει με τις μελωδίες του στο πιάνο.

κάθε εφημερίδα που σέβεται άρκούντως τόν έαυτό της έχει μία δυό φορές εβδομαδιαίως όλοσέλιδη παρουσίαση ξενυχτοποταγαδικών. Στίς στήλες της στεγάζεται όλος ό πλούτος επιθέτων τής ελληνικής γλώσσας, μέ πρώτο και καλύτερο βέβαια τό φανταστικός που άποδίδεται όπου (δέν) δει άπό άπωθημένο λές μίσος.

Ό πρώτος τυχών φέρελπις τραγουδιστής άνακηρύσσεται «κορυφαίος», «άστέρι τής νύχτας», «άνυπέρβλητος», «συναρπαστικός», «έξοχος», έ-

για διαφημιση προκειται, λαθραία βέβαια, νά μήν ψυλλιαστούν οί καταναλωτές-αναγνώστες και —κυρίως— οί διαφημιζόμενοι, αυτοί που πριν προφτάσουν νά σκάσουν μύτη πρέπει νά άντιμετωπίσουν τόν ίδιο τους τόν έαυτό μεγεθυμένο, παραφουσκωμένο. Φυσικό είναι λοιπόν νά σπάνε μερικοί στή διαδρομή. Τά προϊόντα αυτου τού στάρ σύστημα β' κατηγορίας είναι έπιτηδες εύθραυστα.

Μ.Ε. ΣΑΝΥΧΤΙΑΣ

ΕΙΚΟΝΕΣ

ΕΘΝΟΣ

και ΕΘΝΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Κερδίστε
φανταστικά
δώρα

ΜΠΙΝΓΚΟ

ΧΩΡΙΣ ΠΕΡΙΣΚΕΨΙΝ, ΧΩΡΙΣ ΑΙΔΩ

Σύμβολο για κάθε χρήση τό Πολυτεχνείο. Μνημείο και ξόρκι και «δίδαγμα ηθικόν». Άκόμα και τών ποδοσφαιρολογούντων λεία. Χωρίς αντίστασεις. Παράγινε άνθεκτικό τό στομάχι μας. Παραγυμνάσαμε τά νεύρα μας σέ επικίνδυνες άκροβασίες.

Ό Δικέφαλος λοιπόν, «μαχητική έφημερίς τών φίλων τής ΑΕΚ», γράφει στίς 14 τού Δεκέμβρη «μέ όλη τή δύναμη τής πείνας του» (έδω ό δαίμονας ό τυπογραφικός προσπάθησε σαρκάζοντας νά προστατεύσει τή συλλογική μνήμη) πώς «ή ΑΕΚ δέν θά γίνει "πράσινο" φέουδο».

Πετώντας στίς άχανείς έκτάσεις τής ιστορίας,

τσιμπολογάει άνενδοίαστα τό άρχαίο εκείνο ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ, ραμφίζει μέ περισσή εύκολία τό ΟΧΙ τού '40 και χώνει έν τέλει και έν πλήρει θρασύτητι τά νύχια του στήν εξέγερση τού '73: «Έδω ΑΕΚ... Έδω Πολυτεχνείο».

Κι έμείς νά ντρεπόμαστε άκόμη και ν' αντιδράσουμε. Νά ανακαλύπτουμε για πολλοστή φορά τό χρυσάφι τής σιωπής. Νά βεβαιωνόμαστε για τήν άδυναμία τής γραφής. Και για τή λύπη της.

Πα.Μ.

Μέ Ρούζ Μουλέν τά κάλαντα μᾶς λέν

Ή τηλεόρασή μας λοιπόν τό 'χει δέσει κόμπο: Πρωτοχρονιά δέν γίνεται χωρίς Μουλέν Ρούζ, ή Έστον Λίντο. Κάπως σάν μπουναμάς, οί καλλιγράμμες χορευτριες τών παρισινών καμπαρέ συνοδεύουν τό πρώτο ξενύχτι τής κάθε νέας χρονιάς. «Έπαγωγοί ήδονής, άπαγωγοί λύπης».

Δέν ξέρουμε γιατί οί επί τής τηλεόρασης υπεύθυνοι άποφάσισαν πώς οί καθ' όλα άγιες μέρες πρέπει νά εναλλάσσονται μέ νύχτες πονηρές, ήδονογόνες.

Σέ πρόχειρη δημοσκόπηση πού κάναμε συλλέξαμε τίς παρακάτω άπαντήσεις:

1. Οί χοροί τών τσιτσιδιωμένων άποτελοϋν προσφορά στή μάχη κατά τής

επαράτου και έθνικώς επικινδύνου υπογεννητικότητας. Για νά μποϋμε μέ τό καλό πόδι στό νέο χρόνο και νά ισχύσουν κι εκείνα τά παγανιστικά, σύμφωνα μέ τά όποια ό,τι γίνεται τήν Πρωτοχρονιά συμβαίνει και στίς υπόλοιπες 364 (ή 365) μέρες τού έτους.

2. Πρόκειται για παιγιήμονα άποπροσανατολισμό τών κατά περίπτωση διεκδικητικών άγώνων. Μέ τήν πονηρούτσικη ύπερβολή ένδοβάλλεται ή ταξική πάλη και προβάλλει ή λιβιδώ.

3. Τό όλον πράγμα έντάσσεται στόν άγώνα κατά τού ποδοσφαίρου. Τή μόνη εξήγηση πού κατάδέχτηκε νά μᾶς δώσει ό φίλος πού ύποστήριξε τήν ένλόγω άποψη είναι ότι πάνε νά σπάσουν τήν άκροαματικότητα τής στρογγυλής θεᾶς μέ τό μόνο σίγουρο αντίπαλο δέος: τίς καμπύλες.

4. Ό κοινωνιολόγος τής παρέας έπέμενε πώς όλα γίνονται για νά σταματήσουν

οί χοροί άφοϋ μέ τέτοιο πρόγραμμα πολλοί θά 'ναι αύτοί πού θά προτιμήσουν τήν τηλελαγνία άπό τήν εύχαρίστηση τής συντροφιάς, τής συζήτησης και τού γλεντιού.

5. Πρόκειται για άπλά μαθήματα πασοκικού φεμίνισμοϋ. Έτσι, χωρίς εξήγηση.

6. Ίσχυρή παρουσιάζεται και ή γνώμη ότι βρισκόμαστε μπροστά σέ έμπνευσμένα σχέδια κατασκευής νέων έθίμων. Όπως π.χ. κατόνησε πατροπαράδοτο τό μάλλον ξενόφερτο έλατο, έτσι και τό γιορταστικό — και χορταστικό — γυμνό διά τής επαναλήψεως θά έγγραφεί στά ανακλαστικά μας. Ό Μιθριδάτης άνάποδα.

Όπως και νά 'χει, φαίνεται ότι στήν καθ' ήμᾶς Άνατολή τό μετά-σώμα τυγχάνει δυτικό. Και τά αντισώματά μας (κοινωνικά-πολιτικά-έρωτικά-ιδεολογικά...) όσο πάνε και σκαρτεϋουν.

Τ. Συμπούρης

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΟΜΑΣ ΜΑΝ

Έπιλογή από την
άλληλογραφία (1901-1955)
του μεγάλου Γερμανού
συγγραφέα. Η ζωή, τό έργο
καί τά σημαντικότερα
γεγονότα του πρώτουμισού
του είκοστού αιώνα περνάει
μέσα από τίς σελίδες αυτού
του βιβλίου.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΝΕΦΕΛΗ
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 9
ΑΘΗΝΑ 106 79
Τηλ. 3607744-3639962

Η ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΔΙΑΝΟΗΣΗ ΚΑΙ Ο κ. ΜΠΕΗΣ

Φίλε Δεκαπενθήμερε Πολίτη
Ωραία και καλά μάς τά 'πε
ό κ. Μπέης στην «ανάλυση»
του στό φύλλο της 'Ελευθερο-
τυπίας της 11ης Δεκεμβρίου.
Μάς εξήγησε λοιπόν ό άνθρω-
πος ότι ή προσωπική επίθεση
της εξουσίας κατά του ΚΚΕ έσω-
τερικού είναι στην ουσία
«τό παράπονο» ενός λαού
απέναντι σ' έναν «αριθμητικά
περιορισμένο κορμό της άρι-
στερης διανόησης» που δέν
κοιτάει τί άγώνες δίνει και τί
μέτρα παίρνει στό πρόσωπό
του ή κυβέρνηση για νά σηκώ-
σει την καμπούρα του, αλλά
άσχολείται μέσα από τά ιδεο-
λογικά σαλόνια μέ έλιτίστικες
κριτικές, άσκοπους προβλη-
ματισμούς, ουτοπικά όράμα-
τα, διαλεκτικές του τύπου
«ναί μέν αλλά» χωρίς νά κοι-
τάει την ουσία των πραγμά-
των και νά «συμπλεύσει μέ τό

κίνημα των μικρομεσαίων που
τούς εκφράζει τό ΠΑΣΟΚ».

Έγώ λοιπόν (δέν είμαι ούτε
έλιτ ούτε διανόηση ούτε έξου-
σία, άν και κάποιες παρελθον-
τικές στιγμές τό 'χα χάσει,
αλλά ένας άπλός μικρομε-
σαίος κάτοικος στίς μικρομε-
σαίες Κυκλάδες) σ' αυτά που
γράφει ό κ. Μπέης δίνω τρείς
δυνατές ερμηνείες:

1. "Οτι είναι πιά τελείως
έξω από τά πράγματα και είναι
έξω όπως και πολλοί άλλοι
τελευταία από τό τρένο της
ώμης πραγματικότητας.

2. "Οτι όσα γράφει τά γρά-
φει πιά κάτω από συγκεκριμέ-
νες παρακινήσεις και ύπαγο-
ρεύσεις για νά περισώσουμε
ό,τι μπορούμε από τίς αυτα-
πάτες μας.

3. "Οτι εκείνος ή έμείς είμα-
στε βλάκες (θά προτιμούσα
πραγματικά οί δεύτεροι).

Τό λοιπόν κ. Μπέη:

"Όλοι αυτοί που έσείς λέτε
«άριστερή διανόηση» σάς
πληροφορώ ότι είναι έπιστή-
μονες, εργάτες, φοιτητές,
υπάλληλοι μέ σοσιαλιστική συ-
νείδηση, άτομα που έστω και
για ουτοπία άγωνίζονται για
ένα κράτος κοινωνικής ευημε-
ρίας, γαλήνης και δικαιοσύ-
νης, πασχίζουν για την πνευ-
ματική και σωματική έλευθε-
ρία των ατόμων, παλεύουν για
τόν ύπαρκτό σοσιαλισμό στή

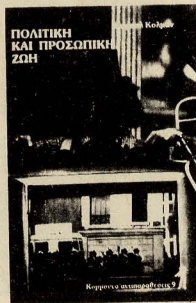
δομή των σχέσεων ανθρώπου
πρός άνθρωπο, άνθρωπο
πρός κράτος, κράτους προς
άνθρωπο, ανθρώπου προς φύ-
ση, για μία κοινωνία τελικά
πού ό άνθρωπος θά 'χει κατα-
νοήσει την πραγματική του
άξια και την πραγματική του
θέση στό φυσικό χώρο.

Τί σαπουνόφουσκες είναι
αυτές που σκορπάτε στό πό-
πολο κ. Μπέη; Ποιά άποστα-
σιοποίηση έχει κάνει ή «έλιτ
της άριστερης διανόησης»
από τό «κίνημα των μικρομε-
σαίων που τους εκφράζει τό
ΠΑΣΟΚ» στόν άγώνα τους για
πολιτικές, οικονομικές, κοι-
νωνικές και πολιτιστικές άλ-
λαγές; Ποιους μικρομεσαίους
υηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ κα-
πηλεύεστε, που είναι γνώστες
των σοσιαλιστικών δομών;
Δέν βλέπετε τό κλίμα που
καλλιεργείται στόν τόπο μας;
Κάντε μία βόλτα στους δρό-
μους της Αθήνας, μία και έγω
δέν μπορώ, μάς και δείτε λί-
γο την αλήθεια. Λαϊκισμός,
υποκοουλούρα και θολοκουλ-
τούρα, kitsch, χαμένες προσω-
πικότητες σέ πλαστικά και
άλλοπρόσαλλα πρότυπα, ξε-
θωριασμένες ιδεολογίες, χάρ-
τινα ιδανικά, εφήμεροι έκβια-
στές, άστυνομικές προκλή-
σεις και βίαιες άπαντήσεις,
άνθρωπάκια που μόλις τους
βάζουν λίγο τό χέρι στή φου-

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΚΟΜΜΟΥΝΑ»

Δ. ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ -
Γ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ
Ιουλιανά 1965

ΜΑΡΣΑΛ ΚΟΛΜΑΝ
Προσωπικό -
Πολιτικό

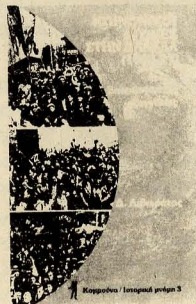
ΜΠΕΝΖΑΜΕΝ ΚΟΡΙΑ:
Ο εργάτης και το
χρονόμετρο

Καταλήψεις σπιτιών
στη Δυτική Ευρώπη

Ο.Π.Α. - ΡΗΕΗ
Ένοπλη πάλη και
τρομοκρατία

ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ
Κοινωνικοί αγώνες
1923-27

Επανάσταση στην
Ευρώπη ('17 - '23)

Μ. ΡΑΠΤΗΣ, Γ.
ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ, Ν.
ΧΡΥΣΟΓΕΛΟΣ κ.ά.

σκωμένη τους τσέπη χοροπηδάνε ασυνάρτητα πότε δεξιά και πότε αριστερά και όπου βροῦνε μαλακά, νοοτροπία του «μπάτε μέσα κι ὁ, τι φάμε» και τοῦ «μιά θεσοῦλα ρέ παιδιά», ἀνθρωπάκια πού τρέχουν νά προλάβουν τήν ἀγορά λές και θά γίνει πόλεμος και πέφτουνε ἔτσι ἄθελά τους θύματα τῆς ἐκμετάλλευσης.

Αὐτή εἶναι στήν πλειοψηφία τῆς ἡ κατάσταση κ. Μπέη! Αὐτοί κυρίως εἶμαστε οἱ μικρομεσαῖοι πού προσαπίζεστε κ. Μπέη. Ἔτσι ἔρχεται ἡ ἀλλαγὴ; Αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ δραματίζεστε; ΕΞΕΙΣ φταίτε φυσικά πού μᾶς πλάσατε ἔτσι ἢ πού δέν κάνατε τίποτε νά μᾶς ἀλλάξετε τόσα χρόνια. ΕΞΕΙΣ φταίτε πού σέ λίγο χρονικό διάστημα κάνατε ΕΜΑΣ τό χαζό πόπολο νά πιστέψει ὅτι ΠΑΣΟΚ σημαίνει πῶς πολλά στήν μπάντα και πάντα ἔτσι νά σκεφτόμαστε. Μ' ὅλα αὐτά βέβαια δέν ἔχει καμιά σχέση αὐτό πού ἐσεῖς λέτε ἀριστερή διανόηση. Τί κάνει ἡ κρατική μηχανή και ἡ κουλτούρα τῆς νά δώσει πραγματικά στὸν κόσμο νά καταλάβει τί ἔστι ἀπόκτηση σοσιαλιστικῆς συνείδησης (ἂν ἀκόμα τὴν πιστεύετε); Καταλαβαίνω, πολὺ δύσκολο. ΓΙ' ΑΥΤΟ ΚΑΙ ΕΙΜΑΣΤΕ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΟΙ κ. ΜΠΕΗ.

Γιὰ ποιὰ οικονομική πολιτική ζητᾶτε σύμπλευση; Πῶς νά βοηθήσουμε ἢ νά σιωπήσουμε στά οικονομικά μέτρα; Κοροϊδεύομαστε κ. Μπέη; Τί δουλειὰ ἔχουμε ἐμεῖς μέ τὸν Σ.Ε.Β. πού ἐπικροτεῖ τὰ μέτρα; Μὲ τούς ἐκβιαστές δανειστές, τὴν Ε.Ο.Κ.; Τὰ πράγματα εἶναι πολὺ ἀπλά: Τὰ λάθη και τίς κλεψιές θά τὰ πληρώσει πάλι ὁ φτωχὸς λαός. Ὁ ὑπάλληλος και ὁ ἐργάτης πού μέ τὴν ἀπώλεια τῆς Α.Τ.Α. παγώνει ὁ μισθός του και πνίγεται μπροστά σ' ἓνα παλιρροϊκὸ κύμα διαρκῶν ἀυξήσεων. Ὁ μικρομεσαῖος ἐλεύθερος ἐπαγγελματίας, ὁ ἐμποράκος και ὁ φιλικατζής τῆς γειτονιάς μας πού δηλώνει περισσότερα κέρδη ἀπὸ τίς βιομηχανίες, τίς ἐταιρεῖες και τίς πολυεθνικές πού ξέρουν πάντα νά βγαίνουν παθητικές. Πῶς νά υποστηρίξει ὁ ἔχων λίγων νοῦν αὐτά τὰ μέτρα ἢ τό χειρότερο νά ἀδιαφορήσει ὅπως πολὺ θά θέλατε; Ἔδχι μιά ζωὴ ὁ λαός νά σφίγγει τό ζωνάρι, μιά ζωὴ αὐτός νά ταῖζει τὰ νόθα ἀπὸ τίς ἀνεγκέφαλες ἐκσπερματώσεις τῶν ἐγκεφάλων τοῦ ἔθνους και τοῦ κεφαλαίου.

Ποιὰ ἀριστερή διανόηση προβοκάρισε τίς «προοδευτικές δυνάμεις» γιὰ ἐκλογή δικού τους Προέδρου Δημοκρατίας; Ποιοὶ ὑποστήριξαν τὸν

κ. Καραμανλὴ; Νομίζω ὅτι ἔχετε ἀπώλεια μνήμης κ. Μπέη. Ξεχάσατε πῶς τὴν τελευταία στιγμή κατάλαβε τὸ ΠΑΣΟΚ σὲ τί τρύπα πήγαινε νά πέσει και πρότεινε ὡς ὑποψήφιο τὸν κ. Χ. Σαρτζετάκη ὅταν γιὰ μῆνες δλόκληρους καλλιεργοῦσε τὸ κλίμα γιὰ τὴν ἐπανεκλογή τοῦ κ. Καραμανλὴ;

Ποιὸ οἰκοδόμημα θά χτίσετε; Ἔμεινε στά θεμέλια. Πέταξε τὸ πουλάκι. Πάει, τὸ χάσατε (ἐσεῖς βέβαια). Ὑπάρχει ὁμως ὁ ἀριθμητικὰ περιορισμένος κορμὸς αὐτῆς πού λέτε ἀριστερῆς διανόησης. Μὰ αὐξάνεται και θά αὐξάνεται σιγά σιγά, ὄχι ἀπότομα και ἐπικίνδυνα, ἀλλὰ σταθερά και σίγουρα. Κι ὄλο θά πλαταίνει, μέχρι πού ὄλος ὁ ἐλληνικὸς λαός, ΠΡΟΣΕΕΤΕ κ. Μπέη, νά γίνει μιά ἀριστερὴ διανόηση και πραγματικὸς γνώστης τοῦ πῶς γίνονται οἱ θεσμικὲς ἀλλαγές. Χρειαζέται σύντροφε πρῶτα πραγματικὴ σοσιαλιστικὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ γιὰ νά ὀδηγηθοῦμε στὸν ὑπαρκτὸ σοσιαλισμὸ. Καὶ ὁ δρόμος εἶναι δίσκολος, ὑπεύθυνος και μακρὺς.

Μ' ἔννοεῖτε κ. Μπέη;

Γιάννης Μάμιδας
ΣΙΦΝΟΣ
ΚΥΚΛΑΔΕΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Κέκροπος 2, Ἀθήνα 105 58,
τηλ. 32.39.645 και 32.28.791

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Ἄγγελος Ἐλεφάντης, Γιώργος Καρρῶς, Δαμιανὸς Παπαδημητρόπουλος

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

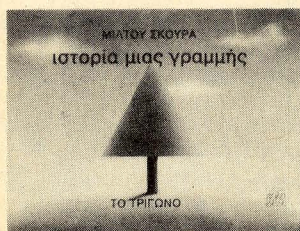
Ἐση Ἀβδελά, Δημήτρης Ἀβραμίδης, Μαριάννα Δήτσα, Βασίλης Ζουναλῆς, Μάκης Καβουριάρης, Διονύσης Καφάλης, Βάσω Κιζήλου, Βάσω Κιντή, Παῦλος Κρέμος, Δημήτρης Κυρτάτας, Σταῦρος Λιβαδάς, Λεωνίδας Λουλούδης, Γρηγόρης Μανιαδάκης, Μίμης Μανωλάκος, Γιώργος Μαργαρίτης, Μαρίνα Μειντάνη-Παπαγιαννάκη, Γιώργος Μητροφάνης, Μιχάλης Μοδινός, Ἀριστείδης Μπαλτάς, Παντελῆς Σπ. Μπουκάλας, Γιώργος Μπράμος, Λευτέρης Παπαγιαννάκης, Μιχάλης Παπαγιαννάκης, Γιώργος Δ. Παππάς, Γιώργος Πάσχος, Πέτρος Πιζάνιας, Νίκος Πολίτης, Ἐλένη Πορτάλιου, Χρῦσα Προκοπάκη, Νόρα Σκουτέρη, Γιάννης Τσιώμης.

- Σχίτσα Χρήστου Πικριδᾶ.
- Τὴ διόρθωση τῶν δοκιμῶν ἔκανε ὁ Παντελῆς Σπ. Μπουκάλας, τὴ σελιδοποίηση και τὸ μοντάζ ὄλοι μαζί, τὴν ἀναπαραγωγὴ τῶν φιλμ ἡ Χριστίνα Ἀναστασίου, τὴ φωτοστοιχειοθεσία ἡ Ἄννα Γιάννα, ἡ Γεωργία Μπαροῦδου και ἡ Ἀλίχη Πελεκάνου.
- Ἐκδότης, ὁ Ἄ. Ἐλεφάντης, Μάρκου Μουσοῦρου 34, Ἀθήνα.
- Διαχείριση, Σπύρος Δελέγκας.
- Διαφημίσεις, Δημήτρης Ἀβραμίδης • Ἐκτύπωση Ὁφσετ, Χαϊδεμένος, ΑΕΒΕ, Λεωφ. Βουλιαγμένης 426, τηλ. 99.40.997 - 99.40.944.
- Φωτοστοιχειοθεσία: ΠΟΛΙΤΗΣ, Κέκροπος 2, τηλ. 32.28.791.

Ἔνα πολὺ ὀμορφο δῶρο γιὰ τους μικροὺς μας φίλους
ἀλλὰ και γιὰ ὅσους δε λένε νά μεγαλώσουν...

ΜΙΛΤΟΥ ΣΚΟΥΡΑ: Ἱστορία μίας γραμμῆς

ΤΟ ΤΡΙΓΩΝΟ • ΤΟ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ • Ο ΚΥΚΛΟΣ

Οἱ περιπέτειες μίας γραμμῆς, στήν προσπάθειά τῆς
νά γίνει... τρίγωνο, τετράγωνο, κύκλος.
Με ἐξαισιες ζωγραφιές τοῦ Μιλτοῦ Σκούρα.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ», Δεινοκράτους 131, ΑΘΗΝΑ 115 21, ΤΗΛ: 72.29.237

Β' ἐκδοση

Ξανάρχεται Ο ΕΤΡΟΥΣΚΟΣ

Πολεμιστὴς και ἐραστής,
σοφὸς και πειρατὴς,
αἰφύπησε ἀνθρώπους και θεοὺς
γιὰ νά βρει τὸν εαυτὸ του...

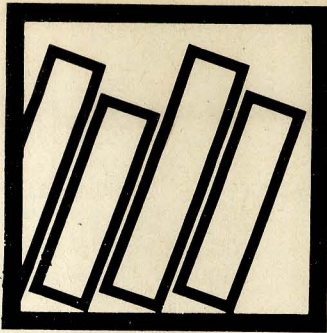
Σε 6 μῆνες ἐξανιλήθηκε ἡ πρῶτη ἐκδοση

ΡΗΞΗ

Γενάρης 1986

ΤΕΥΧΟΣ 21 - 22

- ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ-ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
- ΓΙΑ ἘΝΑ ΝΕΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ 1985
- ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ 1985
- ΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ ΣΠΙΡΙΩΝ/ΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ ΣΧΟΛΩΝ
- ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ, ΤΕΥΧΟΣ 2
- ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ
- Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ
- ΠΕΤΡΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΛΙΘΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ Δ' ΤΟΜΟΥ

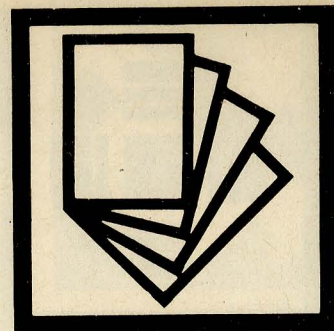
ΤΕΥΧΗ 46-56, 12 ΙΟΥΛΙΟΥ 1985 – 24 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1985

ο πρώτος αριθμός παραπέμπει στο τεύχος, ο δεύτερος στη σελίδα

Άβραμίδης Δημήτρης, Σκαραμαγκάς, Τά ναυπηγεία επιβίωσης, 47, 29
 —, Συγκρούσεις στον (κυβερνητικό) συνδικαλισμό, 50, 14
 —, 'Η συνάντηση της Γενεύης, 55, 33
Αθανασίου Θανάσης, Τό πρόβλημα του «φορέα» ή η φυσιογνωμία της ανανεωτικής άριστερας, 47, 24
Άλτουσέρ Λουί, Μαρξισμός: ένας απολογισμός, 49, 31
Ανδρέου Αποστόλης, 'Αντί του 309, 49, 20
Αντωνοπούλου Λίλλα, 'Υγεία-οικονομία, 49, 34
Αξιώτη Μέλω, 'Αντρείκελα, 51, 38
Βαλανός Βασίλης, 'Η επανάσταση έρχεται από τα δεξιά, 56, 36
Βαλέσα Λέχ, Μιά δήλωση, 49, 24
Βαρέμης Γιώργος, Για τον Μάιλς Ντέιβις στο Λυκαβηττό, 46, 40
Βασιλείου Θεόφιλος, Κυπριακές εκλογές, 56, 19
Βιτζέ Αντουάν—Στάν Πέτερ, Μιά συζήτηση για την αρχαία τραγωδία και τό θέατρο, 50, 18
Βραχνός Θανάσης, Για τη δίκη των ναυτικών του «Γαρυφαλιά», 50, 44
Γαλάνης Δημήτρης, 'Η περίπτωση Γιάννη Μπούτου, 48, 9
 —, Προς νέα πορεία τό ΙΚΚ;, 50, 36
 —, Πορτογαλία: άποτυχία των σοσιαλιστών του Σοάρες, 52, 31
 —, 'Ο Γαρουζέσκι άρχηγός κράτους, 54, 32
 —, Τά παιδιά δέν παίζει, 56, 31
Γεωργίου Θόδωρος, 'Η κριτική θεωρία του Μάξ Χορκχάιμερ, 53, 43
 —, 'Ερνστ Μπλόχ: ό φιλόσοφος της έλπίδας, 56, 36

Γιακουμακάτος Άντρέας, 'Ο Νίκος Μητσάκης, ή άρχιτεκτονική σχολείων και τό διελληνικό πνεύμα, 47, 34
Γιαλκέτσης Θανάσης, Τό ΙΚΚ σε σταυροδρόμι, 51, 20
 —, 'Ιδιαιτερότητες του ίταλικού κομμουνισμού, 52, 32
Δάλλας Γιάννης, Σαρλώ και Ουέλλες, 52, 41
Διαμανάκος Σταύρος, 'Ασίκηδες και ρεμπέτες, 55, 38
Διαμαντίδη Άννα, «'Ορέστεια» στην Πετρούπολη, 49, 46
Δεδουσόπουλος Λάκης, Είναι δύσκολο νά είσαι άριστερός στά οικονομικά, 49, 10
 —, 'Ο έργάτης και τό χρονόμετρο, του Μπ. Κοριά, 51, 44
 —, Για την κρίση (Α), 54, 22
 —, Για την κρίση (Β), 55, 18
 —, Μπορεί ή 'Αριστερά νά προτείνει έναλλακτικό πρόγραμμα ανάπτυξης;, 56, 15
Δημητρίου Έλένη, 'Ένα άπόγευμα μέ τίς μικρές ειδήσεις στις έφημερίδες, 46, 38
 —, Κλώντ Σιμόν, τό νέο Νόμπελ, 53, 40
Δήσσα Μαριάννα, 'Ο γερμανικός έξπρεσιονισμός, μιά άριστερή υπόθεση, 54, 28
 —, *Σατυρικών* του Πετρωνίου και *Ίδίους αναλώμασιν*, 55, 46
 —, 'Η αιώνια νεολαία, 56, 26
 —, 'Ο ποιητής Έγγονόπουλος και ή κριτική 56, 42
Διαμαντής Άπόστ. — Λουλουδης Λ., Για τά «Πέτρινα χρόνια», 55, 42
Διδασκάλου-Σκουτέρη Νόρα, 'Από τό Μεξικό στο Ναϊρόμπι, 47, 41
Δρυμούλης Μέλας, 'Εμπρός για νέα Ι.Χ., 51, 16
Δ.Π., 'Ο κινηματογράφος στά νύχια του βίντεο, 56, 41

Δ.Σ.Κ., 'Η Στήλη, 53, 29
Έλεφάντης Άγγελος, Σ. Καράγιωργας, Α. Μπαλτάς, Δ. Ψυχογιός: συζητούν για την 'Αριστερά, 46, 19
 —, 'Η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ: άποσαφηνίσεις, 48, 8
 —, 'Η τηλεόραση βοηθά τον μοναχικό άνθρωπο, 50, 25
 —, Τό συνέδριο του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος: όλοταχώς προς τό κέντρο, 52, 30
 —, Τά νέα οικονομικά μέτρα και τό βιβλίο, 52, 45
 —, Εύρωκομμουνισμός: 10 χρόνια μετά, 53, 20
 —, Εύρωκομμουνισμός ή σύγκλιση των δυνάμεων της 'Αριστερας, 54, 14
 —, Για τη βίαιη περιωρόνηση των μαζών, 55, 23
 —, Τρομοκρατία και κρατική βία, 56, 16
 —, 'Υπάρχουν και οι προνομιούχοι, 56, 10
Ζουναλής Βασίλης, «Νέες» κατευθύνσεις στη γαλακτοκομία, 46, 34
 —, Αυτόδιαχειριστική κοινωνία, 48, 16
 —, Λιτότητα και 'Αριστερά, 52, 14
 —, 'Η επικαιρότητα ενός Έλληνικού Κομμουνιστικού Κόμματος, 54, 18
Θεοδώρου Δημήτρης, Περί έκτελεστικής έξουσίας (και πάλι) ό λόγος άλλα και κάποιων φόβων, 46, 47
 —, Κοινωνικός μιχεβιορισμός, 53, 28
Ίνγκράο Πιέτρο, Ποιά ή πολιτική του 'Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, 51, 22
Καβουριάρης Μάκης, Οικονομικές επιλογές της νέας τετραετίας, 48, 11
 —, Νέα εποχή — νέα λιτότητα, 49, 15
 —, Τεχνολογία, ανάγκες, καταναλωτές, 50, 16
 —, 'Ο τίτλος του κόμματος, 54, 16

Καενάτσο Πάολα, Έργοβιογραφία του Καλβίνο, 51, 43

Καζαντζής Τόλης, *Καλαμάς και Άχέροντας* του Χ. Μηλιώνη, 49, 44

Καϊμάκης Νίκος, Οικοδόμοι: νά κατοχυρωθούν οι 35 ώρες εργασίας, 46, 17
—, ΓΣΕΕ: μετά τήν αυτοδυναμία;, 53, 12

Καλέντζης Πάρις, ΚΚΕ: Διαγράφοντας και στην Πάτρα, 52, 25

Καπάκος Σταύρος— **Τσιγιώνας Νίκος**, Μιά διαδήλωση του Ρήγα Φεραίου που σκανδάλισε πολλούς, 55, 29

Καράβατος Θανάσης, «Καλά», ψυχρά κι ανάποδα, 55, 44

Καράγιωργας Σάκης, Έλεφάντης Α., Μπαλτάς Α., Ψυχογιός Δ., συζητούν: Χρειάζεται ένα νέο κόμμα;, 46, 19

—, Τό μπλόκ της Δεξιάς και ό συνασπισμός της «συμμαχίας», 49, 28

Καρανίκας Γιάννης, Συμβαίνουν μόνο στην Καλαμάτα, 52, 26

Καρράς Γιώργος, Τρεχάτε στή λεωφόρο Άμφιθέας, 46, 26

—, Ή Κόκα-Κόλα ως ανάγκη και ως εμπόρευμα, 46, 31

—, Προεκλογικά ύπόλοιπα, 47, 22

—, Τί θά φορέσουμε του χρόνου παιδιά, 48, 38

—, Νέα Δημοκρατία, τό τίμημα της ενότητας, 49, 8

—, Στην κυβέρνηση ή πολιτική, στό κόμμα ή ιδεολογία, στον Άρχηγό και τά τέσσερα, 51, 11

—, Λιτότητα και κοινωνική συναίνεση, 52, 10

—, Για τό «οικονομιστικό και συντεχνιακό» πνεύμα, 53, 16

—, Τό ύφος Σαρτζετάκη όκτώ μήνες μετά, 54, 10

—, Αύταρχισμός μέσα στον αύταρχισμό, 55, 13

—, Τό ντοκιμαντέρ της εθνικής συμφιλίωσης, 55, 30

—, Τό ΑΕΜ ήταν στην Όμόνοια ή στην Κάνιγγος;, 56, 13

Κασσιμάτης Μπάμπης, Στο πετρέλαιο τά κάναμε θάλασσα, 52, 20

—, Περί πεζοδρομίων, 49, 26

Κιζήλου Βάσω, Είχα φυτέψει μία πορτοκαλιά... στό Ρέντη, 48, 24

—, Τίμα τον τουρίστα σου ως σεαυτόν, 49, 40

Κ.Α., Λίγα βιβλία στά παιδιά, 56, 46

Κ.Μ., Θέλουμε περισσότερες δίκες, 53, 18

Κιντή Βάσω, Ή μπάλα μέ τά πολλά μηδενικά, 47, 32

—, ΗΠΑ, Τό πρόσωπο της συντήρησης, 54, 30

Κ.Κ., Διεργασίες στην ανανεωτική αριστερά, 47, 23

Κουρουπός Γιώργος, Μουσική και παιχνίδι, 56, 25

Κουσαθανάς Παναγιώτης, Έργογραφία της Μέλπως Άξιώτη, 51, 39

Κραυζε Jean, «Ή αθόρμητη μεταμόρφωση των Τούρκων της Βουλγαρίας», 48, 39

Κρέμος Παύλος, Τά τραγούδια της Νάπολης στην Άθήνα, 47, 40

Κυρτάτας Δημήτρης, Ή κοινωνική επανάσταση του Κ. Κάουτσκι, 47, 46

—, Βυζάντιο και Εύρώπη, 48, 42

—, Οί μαθητές ψήφισαν, 53, 50

—, Πώς ό Ίησοϋς έγινε μαραγκός, 56, 32
Κλώντ Μοσέ, Άθήνα: Ίστορία μιάς Δημοκρατίας, Π.Μ. Κιτρομηλίδη, *Ι. Μοισιόδαξ*, 54, 46

Λαζαρίδης Χρύσανθος, Τό ελληνικό λόμπι και ή όμογένεια στις Η.Π.Α., 47, 12

Λαμπρίας Τάκης, Ναι ή όχι στην εύρωπαϊκή ένοποίηση;, 46, 12

Λένις Ζίγκφιντ, Για τον Χ. Μπέλ, 47, 26
—, Λ.Χ., Ένοπλοι πολίτες, έχθροί της πατρίδας, 47, 47

Λιβαδάς Σταύρος, Ποιός τρομοκρατεί ποιόν, 50, 12

—, Άκόμα ένα άψυχο Πολυτεχνείο, 54, 11

—, ΓΣΕΕ, τό άδιέξοδο συνεχίζεται, 56, 14

—, Ή Άνεξάρτητη Συνδικαλιστική Κίνηση των διαφωνούντων του ΠΑΣΟΚ, 56, 17

Λουλουδής Λεωνίδας, «Κατευθύνσεις Άγροτικής Πολιτικής». Εισαγωγικά σχόλια σε ένα κείμενο εργασίας, 47, 16

—, ΕΡΤ: Ζήτω ή διαφήμιση, έτσι, νένα σκέτα, 52, 16

—, *Πέτρινα χρόνια*, 54, 40

—, Λαός και Κολωνάκι, 56, 10

—, Μέ τό βλέμμα της χαμένης άθωότητας, 56, 40

Μαγκάκη Μαίρη, Άνήλικες ιερόδουλες στην Ίνδία, 48, 21

Μάγκρι Λούτσιο, Οί κομμουνιστές δέν άρνούνται τήν ταυτότητά τους, 52, 37

Μανιαδάκης Γρηγόρης, AIDS, ή άρρώστια του αιώνα;, 49, 37

Μαντζάβελος Θεωδωράκης, Μπάλα είναι και διαφημίζει, 50, 47

—, Άδειες ιδέες, άδειες κερκίδες, 54, 45

Μανωλάκος Μίμης, Τό τέλος της εποχής Καραμανλή, 50, 10

—, Ν.Δ.: 'Η παράταση μιᾶς έκκρεμότητας, 52, 12

Μαραγκός Θαν., Γιάννης κερνάει, Μήτσος πίνει... και συσσωρεύει, 47, 33

Μαργαρίτης Γιώργος, 'Επιχείρηση εξέτασεις: αποτέλεσμα πολυέξοδο και μάταιο, 46, 37

—, 1945: 'Η Εὐρώπη ἀλλάζει μορφή, 47, 37

—, Σαράντα χρόνια στην πυρηνική εποχή, 48, 26

—, 'Ελλάδα - 'Αλβανία: ἡ ἐμπόλεμος κατάσταση, 49, 21

—, Σμύρνη 1985, 49, 38

—, Τό χαλιφάτο τοῦ Μωρέως, 53, 32

—, Γιά τό Χάος τῶν ἀδελφῶν Ταβιάνι, 53, 38

—, Περιφερειακά πανεπιστήμια και περιφερειακή ἀνάπτυξη, 54, 35

—, Φερνάν Μπρωντέλ, 56, 40

Μητροφάνης Γιώργος, 'Εθνικό Συμβούλιο 'Ανάπτυξης και Προγραμματισμοῦ: ὅταν οἱ ἄτυπες διαδικασίες ἀντικαθίσταν τούς θεσμούς, 46, 7

—, 'Η ΝΕΠ τοῦ ΠΑΣΟΚ, 51, 8

—, Τά νέα οικονομικά μέτρα, 52, 8

—, Γιά τό ἰσοζύγιο πληρωμῶν, 52, 15

—, Τό ἰσοζύγιο πληρωμῶν, 56, 22

Μοδινός Μιχάλης, Γαῖα πυρί μιχθήτω, 47, 10

—, Κρίση Λιβύης - Τυνησίας, 50, 37

Μολυβιάτης Δημήτρης, ΟΤΕ: «Συνδρομητικά κέντρα». "Όταν τό ξεπούλημα βαφτίζεται... ἐκχώρηση, 52, 28

—, ΟΤΕ και σύγχρονη τεχνολογία, 53, 14

Μοσέ Κλώντ, Συζήτηση γιά τήν ἀρχαία ἱστορία, 53, 34

Μόσιανος Χρήστος, Σημασία ἔχει νά τό ἀγαπᾶς, 48, 40

Μπαγιόνας Αἰγόστος, Δομημένος ἐρωτικός λόγος, «Νταχάου» και «Φασουλῆδες», 48, 30

Μπαλαούρας Μάκης, Γιά ἕνα αὐτόνομο συνδικαλιστικό κίνημα, 56, 19

Μπαλιῶς 'Αρ., 'Ελεφάντης 'Αγ., Καραγιωργας Σ., Ψυχογιός Δ., συζητοῦν γιά τήν 'Αριστερά, 46, 19

—, Κοινωνική ἀσφυξία και σοσιαλιστικό σχέδιο, 47, 19

Μπαλιμπάρ 'Ετιέν, Κριτική στόν Λούτσιο Κολέτι, 51, 32

Μπασᾶκος Παντελής, Οἰκοδόμηση δεξιᾶς κουλτούρας μέ ὑλικά ἀπό ἀριστερές ἐκποιώσεις, 51, 36

Μπέλ Χάινριχ, Αὐτοβιογραφία, 47, 26

Μπελιγράτης Βασίλης, Πᾶν μέτρον ἄριστον, 46, 11

—, Τό Συνέδριο τῶν Συγγραφέων γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς κουλτούρας, 46, 44

—, ΕΡΤ και δελτία εἰδήσεων, 51, 35

—, «'Η μάστιγα τῶν ξένων ἐπιγραφῶν», 48, 34

Μπερλῆς 'Αρης, 'Ερνστ Μπλόχ: οὐτοπία ἢ ἐπανάσταση, 56, 37

Μπουκάλας Παντελής, Δύο βιβλία ἀπό τήν Κύπρο, 46, 42

—, «Πατρίδα μου εἶναι ἡ Βρετανία», 47, 43

—, 'Εναλλακτικό φεστιβάλ, 48, 49

—, Τουρκία: τά φρονήματα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, 49, 25

—, Νέος φορέας ἢ λενινιστικό κόμμα, 50, 30

—, Στιγμιότυπα ἀπό τήν τουρκική χούντα, 51, 31

—, Συζήτηση στό ΚΚΕ ἔσωτ. γιά τό «φορέα», 53, 10

—, Οἱ ἰπότες τῆς κοινωνικῆς καταστολῆς ἐπικράτησαν στην κυβέρνηση, 55, 10

—, Ντού γιού λάικ μαμαζέλ, 49, 49

—, 'Η γλώσσα και τά κόκαλα, 50, 47

—, 'Ομολογῶ, 50, 46

—, Καί «Τώρα», 51, 46

—, 'Εναλλακτικῆς συνάντησης τέλος, 52, 46

—, Διαγωνισμοί και διαγκωνισμοί, 56, 42

Μπουκάλας Παντελής, **Ξυδάκης Νίκος**,

Πολυτεχνεῖο '85, ὁ ἀγώνας τώρα ματώνεται, 52, 26

—, Τῶν οἰκῶν ἡμῶν κατελιημμένων, 55, 45

—, 'Η ἐκδίκηση τοῦ κινηματογράφου, 56, 44

Μπράμος Γιώργος, Video, νά ἡ εὐκαιρία, 49, 47

Μπρέχτ Μπέρτολτ, Μιά ἀναγκαία διαπίστωση στόν ἀγώνα κατά τῆς βαρβαρότητας, 46, 44

Μυστακίδη Κατερίνα, Οἱ τουρκικές καταβολές τοῦ Καραγκιόζη, 49, 42

Ναπολιτάνο Τζόρτζιο, 'Ετσι θά μπορέσουμε νά μιλήσουμε σέ ὅλη τήν ἀριστερά, 51, 22

—, Μπορεῖ ἡ 'Αριστερά νά προτείνει ἐναλλακτικό πρόγραμμα ἀνάπτυξης, 56, 15

Ξυδάκης Νίκος, 'Η Μέλπω ἢ Κάδμω, 51, 41

—, Κι ἄλλο ἰλουστρασιόν, 52, 48

—, *Κονβόυ*: μεράκι και..., 53, 48

Ξυδάκης Νίκος, **Μπουκάλας Παντελής**, Πολυτεχνεῖο '85: ὁ ἀγώνας τώρα ματώνεται, 55, 26

Οικονομου Δημήτρης, Τό πρόβλημα τῶν ἐνοικίων, 51, 14

Παζολίνι Π.Π., Μιά πρόκληση γιά τήν τηλεόραση, 53, 46

Πανταζόπουλος 'Ανδρέας, Τί σοσιαλισμό θέλουμε, 56, 38

Παπαγιαννάκης Μιχάλης, 'Η Κίνα και ὁ δράκος τῆς ἀνάπτυξης, 50, 38

—, Νά «μετασχηματιστεῖ» πρώτη ἡ 'Αριστερά, 55, 21

—, Θά ὑπάρξει ποτέ ἀριστερός προϋπολογισμός, 56, 13

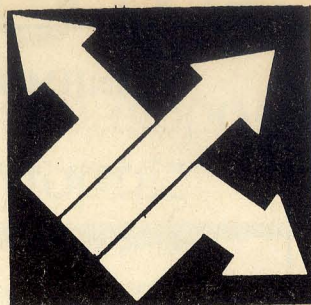
Παπαδημητρόπουλος Δαμιανός, ΕΟΚ και νάτο τό πρόβλημα, 46, 10

—, ΕΣΣΔ: ἡ ἀδύνατη μεταρρύθμιση τοῦ Γκορμπατσόφ, 46, 28

—, 'Ενας κόσμος πού δέν τόν καίει οὔτε ἡ φωτιά, 47, 8

—, Σπουδῆ στή ρακέτα, 48, 35

—, 'Η δραστηριοποίηση τοῦ Δημόσιου Τομέα, 53, 8

—, ΓΣΕΕ: Σύντομη ανασκόπηση και προοπτικές της διάστασης, 54, 8

Παπαλεξόπουλος Δημήτρης, 'Αθήνα ευρωπαϊκή υπόθεση, 51, 25

Παπαπαναγιώτου Μπάμπης, Ποῦ πάει ἡ νεολαία σήμερα, 54, 33

Παπῆς Στέλιος, "Αδικο καὶ ἀναποτελεσματικό ἡ ἀμοιβή τῆς ἐργασίας νά πληρώσει γιά τίς ἀυξήσεις, 49, 12

—, Στρατηγική τῶν ἀλλεπάλληλων ρήξεων ἡ τῆς διαρκοῦς ἰσορροπίας, 52, 22

Πάσχος Γιώργος, 'Η κριτική τοῦ διαλόγου γιά τήν 'Αριστερά, 52, 22

Πεσμαζόγλου Γιάνκος, Ναί ἡ ὄχι στήν εὐρωπαϊκή ἐνοποίηση;, 46, 14

Πιζάνιας Πέτρος, Τά οἰκονομικά τοῦ νοτιοαφρικανικοῦ ρατσισμοῦ, 49, 22

—, Συνέντευξη μέ Χιλιανό κομμουνιστή, 49, 23

—, Πασιονάρια, τά 90 χρόνια, 56, 24

—, Πολωνία, διώξεις στά πανεπιστήμια, 56, 23

Πολίτης Νίκος, 'Α. Στρίντμπεργκ 'Η καταιγίδα, 54, 42

Rope Stefan, Ρόκ καὶ ψευδαισθήσεις, 50, 42

Πορτάλιου 'Ελένη, Γιά τό κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης, 50, 33

Προκόβας Γιάννης, 'Εθνικό Σύστημα 'Υγείας, 56, 29

Ριτζούλης Γιώργος, 'Η ἀριστερά χωρίς κινήματα παθαίνει ἀσφυξία, 51, 28

Ρόζα 'Αλμπέρτο 'Αζόρ, Γιά τόν 'Ιταλο Καλβίνο, 51, 42

Ρόκος Κώστας, Σχέδια γιά τό τίποτα, 48, 14

Ροσάντα Ροσάνα, Γιά τή συζήτηση τῶν κομμουνιστῶν, 51, 24

Σαραντόγλου Γιώργος, 'Ο δεκάλογος τοῦ ἀνένταχτου ἀριστεροῦ, 53, 23

—, Τρεῖς συνεντεύξεις τοῦ Ν. 'Εγγονόπουλου μέ τόν 'Ανδρέα Μπρετόν, 54, 38

Στάν Πέτερ - Βιτέζ 'Αντουάν, Μιά συζήτηση γιά τήν ἀρχαία τραγωδία καὶ τό θέατρο, 50, 18

Στήλη, 'Η ἀνταρσία τῶν ἀρπακτικῶν κατηγοριῶν, 55, 36

Σχιζας Γιάννης, Τό νέφος γιά τήν κυκλοφορία, 55, 37

Τρεντίν Μπρούνο, 'Η ἐνωτική ἐπιλογή: 'Ο μόνος δρόμος γιά τήν 'Αριστερά, 52, 35

Τσιγώνιας Νίκος, **Καπάτος Σταῦρος**, Μιά διαδήλωση τοῦ Ρήγα Φεραίου πού σκανδάλισε πολλούς, 55, 29

Τσιτσιρίδης Σταῦρος, Ρέθυμνο, καταλήψεις καὶ ἄλλες πληγές, 53, 26

Φιλίνης Κώστας, Ναί ἡ ὄχι στήν εὐρωπαϊκή ἐνοποίηση, 46, 15

—, 'Ο χρόνος καὶ τό χρῆμα, 47, 42

Φραγκῆς 'Ανδρέας, Πρός τήν ἐξοδο, 52, 38

Φραγκόπουλος Μίλτος, «1984» ἡ ὁ ἐπιθανάτιος ρόγχος τῆς 'Αναγέννησης;, 56, 34

Χρυσανθόπουλος Μιχάλης, Μεταφορά καὶ φύση στόν «Μπολιβάρ» τοῦ Ν. 'Εγγονόπουλου, 54, 36

Ψυχογιός Δημήτρης..., συζήτηση: Χρειάζεται ἓνα νέο κόμμα, 46, 19

Weir Stewart, Οἱ χούλιγκανς εἶναι πύ κοντά στή Θάτσερ ἀπ' ὅσο νομίζει, 46, 32

(Τά εὑρετήρια τῶν προηγούμενων τόμων θά καταχωρηθοῦν στοὺς ἀντίστοιχους τόμους οἱ ὁποῖοι ἐτοιμάζονται)

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΟΥ

ΡΟΛΦ ΧΟΧΟΥΤ

ΕΝΑΣ ΕΡΩΤΑΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΒΑΣΙΣΤΗΚΕ Η ΟΜΟΝΥΜΗ ΤΑΙΝΙΑ
ΤΟΥ ΑΝΤΡΕΪ ΒΑΪΝΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗ

Βασ. Ηρακλείου 26, Θεσσαλονίκη, τηλ. 236555